

Knel!

*Jongeren en ex-gedetineerden over het betrokken raken bij georganiseerde
misdad*

Knel!

Jongeren en ex-gedetineerden over het betrokken raken bij georganiseerde misdaad

Eric Bervoets

Kyra van den Akker

Mirije Oude Lansink

Bob Schuitema

m.m.v. Raymond van Bohemen en Juul Tielens

Bureau Bervoets – RIEC Midden Nederland – NH Samen Veilig

Dit onderzoek werd onafhankelijk uitgevoerd in opdracht van de Taskforce-Riec Brabant-Zeeland. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust daarom bij de onderzoekers. De inhoud vormt wegens de onafhankelijkheid niet per definitie een weergave van het standpunt van de Taskforce Riec Brabant Zeeland noch die van RIEC Midden Nederland of NH Samen Veilig

Omslagontwerp: Bureau Corsel

© 2024, Bureau Bervoets en Taskforce Riec

ISBN/EAN 978-90-817921-4-1

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print or other means without written permission from the authors.

*And who'd think in elementary, hey
I'd see the penitentiary one day?
And runnin' from the police, that's right
Mama catch me, put a whoopin' to my backside
And even as a crack fiend, Mama
You always was a black queen, Mama
I finally understand
For a woman it ain't easy tryin' to raise a man*

Uit: Dear mama, Tupac Shakur, 1995

Inhoud

1.	Inleiding: zelf gaan vragen.....	11
	Betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit	11
	Overlap met jonge aanwas en criminele uitbuiting	12
	Een verdieping en aanvulling.....	13
	Onderzoeksvragen	14
	Jongeren en ex-gedetineerden aan het woord: verantwoording	14
	Dialoog met professionals	16
	Louis Theroux.....	17
	Wat volgt.....	18
	Intermezzo 1: een blik op de boekenkast	19
	Disposable armies tegenover de doorgroeiers	19
	Meisjes	20
2.	Wat opvalt aan de geïnterviewden	23
	Divers gezelschap.....	23
	Zware jongens?.....	24
	En de vrouwen en meiden dan?	26
	Straatsluwheid hand in hand met kwetsbaarheden.....	26
	Zeker ook niet-criminele gezinnen	27
	Mogelijke vertekening.....	27
	Intermezzo 2: cijfers en negen paden naar misdaad.....	29
	Betrokkenheid: wat zeggen cijfers?.....	29
	Een schema: negen paden naar georganiseerde misdaad.....	30
3.	En nu echt: hoe rol je erin?	33
	De familie als vloek of zegen.....	34
	De omgeving als broeinest.....	36
	Hoe het begint: keuzevrijheid?	37
	Het eerste delict: stelen of inbreken.....	40
	Persoonlijke gevoeligheden en triggers.....	41

Drugs als katalysator	42
(Sociale) media: netwerken en ‘leerzame’ filmpjes	43
Van opkijken naar ‘grote jongens’ naar een ‘grote jongen’ worden.....	44
Intermezzo 3: leefvelden volgens de literatuur.....	47
Via werk of school	47
Via vrijetijdsbesteding (vrienden, rondhangen, sport, muziek, tijd online ‘op telefoon’).....	48
Via familie	48
4. Wie en wat had je nodig om erbij weg te blijven?.....	51
“Mijn schoolcarrière werd gestimuleerd vanuit thuis”	51
(On)rust in huis	52
Aandacht voor talent.....	53
“School was een schadelijke omgeving”	54
Uitlaatkleppen	56
Voorbeelden	57
(Zelf)respect	57
Intermezzo 4: <i>hoe</i> raken jongeren volgens de literatuur betrokken?	59
Ze rollen erin	59
Bewuste rekrutering	60
Op eigen initiatief	61
5. Ermee stoppen: ‘het moeilijkste wat er is’	63
Stoppen is topsport	63
Wake-up call, ontwaken en misselijk worden van je daden.....	64
Discipline en bij de hand genomen worden	65
Verleidingen uit het oude netwerk en de angst om terug te vallen.....	67
Het gezin	68
Het geloof.....	69
Detentie	70
Intermezzo 5: drie niveaus van aanpakken volgens de literatuur	73
Persoonsgericht: straffen of perspectief en exitopties bieden	73

	Systeemgericht: de omgeving telt	74
	Omgevingsgericht: rol van peers	74
6.	Vijf keer 'W' is scheepsrecht: adviezen vanuit de doelgroep	77
	Terug naar het ontwakingsmoment	78
	Is die <i>rush</i> verslavend?	80
	Wilskracht en de blik op het nieuwe leven	81
	De basis voor mijn kinderen? Discipline, structuur, normen en waarden	83
	Verwachtingen bij een helpende hand	84
	Iets verder uitgezoomd	86
	Al met al	89
7.	Alles overziend	91
	Terugblik	91
	Erin rollen en knel zitten	92
	Voorkomen en stoppen: leren kijken en tijdigheid	93
	Vijf krachtige principes voor een doorbraak	95
	Nog verder uit te zoeken	98
	Misdaad als dopaminerush	99
	Bronnen	103
	Noten	109

1. Inleiding: zelf gaan vragen

Betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit - Overlap met jonge aanwas en criminele uitbuiting - Een verdieping en aanvulling - Onderzoeksvragen - Jongeren en ex-gedetineerden aan het woord: verantwoording - Louis Theroux - Wat volgt

Door: Eric Bervoets

Betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit

Dit boek is geschreven voor iedereen die beroepsmatig van doen heeft met jongeren en jongvolwassenen die betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit.¹ Hoewel we een wetenschappelijke – dat wil zeggen een objectiverende en systematische – methode hebben gebruikt om gegevens te verzamelen, is ons hoofddoel niet-wetenschappelijk. We proberen op toegankelijke² wijze verslag te doen van onze zoektocht naar jongeren en jongvolwassenen die zelf ooit betrokken zijn geweest bij georganiseerde misdaad of dat (vermoedelijk) nog altijd zijn en daar met ons over wilden praten. Met als beoogd doel praktijkprofessionals en beleidsadviseurs inspiratie te bieden en wellicht toch ook enkele nieuwe inzichten of juist een bevestiging van wat professionals in hun werk zoal tegenkomen. Als basis voor aanpak, interventies en beleid. Maar feitelijk is het boek voor iedereen die graag wil worden 'bijgepraat' op het fenomeen van instromen in de georganiseerde misdaad door jongeren.

Ruim twintig jongeren en jongvolwassenen waren bereid om ons te woord te staan over hun eigen ervaring en opvattingen over betrokken raken bij georganiseerde misdaad en er (uiteindelijk) weer mee ophouden. We leggen later in dit hoofdstuk uit hoe onze zoektocht ging. Daarnaast interviewden we nog enkele professionals over het onderwerp en hun eigen ervaringen met deze doelgroep.³ Om na te kunnen gaan hoe we bepaalde patronen en bevindingen die in de gesprekken naar voren komen in breder perspectief moeten plaatsen, kozen we ervoor om ook te voorzien in een – beperkte – literatuurstudie. Het is immers waardevol om te kunnen constateren dat bepaalde bevindingen en conclusies overeenkomen met wat we reeds weten in de literatuur over betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit. Evengoed is het belangrijk om de verschillen met de literatuur te kunnen aangeven. Verderop in dit hoofdstuk leggen we uit hoe we zochten naar literatuur.

Overlap met jonge aanwas en criminele uitbuiting

Het hoofdthema van dit onderzoeksverslag heeft overlap met het verschijnsel jonge aanwas, maar ook met criminele uitbuiting. De term jonge aanwas is inmiddels al helemaal geadopteerd en gemeengoed bij beleidsmakers.⁴ Het is een handige term geworden om nogal brede problematiek te agenderen. Met als gevolg dat ook wat we voorheen risicojeugd noemden soms wel tot de jonge aanwas wordt gerekend. Dat betekent naar ons idee een enorme oprekking van het begrip, waardoor het er niet duidelijker op wordt. Het centrale fenomeen in dit boek is: het proces van jongeren die betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit. En dus niet: jonge aanwas. Wij gaan er echter nog steeds vanuit dat jonge aanwas de instroom betreft bij georganiseerde misdaad. Die kan voortkomen uit de risicojeugd (jeugd waarbij een opeenstapeling plaatsheeft van risicofactoren), maar risicojeugd is volgens ons niet hetzelfde als jonge aanwas. Risicojeugd kan jonge aanwas worden, maar niet alle risicojeugd wordt jonge aanwas.

We mogen hoe dan ook vaststellen dat de afgelopen tijd de zogeheten jonge aanwas bij georganiseerde misdaad steviger op de politiek-bestuurlijke agenda is komen te staan. Dat blijkt onder meer uit de gelden die inmiddels beschikbaar worden gesteld om deze specifieke categorie tegen te gaan en te helpen los te komen van een wereld van misdaad en geweld. De agendering is mede in de hand gewerkt door signalen van onder meer politiemensen, jeugdreclassering, jongerenwerkers, officieren van justitie, gemeenteambtenaren jeugd en -veiligheid en analyses en onderzoeken van de zogeheten Regionale Informatie en Expertisecentra (RIEC's). De toegenomen urgentie is volgens ons onderdeel van de actuele zoektocht van deze partijen om het verdienmodel van de georganiseerde criminaliteit te beïnvloeden en uiteindelijk deze soort misdaad te bemoeilijken. Dat kan bijvoorbeeld door de uitstroom bij criminele netwerken te bevorderen door handhaven en opsporen. Maar ook door de instroom van deze netwerken proberen te stoppen of op zijn minst af te remmen. Uit de literatuur (zie de intermezzo's in dit boek) blijkt dat overigens de meeste nieuwe aanwas bij georganiseerde misdaad de zogeheten zij-instromers zijn. Hierbij gaat het om personen die een crimineel netwerk vaak beroepsmatig wat te bieden hebben. Denk aan een notaris, een elektricien, een autohandelaar of anderen die beschikken over kennis en expertise die goed van pas komen in een crimineel netwerk of samenwerkingsverband. Slechts een klein deel van de aanwas zou volgens deze onderzoeken ook echt bestaan uit jonge aanwas van onderop.

Ook de onderzoeken naar het fenomeen jonge aanwas – of waarin toch in elk geval die aanduiding wordt gebruikt – lijken enerzijds mede toegenomen door de politiek-bestuurlijke aandacht. Echter, onduidelijk is ook hier wie er eerder was: de kip of het ei. Immers, de onderzoeken hebben (verdere) agendering bepaald niet tegengehouden. De zorg voor jonge aanwas in Nederland is echter niet enkel van recente datum. Zo werd bij de parlementaire enquêtecommissie Van Traa midden jaren negentig van de vorige eeuw al zorg uitgesproken over de betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde misdaad. In de loop der jaren heeft het onderzoek in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit getracht meer inzicht te verschaffen in deze zogenoemde instapmechanismen in de georganiseerde misdaad, met bijzondere aandacht voor jonge aanwas; waarover eveneens later in dit boek meer.

Betrokken raken van jonge mensen bij georganiseerde criminaliteit betekent soms dat er sprake is van criminele uitbuiting. Zij worden voor het karretje van criminelen gespannen en gedwongen om hand- en spandiensten voor hen te verrichten. Een deel van de jongeren en jongvolwassenen is kwetsbaar en om diverse motieven – waarop we in de volgende hoofdstukken ingaan - moeilijk opgewassen tegen de verlokkingen van misdaad en ‘het snelle geld’. Een ander deel lijkt echter minder onvrijwillig daaraan als noviet deel te nemen. Maar hoe en of dat – als puntje bij paaltje komt – ook echt hun eigen keuze was wordt ook in de gesprekken die wij hielden niet altijd duidelijk. Voorzichtig zouden we wel kunnen opmerken dat de jeugd die betrokken raakt bij georganiseerde criminaliteit lang niet altijd bestaat uit achtergestelde en anderszins kwetsbare personen. Maar dat is een tipje van de sluier die we in de komende hoofdstukken verder zullen oplichten.

Een verdieping en aanvulling

Om de jeugdige instroom van criminele netwerken af te remmen, is het cruciaal om te weten op welke manieren jongeren betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en wat de mogelijkheden zijn om deze betrokkenheid te voorkomen (door bijvoorbeeld de weerbaarheid van jeugdigen te vergroten) en te bestrijden. Maar ook om te onderzoeken wie of wat er nodig was geweest om de betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde misdaad tegen te gaan, al terugblikkend.

De meerwaarde van dit onderzoek is dat het steunt op het kennisfundament van het eerder verrichtte onderzoek en dat heel nadrukkelijk jongeren en jongvolwassenen zelf aan het woord worden gelaten. Dus het verhaal opgetekend uit de eerste hand. Daarmee worden direct

vooronderstellingen uit andere onderzoeken en van professionals getest op hun waarde bij de doelgroep zelf, zij het bij een selecte groep geïnterviewden. Bij de behandeling van literatuur zal blijken dat veel reeds verricht onderzoek bestaat uit literatuurreviews, statistische analyses (om te zien welke factoren vooral van belang zijn bij instroom) en gesprekken met professionals. Er wordt in (nog) weinig onderzoek met de doelgroep zelf gesproken en we snappen dat ook: dat soort veldwerk is vaak ontzettend intensief en al het andere type onderzoek is ook gewoon noodzakelijk om de betrokkenheid bij georganiseerde misdaad goed te kunnen doorgronden.

Onderzoeksvragen

Aan de basis van onze zoektocht liggen drie vragen. Ten eerste wilden we weten welke wegen (scenario's) er volgens de geïnterviewden zijn richting georganiseerde criminaliteit. Hoe zijn zij daarbij betrokken geraakt? En hoe verhouden die wegen zich vervolgens tot paden die in de recente Nederlandse onderzoeksliteratuur worden beschreven.

Ten tweede zochten we naar een antwoord op de vraag wat en wie er volgens de geïnterviewden zelf nodig was geweest om de betrokkenheid bij (georganiseerde) criminele netwerken tegen te gaan. En wie of wat er nodig was geweest om de betrokkenheid te doorbreken toen die er eenmaal was. Met andere woorden: hoe stop je er weer mee?

Tenslotte wilden we weten hoe de scenario's en de ervaringen van de geïnterviewden kunnen worden vertaald naar uitgangspunten (principes) voor een aanpak.

Jongeren en ex-gedetineerden aan het woord: verantwoording

Tussen februari en oktober 2023 hebben we gesprekken gehouden met personen die als jongere betrokken zijn geraakt bij georganiseerde criminaliteit (veelal een combinatie van drugscriminaliteit, overvallen en inbraken). Dat zijn vaak interviews geweest waarbij alle zeilen moesten worden bijgezet en waarbij er veel wordt gevraagd van het vakmanschap van onderzoekers: met name sociale vaardigheden, gespreksvaardigheden, aanpassingsvermogen en creativiteit. Het is immers niet vanzelfsprekend dat personen makkelijk en graag over hun (hedendaagse) criminaliteit spreken of willen terugblikken op hun criminele carrière. Ook al is medewerking toegezegd: soms werd alsnog de telefoon niet meer opgenomen, werd een appje niet meer beantwoord of kwam het moeilijk tot een afspraak.

De eerste stap was om in onze eigen netwerken te bekijken welke professionals ons mogelijk in contact zouden kunnen brengen met de beoogde

geïnterviewden. We deden dan eerst 'een koffie' met de professional om die te bevragen op het centrale onderzoeksthema en direct te vragen of en hoe deze ons zou kunnen voorstellen aan personen uit de beoogde doelgroep. De tweede stap was dan om een aparte afspraak te realiseren met deze personen. Soms zat de eerder gesproken professional daar zelf bij. Niet om mee te doen aan het interview, maar om bij te dragen aan een vertrouwelijke, prettige omgeving voor de geïnterviewde. Soms werkte dat niet goed zoals met een voorval waarbij een professional een jongen min of meer dwong om met ons te spreken. Uiteindelijk was dat toch nog een waardevol interview. Personen werden steeds 'op locatie' geïnterviewd: een jongerencentrum, een kantoor van een hulpverlener en vaak ook in een horecagelegenheid of bij de persoon thuis.

Ruim twintig 'doelgroepers' geïnterviewd Elke onderzoeker zette derhalve meerdere 'lijnen' uit om via een intermediair (professional) doelgroepers te kunnen interviewen. Mede om onszelf niet te afhankelijk te maken van een bepaalde 'gatekeeper' en daarmee tevens ook de kans op te weinig variatie in geïnterviewden tegen te gaan.

Uiteindelijk zijn drieëntwintig personen uit de doelgroep zelf geïnterviewd. Daarbij gaat het zowel om een enkeling die zelf nog actief is in het criminele milieu als personen die (zeggen) hun criminele carrière (te) hebben gestopt. De meeste geïnterviewden hebben meerdere jaren detentie achter de rug, soms in het buitenland. In de groep van geïnterviewden komen diverse etnisch-culturele achtergronden voor. We spraken met hen af dat we hun echte namen zouden vervangen door pseudoniemen en ons uiterste best zouden doen om de herleidbaarheid tot een minimum te beperken.⁵

Van de drieëntwintig geïnterviewden zijn er vier van het vrouwelijke geslacht. In de laatste loodjes van het veldwerk investeerden we nog op enkele extra interviews met meiden en vrouwen. Onze ervaring was dat het werven van deze subcategorie nog lastiger was dan vraaggesprekken met de (jonge)mannen. Uit de criminologie weten we dat meiden en vrouwen zich op een andere manier manifesteren in criminele betrokkenheid dan mannen.⁶ Dus: we mogen ervan uitgaan dat ook dat een reden is waarom we minder meiden hebben geïnterviewd. Bij de literatuurbespreking komen we daarop terug.

Selectie geïnterviewden en van literatuur In elk onderzoek zijn de zogeheten selectiecriteria bepalend. Op basis waarvan kies je de geïnterviewden? Het voornaamste criterium in het veldwerk is dat de geïnterviewde (ook) op basis van eigen ervaringen bevraagd kan worden over als jongere betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en er weer mee stoppen. Hoe meer criteria hoe

moeilijker we het onszelf zouden maken. Wel was een ander (ethisch) criterium dat we niemand vooraf zouden belonen (betalen) voor het interview. Dan zouden we de kans lopen dat personen alleen voor geld met ons zouden praten en niet vanuit een intrinsieke motivatie. Wel hebben we tijdens het gesprek af en toe eten en drinken betaald, waarbij de reactie steeds was dat we dat echt niet hadden hoeven doen. Personen gaven desgevraagd aan dat ze met ons wilden spreken om te voorkomen dat de jongeren van nu het foute pad op zouden gaan.

Ook voor een literatuurreview (hoe beperkt ook en zeker niet volledig) is het verstandig om te beschikken over selectiecriteria en al teveel *cherry picking* en eenzijdigheid te voorkomen. Bij onze zoektocht naar boeken, rapporten en artikelen hanteerden we de volgende criteria:

- recente Nederlandstalige publicaties van pakweg de afgelopen tien jaar waarin de term jonge aanwas of criminele uitbuiting is gebruikt;
- bij voorkeur overzichtspublicaties of empirische studies die een literatuuroverzicht bevatten;
- danwel (ook oudere, en tevens internationale) literatuur over het betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit. De klassiekers zeg maar en updates daarop.

Verzadiging en theoretische sampling We hebben weinig zogeheten theoretische sampling toegepast: op basis van de literatuur selectiecriteria opstellen en aan de hand daarvan personen werven voor interviews. Deze manier van werven is een luxe die zich niet goed verhoudt tot een onderzoek waarin praktische mogelijkheden om toegang te krijgen tot de doelgroep het voornaamste waren. Gezien de grote inspanningen die het kost om geïnterviewden te werven is de kans reëel dat de interviews geen verzadiging (zogeheten redundantie) laten zien. Het is dus zeer goed mogelijk dat meer interviews weer nieuwe perspectieven zouden hebben laten zien. Toch lijkt er wel sprake van duidelijke patronen in de gesprekken (zie de komende hoofdstukken). Uiteindelijk zijn het rijke gesprekken geworden met veel relevantie voor dit boek.

Dialogoog met professionals

Over de conceptbevindingen zijn we in oktober 2023 nog in gesprek gegaan met twaalf professionals uit het sociaal domein en het veiligheidsdomein. Tijdens deze dialoogsessie reageerden bijvoorbeeld jongerenwerkers, maatschappelijk werk, OM, RIEC, gemeentemedewerkers en politie op onze conceptresultaten die we mondeling presenteerden. Zij herkenden het door ons

geschetste beeld en kwamen vooral met enkele aanvullingen en nuancering (zie daarvoor vooral het slothoofdstuk). En dat was ook precies het doel. We wilden weten of professionals het beeld herkenden en ideeën hadden over hoe nu in de dagelijkse praktijk om te gaan met het betrokken raken van jongeren bij de georganiseerde misdaad.

Louis Theroux

Dit is geen gemakkelijk onderzoek, zoveel is duidelijk. Niet elke doelgroeper spreekt zondermeer graag over diens ervaringen. Soms omdat zij die periode in hun leven zo snel mogelijk willen vergeten. Soms ook omdat ze (nog steeds) risico lopen op repercussies. Wie praat die gaat; je *snitch* niet. Nu was het in dit onderzoek ook niet per se noodzakelijk om steeds maar man en paard te noemen. Ook hebben we ons uiterste best gedaan om niet-herleidbaar te rapporteren en de gesprekken te anonimiseren. Hoewel een aantal geïnterviewden aangaf dat ze best met naam en toenaam in het boek hadden durven staan, leek ons dat toch het verstandigst. We hebben de gesprekken opgenomen met onze telefoon en meldden dat onze gesprekspartner ook. Achteraf maakten we dan een interviewverslag.

Om personen te verleiden met ons te praten en ook het achterste van hun tong te laten zien, hebben we ons laten inspireren door de interviewtechnieken van de Brits-Amerikaanse journalist Louis Theroux (Singapore, 20 mei 1970). Deze meesterinterviewer is bekend om zijn reportages en documentaires over groepen in de (Amerikaanse) samenleving die voor buitenstaanders vaak erg moeilijk te benaderen en te spreken zijn. Bekend is bijvoorbeeld zijn documentaire over wapengeweld onder jeugdgangs in Philadelphia, prostituees en gebruikers van *crystal meth* in Fresno, Californië. In de meeste gevallen betekende dit interviews met mensen die er ongewone ideeën of een ongewone levenswijze op na houden. Het gaat echter ook over mensen die tot een subcultuur behoren waarvan het bestaan niet of nauwelijks bekend is of waar met een scheve blik naar wordt gekeken. Theroux is bekend om zijn onvermoeide en onverstoorde doorvragen en tegelijkertijd menselijke aandacht en inlevingsvermogen om op deze manier toegang te krijgen tot lastig te benaderen groepen, uiteraard wel bijgestaan door een stevige redactie. Die hebben wij niet gehad als onderzoeksteam en we hadden uiteraard ook een wat ander doel dan de Britse interviewer. Wel hebben we net als Louis getracht jongeren en jongvolwassenen op locatie zoveel mogelijk in hun eigen omgeving te interviewen en dat deden we zelden met een vragenlijst voor onze neus (die leerden we uit ons hoofd). We streefden naar een vraaggesprek waarbij het

vooral de kunst was om goed door te vragen en heel goed te luisteren naar de te interviewen persoon.

Wat volgt

In hoofdstuk twee stellen we onze geïnterviewde doelgroepers voor op basis van een aantal gemeenschappelijke kenmerken. In de hoofdstukken drie, vier en vijf gaat het achtereenvolgens over de vraag hoe je als jongere in de georganiseerde misdaad rolt, wie of wat je nodig zou hebben gehad om ervan weg te blijven en hoe je ermee stopt. In het op één na laatste hoofdstuk gaan we in op wat de doelgroep zelf wijsheid acht wanneer het gaat om een (volgens hen) effectieve aanpak en voorkomen dat jeugd betrokken raakt bij zware criminaliteit. In het slothoofdstuk plaatsen we de uitkomsten van dit onderzoek in breder perspectief en geven we aan wat volgens ons en de in de dialoogsessie geraadpleegde professionals raadzaam is.⁷ Om snel over te kunnen tot de wereld van de geïnterviewden, hebben we ervoor gekozen om de lezer niet eerst een heel literatuurhoofdstuk voor te schotelen. Mede gezien de beoogde lezersgroep ‘dienen we de literatuur op’ in vijf korte gangen: intermezzo’s.

Intermezzo 1: een blik op de boekenkast

Door: Kyra van den Akker

In dit eerste intermezzo werpen we een blik op de boekenkast om op hoofdlijnen samen te vatten wat er zoal bekend is over het betrokken raken van jongeren bij georganiseerde criminaliteit.⁸ Het gaat ons dan met name om de wegen die jongeren bewandelen richting de georganiseerde criminaliteit. In de volgende hoofdstukken waarin we de interviews bespreken, zullen we nog zien dat op punten nuanceren en aanvulling nodig is op deze wegen. We kijken in dit intermezzo eerst naar enkele onderzoeken die zijn verschenen over de betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit of daaraan gekoppelde problematiek.

Disposable armies tegenover de doorgroeiers

Aannemelijk is dat de meerderheid van personen die betrokken raakt bij georganiseerde misdaad bestaat uit (volwassen) zijinstromers die op latere leeftijd actief worden.⁹ Het gaat om personen die vanuit hun professionele expertise crimineel worden, vaak na een life event. Denk daarbij met name aan schulden. Voorbeelden zijn personen die beschikken over speciale technische of financiële expertise of die bijvoorbeeld als medewerker van een bedrijf toegang hebben tot plaatsen en informatie die interessant zijn voor de georganiseerde misdaad. Dit betekent niet dat de carrièrecrimineel niet bestaat, zo tonen ook onze interviews aan. Het verdiende vermogen bij inbraken is een goede opstap van jeugdcriminaliteit (door een jeugdgroep) naar georganiseerde drugshandel. Personen investeren in drugs en worden actief in verdovende middelen.¹⁰ Criminele jeugdgroepen en -netwerken kunnen zo gezien worden beschouwd als 'kraamkamer voor de georganiseerde criminaliteit'¹¹, maar zijn daarmee niet per se ook de voornaamste leverancier. En: niet alle leden van criminele jeugdgroepen raken later betrokken bij georganiseerde criminaliteit. Jongeren die slachtoffer worden van crimineel misbruik, zijn niet eenzelfde type jongeren.¹² We zien wel dat jongeren met weinig perspectief in de samenleving en die op straat respect en status willen verdienen, vaak de straitsoldaten zijn van de georganiseerde misdaad. In de literatuur worden zij ook wel de *disposable armies* genoemd.¹³ De reden dat deze jongeren in de criminaliteit belanden, is vaak sociale achterstand en armoede; samen met vooroordelen over deze jongeren en sociale uitsluiting van deze jongeren.¹⁴ Deze laatste twee factoren kunnen nog belangrijker zijn dan een kwetsbare sociaaleconomische positie om in de georganiseerde misdaad te belanden.¹⁵

Maar uiteindelijk hangt het allemaal met elkaar samen. We zullen overigens zien in de interviews dat er zeker ook personen zijn die helemaal niet uit een omgeving kwamen met armoede en toch betrokken raakten bij georganiseerde misdaad. Uit de literatuur weten we dat ook dat life events ons doen begrijpen waarom personen betrokken raken bij georganiseerde misdaad, nog los van armoede of andere veelgenoemde verklaringen.¹⁶

De *disposable armies* zijn onmisbaar voor het functioneren van een georganiseerde misdaadgroep, maar de individuele jongeren zijn gemakkelijk inwisselbaar en worden vaak door een tussenpersoon ingezet.¹⁷ Het bijzondere is, dat de hele groep een onmisbare schakel is voor de criminaliteitsketen en dus niet weg kan vallen, maar de individuen zijn wel inwisselbaar.¹⁸ Criminele netwerken maken deze jongeren afhankelijk. De jongere heeft daarmee het netwerk harder nodig dan het netwerk hen, waardoor zij er nog moeilijk uit kunnen stappen. Jongeren raken vaker betrokken door het geld dat ze op een andere manier nooit in die mate zouden kunnen verdienen met legale baantjes. Deze drijfveer is goed te begrijpen met de criminologische *strain theory* in de hand. Die theorie, uitgewerkt door Cloward & Ohlin (1961), komt erop neer dat als je niet met de middelen die je hebt je doel kan bereiken, je daar andere (soms illegale) middelen voor gaat zoeken, om toch je doel (in dit geval; veel geld) te realiseren.

Er is echter een verschil met de doorgroeiers. Snelle doorgroeiers zijn vaak slimmer, hebben organisatievermogen, treffen goede voorbereidingen, ontwikkelen zich snel, blijven bij voorkeur op de achtergrond en worden zelden opgepakt.¹⁹ Kortom: ze vallen zeker niet altijd meteen op. De schoolprestaties van deze criminele jongeren lijken gemiddeld genomen redelijk vergelijkbaar met 'gewone' scholieren, maar zij hebben wel vaker te maken met gedragsproblemen.²⁰ De doorgroeiers zijn veelal 'parttimer' in de criminaliteit en voeren de criminele activiteiten in beginsel uit naast school om een centje bij te verdienen. Hierdoor is het voor sommigen gemakkelijker om hier weer mee te stoppen, omdat ze de deelname aan georganiseerde misdaad altijd gezien hebben als een maar tijdelijke job.

Meisjes

In het eerste hoofdstuk merkten we al wat op over meisjes. Die lijken minder vaak dan jongens blootgesteld te worden aan risicofactoren van criminaliteit.²¹ Meisjes vertellen dat zij minder (vaak) worden blootgesteld aan alcohol- en drugsgebruik en ervaren een warmere opvoedingsstijl van hun ouders. Ook geven zij aan dat ze minder vaak delinquente vrienden hebben. Daarbij zou de

samenhang tussen de risicofactoren en het delinquente gedrag ook minder sterk zijn bij meisjes. Het type delict dat meisjes plegen is anders dan bij jongens. Zo vertonen meiden vaker betrokkenheid bij kleinschalige, niet-georganiseerde vormen van criminaliteit, in vergelijking tot jongens. Deze misdrijven zijn doorgaans minder zichtbaar en minder ernstig dan georganiseerde criminaliteit. Opvallend is dat meiden zelden verdacht worden van drugs- en vuurwapenmisdrijven.²² Wanneer meiden deelnemen aan georganiseerde criminele activiteiten, lijken ze vaak een meer sociale of faciliterende rol te vervullen, terwijl jongens eerder het 'zware werk' verrichten.²³ Bovendien valt het op dat meiden niet altijd uit eigen initiatief betrokken raken bij drugscriminaliteit en overvallen, maar eerder onder druk van mannelijke daders of medeverdachten.²⁴ Daarnaast verschilt de motivatie van meiden met die van jongens als het aankomt op crimineel gedrag. Meiden lijken minder geïnteresseerd te zijn in het verkrijgen van status en financieel gewin. Hetgeen vaak geassocieerd wordt met georganiseerde misdaad. Deze verschillen in motivatie kunnen bijdragen aan een lagere betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit.²⁵

Tot slot blijven meiden vaker buiten beeld dan jongens. Volgens Beerthuizen en collega's komt dit doordat de pakkans lager is dan bij jongens.²⁶ Onbewust bestaat het vooroordeel dat meisjes niet snel criminele feiten plegen. Hier zijn verschillende redenen voor. Zo wordt er bijvoorbeeld in de opsporingsfase eerder gelet op groepen jongens dan groepen meisjes wanneer er wordt gezocht naar daders van drugscriminaliteit of een overval. Dit zou te verklaren zijn door de *perceptual shorthands* theorie van Skolnick.²⁷ Agenten hanteren bepaalde snelle denkprocessen die hen helpen onderscheid te maken tussen verdachten. Aangezien mannelijke verdachten vaker voorkomen, voldoen ze eerder aan het stereotype beeld van een crimineel en worden dus sneller verdacht dan vrouwen. Volgens de *double standard* theorie worden signalen strenger geïnterpreteerd wanneer een verdachte kenmerken heeft die als risicovol worden aangemerkt. Een man zou eerder aan deze kenmerken voldoen dan een vrouw.²⁸

2. Wat opvalt aan de geïnterviewden

*Divers gezelschap - Zware jongens? - En de vrouwen en meiden dan?
- Straatsluwheid hand in hand met kwetsbaarheden - Zeker ook
niet-criminele gezinnen - Mogelijke vertekening*

Door: Eric Bervoets

Divers gezelschap

De manier waarop wij te interviewen personen hebben benaderd heeft uiteindelijk een gevarieerde groep opgeleverd. Vanzelfsprekend betreft het hierbij zeker niet een representatieve steekproef zoals bij een groot vragenlijstonderzoek. Wat betekent dat we een niet al te grote broek mogen aantrekken bij het trekken van conclusies, laat staan het generaliseren van patronen in de interviews. Ze zijn hooguit indicatief en wel of niet in overeenstemming met wat we weten uit de literatuur.

Omdat we gingen voor het optekenen van verhalen, kozen we voor het interviewen van een beperkte groep die tot de doelgroep van het onderzoek hoort: personen die uit eigen ervaring kunnen worden bevraagd over het betrokken raken bij georganiseerde misdaad. Wat direct opvalt is de culturele diversiteit van de geïnterviewden. Naast personen met een Nederlandse afkomst, interviewden we ook personen met een Marokkaanse, Surinaamse, Curaçaose, Somalische, Albanese en Poolse achtergrond, waarbij geen van de achtergronden uiteindelijk in de meerderheid was. In de gesprekken speelde geloof een voorname rol. Alleen hoefde dat niet altijd een religie te betreffen, het kon ook gaan om geloof in jezelf, in de ander (leren vertrouwen) en het geloof dat je met discipline goede kans maakt om definitief te stoppen met georganiseerde criminaliteit. We werken die gedachte verder uit in hoofdstuk vijf.

Divers is de interviewgroep ook waar het leeftijd betreft. De meeste geïnterviewden zijn twintiger, maar we hebben ook enkele tieners (de jongste was 14), dertigers, veertigers en zelfs twee vijftigers gesproken die goed konden terugblikken op hun ervaringen. We interviewden personen die (naar eigen zeggen of door anderen aangegeven) nog actief waren in het criminele circuit. In die zin dat zij nog delicten plegen en in aanraking komen met politie en justitie. De meeste personen die wij spraken zijn echter naar eigen zeggen al gestopt met hun criminele carrière. Sommige van hen hebben lang vastgezeten.

Enkele gesprekspartners zaten merkbaar nog steeds zelf in de criminaliteit en vonden het daarom soms ingewikkeld om open te zijn tegen ons. Af en toe speelde dan de angst om dingen te vertellen aan ons waarvan zij later in het netwerk last zouden krijgen. Ook al zijn wij onderzoekers en geen chercheurs: wie praat die gaat, is een ongeschreven regel waar veel criminele jongeren bang voor zijn. De consequenties zijn volgens hen niet mals. Soms had de moeilijkheid bij geïnterviewden om onze vragen te beantwoorden, ook te maken met het gegeven dat ze – soms ook naar eigen zeggen – te weinig afstand hadden. De geïnterviewden die alweer wat ouder waren hadden, voor ons merkbaar, een stuk meer vermogen om met afstand naar hun criminele carrière te kijken. Naast de personen die jong zijn en soms nog midden in hun criminele carrière zaten spraken we dus ook ex-gedetineerden en andere oudgedienden die nooit veroordeeld zijn geweest.

Zware jongens?

Bij dit soort moeilijke onderzoeken is het altijd nog maar de vraag of uiteindelijk de juiste doelgroep werd geïnterviewd. We beargumenteren in deze paragraaf dat we toch wel mogen vaststellen dat onze geïnterviewden daadwerkelijk zelf betrokken zijn (geweest) bij *georganiseerde misdaad*. Het ging steeds om deelname aan samenwerkingsverbanden en netwerken omwille van criminele verdiensten, met heel vaak ook zwaar geweld. We leggen dat uit. Een selectiecriteria voor het interview was dat de te spreken persoon zelf betrokken is (geweest) bij georganiseerde misdaad. En daarbij kan overlap zijn met jeugdcriminaliteit. Dat is - in wezen - strafbaar gedrag van jongeren tot en met 24 jaar. Voorbeelden van dergelijk strafbaar gedrag door jeugdigen zijn: geweld plegen, stelen, overvallen en bedreigen. Met jeugdcriminaliteit wordt in de dagelijkse praktijk meestal veelvoorkomende, niet-georganiseerde criminaliteit bedoeld zonder een 'bedrijfsmatig' karakter. Pas als sprake is van organisatie, zien wij de door de geïnterviewde personen gepleegde criminaliteit als georganiseerde misdaad.²⁹ Daarmee bedoelen we dan ook criminaliteit die wordt gepleegd in samenwerkingsverbanden en netwerken die zijn gericht op geldelijk gewin. Vaak met daarbij de toepassing van geweld. Dus naast samenwerkingsverbanden spelen ook financiële opbrengst en geweld een voorname rol.³⁰

Hoewel de misdaadcarrière van de meeste geïnterviewden een aanloop kende met veelvoorkomende criminaliteit, vandalisme en 'kattenkwaad', ging het bij allemaal in een later stadium wel degelijk om het in georganiseerd verband verdienen aan misdaad. Een aantal van hen heeft daarvoor ook in de

gevangenis gezeten en is er dus voor veroordeeld geweest. Veelal is sprake van bovenlokale criminele samenwerkingsverbanden, waarbij zeker zes van de geïnterviewden uiteindelijk doorgroeiden naar internationale criminele netwerken. Zo spraken we personen voor wie de verdachten in het Marengoproces³¹ bekenden zijn of die betrokken waren bij de organisatie van ramkraken in Duitsland. En we interviewden ook personen die voor de drugshandel veel in het buitenland hebben vertoefd. Vaker betrof het personen die met name in Nederland actief waren met het in georganiseerd verband dealen van allerlei soorten drugs, soms voor grote klanten, alsmede georganiseerd plegen van overvallen en inbraken. Vaak in een 'leidinggevende', organiserende rol. Soms waren de medeplegers 'mensen van vroeger'. Maar hoe verder iemand doorgroeit, hoe onbekender personen (aanvankelijk) voor elkaar zijn. Een anekdote is dat we twee personen tegelijkertijd interviewden die na doorvragen - zonder dat ze dat zelf wisten - voor dezelfde 'grote jongen' in hun stad partijen drugs hadden verkocht. Vooraf aan het interview hadden de twee elkaar nog nooit gesproken. Drugsnetwerken zijn ook vaak voor de betrokkenen schemerig en ondoorzichtig. Een van de geïnterviewden - Paul - zegt in het gesprek:

"Ik kende een hele hoop dealers omdat ik al jarenlang gebruikte. Ik kon op een gegeven moment aan grote ladingen komen, stond hoger op de ladder van de drugs, ging om met de hele grote drugscriminelen hier. En niet alleen in deze stad, maar in heel veel steden kende ik de criminelen, omdat ik al jarenlang met mensen omging in dat wereldje kwam ik met veel mensen in contact. Elke week ging ik naar houseparty's, in Amsterdam, in Den Haag, zo leerde ik iedereen wel kennen, ik was overal. En dan kom je ook weer mensen tegen waar je dingen mee gaat doen – het gaat allemaal om geld en drugs!"

Het ging in alle 23 gevallen om geldelijk gewin: er moest aan de misdaad worden verdiend. Hoewel we zullen zien in de latere hoofdstukken dat uiteindelijk ook de 'kick' en de 'status' een rol speelden bij het betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit. De internationaal opererende geïnterviewden handelden al snel in kilo's softdrugs en grammen (soms hele zuivere, zich bijna zelf verkopende) cocaïne, maar kregen de smaak te pakken wegens de grote verdiensten. Ook bouwden ze langzaam een naam op in de criminele wereld. Ze stapten over naar kilo's cocaïne en investeerden met andere criminelen in drugstransporten naar bijvoorbeeld Rotterdam en Antwerpen. Dat zijn heel spannende investeringen waarbij partijen elkaar moeten vertrouwen en er desondanks maar zo iets verkeerd kan gaan. Denk aan een onderschepping door de politie of douane, of 'kwijtraken' van drugs. Met de kans op liquidaties.

Het geld werd volgens de geïnterviewden zelden witgewassen, maar direct weer uitgegeven aan kleding, reizen en luxeartikelen.³² Alhoewel zeker twee geïnterviewden aangaven dat ze bewust geen luxe levensstijl aangingen, om maar onder de radar van politie en justitie te blijven. Ze wilden niet opvallen.

Geweld was er bijna altijd. Menig geïnterviewde is ooit geconfronteerd geweest met geweld of heeft zelf zwaar geweld gebruikt tegen anderen in de scene. In zeker twee gevallen zijn geïnterviewden zelf dader geweest van een *ripdeal*, dus het stelen van (een grote partij) drugs van anderen; een keer was een geïnterviewde slachtoffer van een *ripdeal*. In een aantal keer wordt (poging tot) moord genoemd als feit waarvoor mensen werden veroordeeld. Maar vaker nog spreken onze gesprekspartners over de keren dat ze zelf een pistool tegen hun hoofd kregen en ze naar eigen zeggen niet weten hoe ze de ellende hebben overleefd en er überhaupt nog zijn. Een van hen, Marek, verzucht:

‘Ik ben zo vaak...Pistolen op mij getrokken, messen...Ik heb messen tegen mij aan gehad, pistolen, dit, dat. Van alles en nog wat. Ongelukken, je wil het niet weten. Ieder mens zou al dood zijn.’

En de vrouwen en meiden dan?

We hebben zoals aangegeven in het eerste hoofdstuk ons best gedaan om ook meiden te interviewen over betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit en het stoppen met criminaliteit. Dat lukte bij vier meiden. We zouden kunnen stellen dat de dames ondervertegenwoordigd zijn in onze selectie, maar dat is echt nog maar de vraag. Immers, op basis van een inmiddels ruime onderzoeksliteratuur over vrouwen- en meisjescriminaliteit – in Nederland vooral vanuit de Vrije Universiteit – weten we dat meisjes op andere manieren betrokken zijn bij criminaliteit dan jongens. Wegens het plegen van andere soorten misdrijven en het ook geregeld anders plegen van die misdrijven dan jongens, zijn ze minder in beeld en is de vrouwelijke evenknie van de mannelijke jonge crimineel er vaak niet wegens een echt ander profiel. In het literatuurintermezzo 1 gingen we daar al dieper op in.

Straatsluwheid hand in hand met kwetsbaarheden

Wat verder opvalt aan onze interviewgroep is dat straatluwheid (en zelfs soms hoge intelligentie, weliswaar afgaande op onze indrukken) hand in hand gaat met kwetsbaarheden. Niet alle geïnterviewden zijn altijd maar kwetsbaar, er zitten er tussen die zich ook in de criminele wereld zeer goed hebben weten te redden, slim en intelligent zijn en wellicht (zo vertellen ze) daardoor ook gemakkelijker dan anderen konden stoppen met criminaliteit. Hoewel na

doorvragen of na een stilte in het gesprek toch blijkt dat ook de ogenschijnlijk minder kwetsbare of sterkere personen altijd ook vatbaar zijn gebleken voor de verlokkingen van de magneet die criminaliteit uiteindelijk voor hen is. In het volgende hoofdstuk zullen we ook zien dat erin rollen wegens het zijn van een 'magneet' uiteindelijk makkelijker lukt dan ervan loskomen. Dat is volgens eigenlijk al onze geïnterviewden ontzettend moeilijk. We gaan later dieper in op het hoe en waarom daarvan.

De sociale omgeving is voor veel geïnterviewden nagenoeg hetzelfde. Vaak komen zij uit milieus waar geld echt een probleem is en heel soms is er dan eerder sprake van geldzucht. Maar vaker gaat het om een snelle oplossing zien te vinden voor geldnood in combinatie met de verlokkingen van de misdaad niet te kunnen weerstaan. We zien criminaliteit om schulden en de rekeningen te kunnen betalen en criminaliteit uit puur gewin en status. Wat dan uiteindelijk ook gewinning en volgens sommigen zelfs ook een verslaving kan opleveren aan die levensstijl. En als je criminele feiten pleegt voel je soms uiteindelijk niks meer, alles wordt vergoelijkt in je hoofd. Niet zelden wordt de misdaad in het hoofd geromantiseerd. Met name als de jaren zijn verstreken. Criminaliteit goedpraten gebeurde af en toe ook in de gesprekken. Wat opvalt is dat zij vaak niets te verliezen (veel hadden ze toch al niet) hebben en alles te winnen.

Zeker ook niet-criminele gezinnen

Bij eerste aanblik lijken de geïnterviewden te zijn opgegroeid in een voor hen schadelijke omgeving met misdaad, goedkeuren van misdaad, life events en andere spanning en onzekerheden. Wat desondanks opvalt aan de interviewgroep is dat lang niet alle personen afkomstig zijn uit een crimineel milieu of een zogeheten criminele familie. Waar dat wel het geval is, lijkt sprake van een acceptatie en normalisatie van criminaliteit. Er wordt dan vaak een set neutralisatietechnieken gehanteerd (smoezen) om wat krom is recht te praten en misdaad bijvoorbeeld als acceptabele oplossing te zien voor geldproblemen. Of als rechtvaardiging voor het onrecht dat hen (naar hun gevoel) is aangedaan. Uiteindelijk is dat laatste volgens geïnterviewden vaak een 'negatieve sfeer' wat hun omgeving kenmerkt. Het is volgens geïnterviewden een omgeving waarin jongeren elkaar (uit angst) niet terecht wijzen en waar het daardoor van kwaad tot erger gaat. Soms weet de familie echt niet wat ze uitspoken, maar veelal hebben ze wel een idee.

Mogelijke vertekening

Opvallend zijn geïnterviewde doelgroepers die nu andere jongeren op weg helpen als hulpverlener, als coach of met het geloof. Dit kan met onze manier van werving van doen hebben, maar is wel opvallend en dus het benoemen

waard. Maar dat betekent bepaald niet dat we de conclusie mogen trekken dat veel personen die ooit betrokken waren bij georganiseerde criminaliteit allemaal coach of diepgelovig zijn geworden. Wel dat we personen op ons pad hebben gekregen die soms gemakkelijk hun verhaal vertelden (maar evengoed ook niet allemaal altijd makkelijk te spreken waren).

Intermezzo 2: cijfers en negen paden naar misdaad

Door: Kyra van den Akker

In het vorige intermezzo gingen we al even in op dat wat er bekend is uit de literatuur over betrokken raken bij georganiseerde misdaad. Maar er zijn ook cijfers die (direct, dan wel wat meer indirect) wat zeggen over hoe jongeren tegenwoordig in de georganiseerde misdaad belanden.

Betrokkenheid: wat zeggen cijfers?

Sinds 1950 is het aantal bij de politie bekende jeugdige verdachten van een misdrijf vijftig jaar lang gestegen met een hoogtepunt in 2005. Daarna daalde het aantal jeugdige verdachten weer en is dat aantal van 2010 gehalveerd in 2022.³³ Deze daling zien we niet alleen terug in de door de politie en het OM geregistreerde jeugdcriminaliteit, maar ook bij criminaliteit in het algemeen.³⁴ Zowel bij jeugdigen als bij volwassenen is dit zichtbaar in cijfers, slachtofferenquêtes en zelfrapportages.³⁵ Opvallend is wel dat dat er tussen 2018 en 2022 meer meisjes verdacht worden van criminaliteit. Ondanks de algemene daling, is er wel een toename van minderjarigen bij steekincidenten en ernstig geweld sinds 2018.³⁶ Echter zeggen deze cijfers niet zo veel over betrokkenheid bij georganiseerde misdaad.

Cijfers over drugs helpen om daar een beter beeld van te schetsen. Drugshandel wordt ook wel gezien als de motor van de georganiseerde misdaad en is dus een belangrijke graadmeter. Uit de systemen van de politie komt naar voren dat het aantal geregistreerde drugs misdrijven van 2020 tot en met 2022 licht gedaald is van 12.649 per jaar naar 11.652. Alleen in de regio's Amsterdam en Noord-Holland zijn de cijfers gestegen.³⁷ Wat deze cijfers over de daadwerkelijke drugs criminaliteit zeggen en vervolgens de betrokkenheid van jongeren, blijft tasten in het duister in verband met een *dark number*. Wat meer beeld krijgen we als we ons wenden tot het zogeheten dashboard *Zicht op Ondernijning*, waarvoor samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) veel cijfers worden verzameld en op een rij gezet.³⁸ Zicht op Ondernijning heeft twee dashboards ontwikkeld. Allereerst de 'risico op jonge aanwas score', waarin verschillende risicofactoren bij elkaar zijn gevoegd die deze score vormen. Daaruit blijkt dat de risicoscore in Roosendaal, Bergen op Zoom, Rotterdam, Amsterdam, 's-Hertogenbosch, Almere en Venlo het hoogst is. Daar is volgens het dashboard de kans dat jongeren betrokken raken bij

georganiseerde misdaad het grootst. Voor deze score wordt ook gekeken naar het aantal verdachten van drugsdelicten in een gemeente. En is er gekeken naar achtergrondkenmerken van de jongeren zoals persoonlijke factoren, inkomen, criminaliteitsverleden, opleiding, life events, huishoudens, ouders, familie en de buurt die een risico kunnen vormen.

Verder heeft Zicht op Ondermijning risico-indicatoren in kaart gebracht over het netwerk van jongeren. De drie grootste risico's om in de drugscriminaliteit te belanden zijn opgroeien in een eenoudergezin, het hebben van een huisgenoot die al eerder verdachte is geweest van een misdrijf en het hebben van een huisgenoot met een uitkering. Daarnaast lijken klasgenoten veel invloed te hebben. Zo wordt het risico om in de drugscriminaliteit te belanden verhoogd als jongeren een klasgenoot hebben die verdacht is (geweest) van een (drugs)misdrijf. Het WODC stelde een top tien van onderscheidende risicofactoren op van jonge drugsverdachten die van invloed waren op het belanden in de drugscriminaliteit. Met stip op 1 staat het eerder gedetineerd zijn geweest, gevolgd door het hebben gehad van jeugdreclassering, wanbetaler zijn van de zorgverzekering, het hebben van schulden in de afgelopen drie jaar, eerdere verdenkingen hebben, een halt-registratie hebben, onderwijs hebben gevolgd voor moeilijk opvoedbare jongeren, voortijdig schoolverlater zijn, het hebben van geen inkomen of in een instelling zitten met zeven verdachten of meer.³⁹

Factoren die beschermen tegen criminaliteit zijn het volgen van MBO-niveau studie of hoger, het hebben van een huisgenoot die HBO of WO studeert of het hebben van een huisgenoot die werk heeft of familie heeft die HBO of WO studeert.⁴⁰ De statistici onderstrepen het belang van een sociaal netwerk en stellen dat een laag opleidingsniveau, het hebben van specifiek(e) werk(omstandigheden) en een specifieke werkomgeving waarin sociale banden met personen in de georganiseerde misdaad of specifieke vaardigheden wezenlijk zijn bij het voorspellen van betrokken raken bij georganiseerde misdaad.⁴¹

Een schema: negen paden naar georganiseerde misdaad

Voor beleid en uitvoering is het belangrijk om te beseffen dat er meer wegen naar Rome leiden. Vooruitlopend op de literatuurintermezzo's verderop in dit boek, kunnen we alvast verklappen dat onze blik op de literatuur leidt tot een (zij het schetsmatig en schematisch) onderscheid van negen paden richting betrokkenheid bij georganiseerde misdaad. In de volgende intermezzo's lichten

we de onderstaande matrix met de paden verder toe. Voor nu is het van belang om – als opstap naar het volgende hoofdstuk – mee te geven dat het raadzaam is om de blik op betrokken raken ook in de praktijk niet te versmallen tot een specifieke weg: bijvoorbeeld doelbewuste rekrutering. In intermezzo 3 geven we aan *via welke leefvelden* jongeren volgens literatuur betrokken raken. En in intermezzo 4 gaan we in op de vraag *hoe* jongeren volgens de literatuur betrokken raken. In het hoofdstuk hierna kijken we eerst naar wat onze 23 geïnterviewden zelf zeggen over wegen naar georganiseerde misdaad.

Hoe? Via wat?	Erin rollen (tempo wisselt sterk)	Bewuste rekrutering (door bekenden/ onbekenden)	Eigen initiatief: zelf aanbieden/zelf handel opstarten
Werk of school	I	II	III
Via vrijtijdsbesteding (vrienden, rondhangen, sport, muziek, tijd online 'op telefoon'.	IV	V	VI
Via familie (intergenerationele overdracht)	VII	VIII	IX

3. En nu echt: hoe rol je erin?

De familie als vloek of zegen - De omgeving als broeiest - Hoe het begint: keuzevrijheid? - Het eerste delict: stelen of inbreken - Persoonlijke gevoeligheden en triggers - Drugs als katalysator - Sociale media: netwerken en 'leerzame' filmpjes - Van opkijken naar 'grote jongens' naar een 'grote jongen' worden...

Door: Mirije Oude Lansink

"Ik heb altijd het verkeerde pad gekozen." (Paul)

In dit hoofdstuk bekijken we de wegen naar de georganiseerde misdaad vanuit de ogen van onze gesprekspartners. Die verschillen op punten zeker van de negen wegen naar misdaad die we op basis van de literatuur zien. De werkelijkheid zoals die door de geïnterviewden wordt ervaren, lijkt moeilijker te ordenen en in hokjes te plaatsen. Die werkelijkheid is samen te vatten als organisch: het kent veel hoofd- en zijpaden, waarbij toevalstreffers en wispelturigheid een grotere rol spelen dan ratio en systematiek. In dit hoofdstuk bekijken we waar het pad volgens de geïnterviewden start en welk aandeel de sociale omgeving en de wijk daarin heeft. Ook gaat het over de triggers die aanzetten tot de weg naar de georganiseerde misdaad, waar we ook stilstaan bij de rol van sociale media. We ronden af met een beschrijving van de situatie als eenmaal het hek van de dam is en de misdaadcarrière is gestart.

Hoe start een criminele carrière? Een eenvoudige vraag zonder eenvoudig antwoord. De interviews maken duidelijk dat het altijd een complex samenspel van factoren is. Een voorbeeld:

"Ik had een fijn leven, ondanks dat het in die tijd niet gemakkelijk was om op te groeien in Polen. Ik hoorde daar al bij een etnische minderheid en werd vaak geconfronteerd met racisme. Daardoor voelde ik me altijd een buitenbeentje en werd ik gepest op school. Ik voelde me anders dan mijn medeleerlingen. Waarom ik anders was, weet ik eigenlijk niet precies. Mensen mochten mij gewoon niet. Misschien omdat ik een beetje slim was. Ik was een goede leerling en uiteindelijk ging ik naar het gymnasium. Het

was een zware periode. Ik moest wennen en kende hier niemand. Gelukkig sprak ik Engels en kon ik vrij snel Nederlands leren. Maar mijn leven ging bergafwaarts en ik raakte een beetje ontspoord. Ik was gedemoraliseerd. Ik rookte, dronk en spijbelde. Toen ik hier aankwam, was ik al een beetje verloren. Mijn vader had schulden en hij maakte me kapot. Ik voelde me hier niet gewenst. Ik ben van huis weggelopen en toen begon alle ellende. Ook werd ik hier in Nederland gediscrimineerd. Ik werd niet geaccepteerd en dan ga je zoeken naar mensen bij wie ik wel geaccepteerd werd en waar ik kon vinden wat ik zocht.” (Marek)

Dit voorbeeld van Marek is exemplarisch omdat het gaat om een combinatie van een wijk die het Marek niet makkelijk maakt, een familie die hem negatief beïnvloedt, persoonlijke problemen, middelengebruik en als klap op de vuurpijl ook nog een ‘life-event’: de verhuizing van Polen naar Nederland. Niet altijd is er bij de geïnterviewden sprake van al deze factoren, maar bijna altijd komen er een aantal ter sprake. Waar het bij de een bijna een vanzelfsprekendheid lijkt, ligt een criminele carrière bij de ander niet in de lijn der verwachtingen. De motivatie om het criminele pad op te gaan is voor de verschillende geïnterviewden wisselend. Persoonlijke moeilijkheden of problemen spelen mee in het proces. Regelmatig zijn ‘life events’, zoals een scheiding van ouders of het overlijden van een dierbare onderdeel van het proces. Hieronder gaan we dieper in op de factoren die bij onze geïnterviewden hebben geleid tot hun weg richting criminaliteit.

De familie als vloek of zegen

“Als je een boom scheef plant, kan je die na 30 jaar niet meer recht krijgen,” zo zegt Sonny bijna poëtisch tijdens het interview, als het niet zo triest zou zijn. Er zijn meerdere geïnterviewden die opgroeiden in een gezin waar criminaliteit speelde. Soms werd de criminaliteit hen met de paplepel ingegoten. Sonny vertelt dat hij op vierjarige leeftijd regelmatig met zijn moeder mee naar een winkel ging, waar z’n moeder zijn zakken volstopte met spullen. Toen hij wat ouder was ging hij met zijn broers mee huizen beroven; als klein jongetje werd hij door het raam geduwd, zodat hij de deur voor zijn broers en vrienden open kon maken. Een andere geïnterviewde geeft aan dat zijn familie het mogelijk maakte dat hij een drugslijn opzette: “Ik ging een dealerlijn opbouwen. Ik deed alles zelf, maar de spullen die ik nodig had kreeg ik van familie zonder dat te betalen. Dat kon achteraf.” (Hamid)

Broers spelen volgens meerdere geïnterviewden een rol door het verkeerde voorbeeld te zijn, of de link naar de criminele wereld:

“Toen ik uit de gevangenis kwam voor de overvallen wilde mijn moeder ergens rustiger gaan wonen. Dat werd E.. Maar via mijn oudere broer kwam ik al heel snel weer in de criminaliteit terecht.” (Hieronimo).

Vaak was er volgens de geïnterviewden sprake van armoede in het gezin. Ook zijn er jongeren die aangeven dat ze voor hun moeder of hun gezin wilden zorgen. Geld verdienen wordt dan ook vaak genoemd als reden om te starten met illegale activiteiten:

“Ik ging soms zonder brood naar school en ik had eigenlijk weinig kansen en keuzes. We hadden niet veel geld en daar kreeg ik op een gegeven moment wel aandacht voor. Ik wilde graag nieuwe schoenen en nieuwe jassen en die waren duur. En dan ga je nadenken, zo aan het einde van je basisschool. Van ja, hoe kom ik daar dan aan? Ik ging naar dingen kijken om het toch te kunnen halen. Want ja, werken voor 2 euro 50 per uur, dat gaan niet veel mensen meer doen.” (Nicholas)

Sommige ouders sluiten hun ogen een beetje, bijvoorbeeld omdat ze meeprofiteren van het geld dat binnenkomt. Zo vertelt Nicholas ook:

“In die tijd zag ik ook dat m’n moeder ook aan het struggelen was. Ja, wat doe je dan? Ik help haar, dus gaf haar geld. “Hoe kom je aan dat geld?” zei m’n moeder dan. “Vraag het niet ma, maar neem het.” Dat accepteerde ze tot er een paar keer politie aan de deur kwam. Toen was het ook duidelijk waar dat vandaan kwam.”

Meerdere geïnterviewden hebben in hun opvoeding een basis gemist of hebben negatieve associaties met hun ‘thuis’ van vroeger: *“Ik ben niet opgevoed met liefde – geen kus, knuffel of een ijsje. Huilen nee, dat kon ik nergens”, aldus Sonny.* Soms is huiselijk geweld ook normaal: *“En ik zeg je eerlijk: ik ben opgegroeid met klappen met het idee, ‘dan leer je wel’. Geweld was mij niet vreemd thuis, je kan wel zeggen dat ik daarmee ben opgegroeid.” (Nicholas)*

Ook waren er jongeren die het misten om zichzelf te kunnen zijn, om te kunnen doen wat ze eigenlijk zouden willen. Zo vertelt Anouar dat hij wilde sporten en breakdancen, maar dat hij daar thuis niet mee aan hoefde te komen: *“Ik werd naar het LTS gestuurd. Maar ik wilde niet met mijn handen werken, dus toen ben ik naar een tussenklas gegaan. En toen ben ik eigenlijk heel snel in de criminaliteit beland.”*

Veel geïnterviewden geven overigens aan ouders (vaak een moeder) te hebben die hun criminele levenswijze afkeurden, of zouden afkeuren als ze het zouden

weten. Zo vertelt een van de jongens bijvoorbeeld dat hij zijn moeder voor zijn gevoel teleurstelde: *“Man ik schaamde me steeds kapot dat ik mijn goedwillende moeder zo teleurstelde. Zij gaf ons liefde en mijn broer en ik waren echt met verkeerde dingen bezig.”* (Hieronimo) Ook vertellen meerdere geïnterviewden dat hun ouders hen nooit lieten vallen, ondanks hun criminele activiteiten.

De omgeving als broeinest

Een aanzienlijk deel van de geïnterviewden komt naar eigen zeggen uit een slechte buurt. Er werd in de buurt bijvoorbeeld veel drugs gebruikt, het was makkelijk om mensen te leren kennen die zich met criminaliteit bezighielden en er was veel problematiek achter de voordeur. Een van de jongens vertelt:

“Toen we in [...] woonden hield ik me bezig met gangsterrap en had ik echt foute vrienden. Jongens uit de buurt waren dat. Met hen pleegde ik eerst inbraken en later overvallen. Ik zat in een soort gang en we hadden echt zoiets van: Wie maakt ons wat? Een overval hoorde er gewoon bij.”
(Hieronimo)

Criminaliteit voelde voor meerdere respondenten regelmatig normaal: *“Het is moeilijk om uit die bubbel te komen als je nooit hebt gezien dat het een bubbel is. Dit is leven, je wereld. En er bestaat in jouw leven niet echt iets anders.”* (Marek)

Een omgeving kan een groeiproces (onbewust) stimuleren door criminaliteit te verheerlijken, zo vertelt een jongen die terugkomt uit de gevangenis:

“En ik weet nog dat ik terug naar school kwam en in de aula werd ik als een held onthaald. Jij zat in de gevangenis, is het net als in de film? Dus ik dacht, apart, maar ik merkte dat zonder dat ik er moeite voor deed dat gasten zoals mij wilden zijn. En onbewust ging ik daar misbruik van maken. Ik ging anderen negatief stimuleren.” (Anthony)

Andere jongeren beschrijven dat ze in eerste instantie jongens die ze kennen nadoen. In dit geval geldt: zien plegen, doet plegen. Een voorbeeld:

“En toen dacht ik: ‘Oké, ik zie jongens fietsen stelen.’ Dus ik ging dat ook doen. Daarna ging ik scooters stelen, drugs dealen en uiteindelijk straatroven doen... Uiteindelijk kwamen ook overvallen en wapenhandel voorbij. Van alles en nog wat. [...] Als je er eenmaal inzit... Weet je, uiteindelijk groei je mee met die jongens van de straat.” (Marek)

Een aantal geïnterviewden (wel een minderheid) komt naar eigen zeggen niet uit een criminele omgeving. Ze hebben ouders die niets met criminaliteit te maken hebben, gaan naar school en hebben vrienden op het 'goede pad'.

Hoe het begint: keuzevrijheid?

Alle geïnterviewden vertellen dat ze er via-via inrollen. Niemand geeft aan geronseld of gerekruteerd te zijn; volgens hen was het (in principe) hun eigen keuze. De voorbeelden laten zien dat het een interessant samenspel van vraag en aanbod is, van verleiden en verleid worden en van dader- en slachtofferschap. Zowel als het gaat om jongeren die opgroeien in een omgeving waar criminaliteit de norm is, als om jongeren die uit een minder criminele omgeving komen. De criminaliteit heeft een bepaalde romantische status. Jongens in de buurt zijn een soort mythische figuren die afstandelijk doen en onbenaderbaar zijn:

"Wij keken op naar de oudere jongens. Die stonden altijd op een pleintje bij een muur, wij mochten daar als kleine kinderen niet van hen komen. 'Wat doe je hier, ga weg man, voetballen ofzo'. [...] Dan stonden ze daar met hun mooie auto's. Die gasten waren 22-23 jaar. Die hadden allemaal geld, dat was heel makkelijk. Iedereen had ook heel veel cash geld in huis. Sommige liepen al met een wapen." (Bilal)

En op een gegeven moment tonen de 'grote jongens' toch interesse. Zo vertelt een geïnterviewde dat hij een lift kreeg van een jongen waar hij altijd tegenop keek: *"Ineens zit je dan één op één en raak je in gesprek en koopt hij een Red Bull voor je bij het tankstation. Zo gaat dat dan. Je kijkt op naar hun status. Je denkt: 'Hij heeft macht, en kijk hoe goed hij eruitziet'." (Bayram)* Soms krijgen de jonge jongens ook klusjes: *"Ik kreeg soms een opdracht, dan moest ik een wapen bewaren op school en dat had ik dan bij me. Ik deed dat omdat ik erkenning wilde van de jongens en je laat het toe, en staat niet stil bij de consequenties."* (Bilal) Deze jongen zegt niet bang te zijn geweest, maar tegen deze jongens op te hebben gekeken.

Een meisje vertelt dat ze een keer in de regen over straat liep en door een ander meisje wordt aangesproken met de vraag erbij te komen zitten. Vervolgens worden ze vriendinnen volgens haar. En krijgt ze klusjes:

"Ik vond het ontzettend spannend in het begin, maar ze was ontzettend aardig en we kletsten gewoon veel en ze was echt een goede vriendin van me. Als het om business ging, zeg maar, dan vroeg ze ook of ik de wat kleinere taakjes kon krijgen, of ik er een beetje buiten gehouden kon

worden. En meestal lukte dat ook. Soms moest ik wel wat grotere dingen op zak meenemen, maar een andere keer wat minder.” (Wendy)

In dit voorbeeld zie je ook dat Wendy het gevoel heeft dat haar ‘vriendin’ haar steunt door haar buiten de grote klussen te houden. Daarmee lijkt ze vertrouwen van Wendy te krijgen.

De drempel om de criminaliteit in te gaan, werd volgens de geïnterviewden soms verlaagd door mensen die er al in zaten. Soms is dat familie zoals in een eerder voorbeeld, maar ook een ander vertelt dat hij de eerste lading drugs op de pof kreeg en pas later hoefde te betalen. Een geïnterviewde die zijn eigen netwerk opzette vertelt hoe hij mensen voor ‘klusjes’ regelde. In het begin moesten ze op zoek naar katvangers, chauffeurs en loopjongens. Daarvoor ‘verleidde’ hij mensen. Toen ze eenmaal met dure auto’s rondreden en veel rondjes gaven in de kroeg waren ze naar zijn zeggen ‘één groot reclamebord’. Er kwamen veel mensen naar hen toe die erbij wilden horen of geld wilden verdienen. Hij vertelt dat hij de drempel laag houdt om uit te zoeken welk vlees hij in de kuip heeft:

“En die laat je dan eens een klein klusje doen – telefoons halen bij de mediamarkt – die kostten toen 25 euro per stuk, ga er maar even 50 halen, krijg jij 30 euro per stuk. En dat betaalden we dan vooruit. En dan hebben ze dat gedaan, en dan – wil je straks ook even boodschappen gaan doen, geef je ze ook wat geld voor en zo ga je eerst kijken of je iets aan iemand hebt. Als je iemand een paar duizend euro voor telefoons meegeeft, komt ie terug of moet je er achteraan, moet je hem gaan vangen? Dat kwam ook voor, bij zijn ouders aan de deur, beetje intimideren om je geld terug te krijgen. Dan weet je ook dat je daar niets aan hebt. Maar er zijn ook jongens die laten netjes alles zien, bonnetjes, ik heb zoveel betaald. Daar maakte we gebruik van, ik wil niet zeggen misbruik van. Zo zag ik het in die tijd helemaal niet.” (Nathan)

Nicholas, die zegt een van de kopstukken van de groep te zijn geweest, beschrijft dat jongens zelf naar hem toe kwamen en zeiden ‘geld te willen maken’. Hij vertelt ook dat hij klein begint, de jongens meeneemt en ze er daarna zelf op uit stuurt:

“Zodra je rondvertelt dat je ergens mee bezig bent, beginnen er al snel jongens mee te lopen. Dan ga je met een groepje naar een klant, met z’n tweeën, met z’n drieën of met z’n vieren. Dan denk je: “Je weet nu toch waar we zijn geweest, ga jij maar even daarnaartoe voor mij.” Dus zo begin je iedereen te sturen. Dan ga je zelf in de coffeeshop zitten en dan

geef je gewoon die hele handel aan die jongens. 'Ga maar even daarheen rijden. Breng later mijn geld en dan krijg je later je deel. Niet eerder van dat geld afhaken. Ik wil eerst alles zien.' "

Geïnterviewden die niet uit een armoedig of crimineel milieu komen vertellen eveneens dat het ontmoeten van mensen uit het criminele circuit er uiteindelijk voor zorgde dat ze in de criminaliteit terechtkwamen. Die mensen ontmoetten ze in meerdere gevallen toen ze drugs gingen gebruiken. Of in dit geval door toeval: "Ik kwam mensen tegen van vroeger, van mijn oude school, dat bleken hele grote drugscriminelen te zijn. Dat wist ik in het begin ook niet, maar via hen kwam ik met nog grotere drugscriminelen in aanraking." (Paul)

Verschilt het per type klus of het nodig is om jongeren actief te rekruteren? Hierover wordt in de interviews niet veel uit eigen ervaring verteld, maar Fouad vertelt dat hij hoort dat specifiek voor het uithalen wel mensen geronseld worden: *"Ik heb ook nog nooit iemand gesproken die zegt: ik ben geronseld voor het rijden van drugs. Dat echt niet. Maar wat ik wel hoor is dat jongeren worden geronseld voor het uithalen van drugs."* Ook een jongerenwerker vertelt te horen dat er voor uithalen vragen worden uitgezet via internet (zie ook de paragraaf over (sociale) media). Nathan uit het eerdere voorbeeld vertelt dat hij meiden vaak liet dealen en jongens vooral inzette voor diefstal. Voor het opslaan van spullen en zaken op naam zetten gebruikte hij iedereen die maar wilde, van jong tot oud.

De geïnterviewden vinden het moeilijk om antwoord te geven op de vraag waarom deze wereld op hen een aantrekkingskracht uitoefende en andere jongeren juist van deze types wegbleven. Ze komen niet verder dan dat ze gefascineerd waren door deze voor hen in een bepaald opzicht mythische figuren waaraan zij ook hun status en identiteit konden ontlennen. Over het algemeen is het de vraag of een keuze wel een (bewuste) keuze is. Zo vertelt een geïnterviewde: *"Op het moment dat ik werd benaderd voor overvallen en dealen was ik er ook helemaal klaar voor. Ik was verslaafd aan een dure levensstijl. Geestelijk gezien stond ik zwak in mijn schoenen; ik was beïnvloedbaar en bereidwillig."* (Ignasio) Een andere geïnterviewde verwoordt het metaforisch:

"Nee, ik heb die keuze gemaakt. Ik ben niet uitgezocht. Als ik jou laat kiezen tussen appel, peer en perzik. Als je niet weet dat er ook bananen en ananassen zijn dan kan je daar ook niet uit kiezen, snap je. Dus het is het menu dat ik had, en daar kon ik uit kiezen. Maar het was alleen maar een slecht menu." (Fouad)

Ook al geeft elke geïnterviewde dus in het begin van het gesprek aan zelf de keuze te hebben gemaakt om (stapje voor stapje) het pad richting criminaliteit te bewandelen, achteraf betwijfelen meerdere van hen wel of het een keuze is die ze bewust hebben gemaakt. Voor sommigen was er in hun beleving geen ander pad, anderen kregen een duwtje in de rug en voor een aantal werd het pad wel heel mooi geplaveid.

Het eerste delict: stelen of inbreken

Geïnterviewden vertellen dat hun criminele carrière vaak begint met stelen of inbreken. Van het stelen van snoep, telefoons of fietsen tot het met een groepje inbreken in huizen. Stelen soms al vanaf jonge leeftijd: *“En vanaf groep 4 of 5 gingen we snoepjes stelen bij het Kruidvat bijvoorbeeld. [...] Dan ga je mee en heel spannend hè, de eerste keer. En dan doe je het, je komt er mee weg en het heeft geen gevolgen.”* (Fouad) En door het gebrek aan het ervaren van consequenties groeien deze jongeren langzaam door. Vaak begint het rond de middelbare schoolleeftijd wat serieuzer te worden:

“Ik begon toen ik een jaar of veertien – vijftien was. We hadden helemaal niks, moesten vijf euro aan onze vader en moeder vragen en waren al lang blij als we de lege flessen mochten wegbrengen. Op een gegeven moment word je ongeduldig en wil je ook iets gaan doen om aan geld te komen. Er waren groepen van onze leeftijd die oude vrouwen beroofden. Daar was ik nooit voorstander van, dat heb ik nooit gedaan. [...] Insluipingen deden wij. De mensen waren gewoon thuis, die sliepen dan. Heel zachtjes, en op het moment dat die bewoner wakker werd nam je het hazenpad. Tot ons zestiende deden we dat met onze groep, we waren met zes à zeven man.” (Dani)

Een meisje vertelt dat haar ‘werk’, toen ze veertien tot zestien jaar was, bestond uit wegrekken of -fietsen voor de politie. Soms met spullen, maar soms ook in het zwart gekleed zonder spullen. Het doel was de politie te verwarren:

“Dus ze waren op zoek naar mensen in zwarte kleding. Aangezien er overal mensen fietsten, wist de politie niet wie ze moesten volgen. Wij fietsten alleen dus we hadden ook niks verkeers gedaan. Maar de politie kwam wel achter ons aan.” (Wendy)

Snoepjes stelen hoeft niet per definitie te leiden tot zwaardere criminaliteit. Het valt echter wel op dat veel van onze geïnterviewden, die uiteindelijk allemaal in

de georganiseerde criminaliteit zijn beland, aangeven dat stelen of inbreken hun instapdelict was.

Persoonlijke gevoeligheden en triggers

Zoals we hierboven zien zijn de wegen naar het criminele pad uiteenlopend. Eigenlijk gaat het altijd om een combinatie van factoren die leiden tot de georganiseerde criminaliteit. Armoede, schulden of de behoefte om het beter te hebben worden gecombineerd met meer onderliggende oorzaken als een gevoel van marginalisering of discriminatie. Dat laatste komt vaak terug. Gepest worden of zijn in het verleden wordt regelmatig genoemd. Ook geven de geïnterviewden meermaals aan dat ze zich niet gehoord of gezien voelden, of dat er niet naar hen werd geluisterd (zowel thuis als bijvoorbeeld op school):

“Wij zochten elkaar als buitenlanders altijd wel op. Vooral als je met 20 à 30 buiten aan het hangen bent, dan voel je je opeens gesteund en voel je je heel wat. En toen ik jonger was voelde dat helemaal niet zo. Totaal niet zelfs. Ik denk, gezien worden en respect krijgen en nog eens gepest worden voorkomen. Ik wilde aanzien en respect en met rust gelaten worden.” (Bayram)

Meerdere jongeren vertellen dat ze boos waren, naar eigen zeggen op de samenleving. Daarnaast geven jongeren aan dat ze juist heel gevoelig of angstig waren, en daardoor een schild opbouwden: *“Ik kon ook snel huilen, heel snel. Ik was echt een jankerd. Ik was gevoelig.” (Jawad)* Soms is er sprake van psychiatrische problematiek. Daar is niet specifiek naar gevraagd, maar een aantal keer wordt ADHD benoemd (en het daardoor niet overzien van consequenties) en ook depressieve gevoelens komen naar voren: *“Ik heb geen vreugde gekend in mijn leven, ik zie geen vreugde. Alles om mij heen ging dood. Ik durfde geen vrienden meer te maken.” (Sonny)*

Ergens bij willen horen of op zoek zijn naar een familiegevoel komt meerdere keren naar voren, bijvoorbeeld door Wendy: *“Ik had thuis niet echt een familie, maar bij deze groep wel.”* Ook life events spelen mee bij het inrollen, of kunnen een versneller zijn. Meerdere geïnterviewden geven aan dat het verliezen van een verzorger of beste vriend meespeelde: *“Na het overlijden van mijn vader gingen alle remmen los. In die tijd had ik een vriendin die vreemdging, daar kreeg ik ook nog een klap van. Bij elke klap die ik kreeg ging ik meer drugs gebruiken.” (Paul)*

Het niet zien van perspectief of een toekomstdroom is iets dat veel geïnterviewden benoemen. Een aantal jongeren vertelt geen idee te hebben

gehad welke opleiding ze wilden doen of geen werk te hebben gehad waar ze plezier uit haalden. Het verliezen van perspectief of het moeten opgeven van een droom, wordt daarnaast in meerdere interviews genoemd als kantelpunt:

“In mijn jonge jeugd deed ik alles buiten met de bal aan mijn voet. Zodra ik de deur uitliep, liep ik met een bal naar buiten. Ik was ook echt goed en kreeg aandacht van Ajax. [...] Maar toen, net voor die training, ben ik zwaar geblesseerd geraakt aan m’n knie. Toen stortte alles in. Voetballen was echt mijn leven. Ik was een jaar of zestien, zeventien toen dat gebeurde. Ik had pech en had geen goeie fysio’s om me heen die wisten wat er aan de hand was. Ik zeg je eerlijk, dat was een kantelmoment, toen was alles afgelopen. Ik had schijt aan alles. Ik had schijt aan de politie. Aan alles had ik schijt.” (Nicholas)

Een geïnterviewde vertelt dat het verliezen van een baan zorgde dat hij verder de criminaliteit in rolde. Het ging dan ook niet alleen om verlies van de baan, maar ook om verlies van plezier beleven aan iets dat legaal is, hebben van een toekomstperspectief en gezien worden.

Een aantal jongeren ziet achteraf in dat ze erg zoekende waren. Naar wie ze waren en wat ze wilden in het leven. Ook zien sommigen nu in dat ze de makkelijke weg zochten. Een van de geïnterviewden vertelt niet te willen werken, maar het toch een keer probeert:

“Ik ging naar een callcenter, mijn eerste baan eigenlijk. Ik kom daar binnen, ze leggen me alles uit, ik bel één iemand en denk, “Pfff ik ben niet gek”. Ik leg de telefoon neer en ik loop naar buiten. Ze hebben me nooit meer teruggezien. Ik heb het nog geen uur volgehouden. Je gaat ook rekenen en denkt: “What the fuck, joh ga ik de hele dag werken, heb ik 30 à 40 euro verdiend. Ja, ga ik niet doen”. Dat gaf ik dagelijks uit aan mijn kapsalon, mijn drankje...” (Dani)

Drugs als katalysator

Het zelf gebruiken van drugs blijkt een kwetsbare factor en kan het proces van inrollen versnellen, aldus de geïnterviewden. Soms was het experimenteren met drugs een van de eerste stappen richting criminaliteit. Omdat het avontuur lonkte, de jongeren spanning en status zochten, of omdat er verslaving in het spel was. Maar ook omdat ze naar eigen zeggen mensen tegenkwamen in het criminele circuit, bijvoorbeeld in een coffeeshop op of een feest.

Meerdere geïnterviewden hebben ergens in hun carrière drugs gebruikt. Verslaving lag regelmatig op de loer. Paul vertelt dat bij hem thuis de cocaïne

werd opgeslagen; hij mocht zoveel daarvan zelf gebruiken als hij wilde. *“Ze creëerden daarmee een monster”,* zegt hij achteraf: *“Ik was niet te peilen, ben een ijskoud persoon, raak niet in paniek. Ik was een meester in het verbergen van emoties. Op een gegeven moment heb je geen emoties meer, omdat je zoveel drugs gebruikt, dag in dag uit.”* Door buitenstaanders werd hij gezien als gestoord, onberekenbaar, onpeilbaar. Dit streelde alleen maar zijn ego en hield in dat hij juist meer en gekkere dingen ging doen. Layoum vertelt in een dubbelinterview met twee broers over zijn broer die aan de crack, cocaïne en heroïne verslaafd raakte na een lange periode van crimineel ‘succes’: *“Er was van succes niets meer over. [...] Hij wilde meer en meer en dan word je blind voor de risico’s en hij kon het niet meer handelen. Hij ging gebruiken en toen was het einde zoek.”* Daarmee kan drugs een rol spelen bij het verergeren van crimineel gedrag. Voor twee geïnterviewden was de verslaving aan drugs uiteindelijk overigens ook de reden om te stoppen met de criminaliteit (zie ook hoofdstuk 5 over stoppen).

(Sociale) media: netwerken en ‘leerzame’ filmpjes

De verheerlijking van geweld op (social) media heeft aantrekkingskracht. Het lijkt voor sommigen een uitweg en geeft een beeld van geld, status en romantiek. Volgens een van de geïnterviewden was televisie een inspiratiebron: *“Ik keek naar Scarface enzo en dat geeft je ambitie.”* (Fouad) In de gesprekken ging het lang niet altijd over social media, mogelijk omdat social media in de tijd dat de geïnterviewden startten nog een andere rol innamen. Wel wordt duidelijk dat social media een rol kunnen spelen in het inrolproces. Zo geeft een van de geïnterviewden aan dat hij zijn criminele vrienden leerde kennen via internet. Een andere geïnterviewde vertelt dat ze via Snapchat werd gevraagd:

“Ja, ik ben gewoon opeens door iemand geconnect enzo: “Jo wil je wat geld verdienen?” Kende deze persoon een beetje. Denk dat ik het ook gewoon stoer vond op dat moment. Die jongen was ook 18 ofzo. Ik was 14. Ik weet het niet. Op Snapchat zie je zo ‘toegevoegd’, ik accepteer zo en kreeg toen een berichtje binnen met ‘wil je wat verdienen?’. Ik wist wel wie het was, maar ging niet met hem om ofzo. Eerst ging ik met hem praten, toen in het echt en toen kreeg ik paar dagen later mijn eerste lading.” (Hamid)

Later gaat deze geïnterviewde voor een dealer uit de buurt grotere klussen doen. Ook hem leert ze kennen via Snapchat. Gino, een andere geïnterviewde, vertelt dat internet een rol speelde in het leren van het plegen van overvallen:

“Veel YouTube filmpjes kijken van opsporing verzocht was niet goed. Dat is niet goed voor mensen zoals ik. Dat inspireerde me eigenlijk wel.”

Een jongerenwerker⁴² die we spreken kan nog iets meer vertellen over wat hij hoort als het gaat om social media en inrollen. Volgens hem zijn Snapchat en Telegram populair omdat je daar anoniem kunt blijven. Hij vertelt ook het voorbeeld van een jongen die in België werd aangehouden door de politie en in zijn caseload kwam:

“Hij kreeg op snapchat een bericht: ‘Wil je geld verdienen? Morgen word je wakker met 10K.’ Hij zei: ‘Ik kreeg een pil en werd wakker in een loods in Antwerpen en we kregen instructies.’ Ze kenden elkaar niet en hij is vervroegd vrijgelaten. Ze moesten naar een container zoeken en cocaïne uithalen en toen is hij aangehouden op het moment dat ze in die container zaten. Ja, ronselen. Het is aanbieden eigenlijk. Hij zegt dat hij diegene niet kende. Je weet al wel wat je gaat doen.”

Van opkijken naar ‘grote jongens’ naar een ‘grote jongen’ worden

Een aantal jongeren kijkt de kunst af van de dealers en ziet kansen om zelf meer te verdienen. Als ze voor zichzelf beginnen rollen ze langzaam steeds verder het criminele wereldje in. Een voorbeeld:

“En dan word je ouder, en wil je nog meer en zie je die dealers. [...] Maar ik wilde niet zo zijn dat ik aan het lijntje gehouden werd en voor anderen ging dealen. Ik wilde het zelf doen en wilde naar mijn eigen kansen kijken. Dus ik ging op zoek naar junkies. [...] En dan zie je dat je met harddrugs veel meer verdient en ga je daarin verder. En dan komen er jongere jongens naar je toe die vragen; verkoop jij ook groot? En dat ga je dan doen omdat dat makkelijker verdienen is, meer geld.” (Farouk)

Binnen een wijk werd er soms een concurrentiestrijd gestart om elkaar te overtreffen, aldus de geïnterviewde: *“Wij dachten, wat jullie kunnen, dat kunnen wij ook maar dan veel erger. Dus wij wilden ons denk ik ook wel bewijzen tegenover die oudere groep. Wij wilden niet bij hun horen, maar laten zien dat wij jonger en gekker waren.” (Ignasio)*

Het zelf opzetten van een organisatie levert veel meer op, bedacht één van de geïnterviewden. Hij is vaak in coffeeshops te vinden en leert daar de grote criminelen kennen:

“Toen ben ik een keer meegenomen met het leeghalen van vrachtwagens en toen hebben ze mij een paar honderd euro gegeven terwijl ik niet eens

wist wat ik gestolen had. Ik had gewoon kartonnen dozen gestolen met iets erin. Maar toen dacht ik, dit kan ik zelf ook! Daar heb ik deze jongens niet voor nodig. En toen heb ik echt de bewuste keuze gemaakt om een criminele organisatie op te bouwen en daar ben ik toen heel hard aan gaan werken.” (Nathan)

In de gevangenis zitten of door ouders weggestuurd worden naar het buitenland werkt regelmatig averechts, aldus de geïnterviewden. Layoum vertelt over zijn broer en het verschil dat hij zag toen naar de gevangenis ging en er weer uitkwam: *“Op het moment dat hij op zijn negentiende uit de PI kwam was hij totaal anders. Kleine jochie erin. Ik bracht hem en dat vergeet ik nooit meer. En daarna ging het op fysiek en sporten en we haalden hem op en hij was totaal anders.”* Volgens Anouar was het moment dat hij de eerste keer vastzat en zich afgewezen voelde door zijn familie het moment om verder te verharderen:

“Ja, toen ben ik de connectie met mezelf en de maatschappij verloren. Ook met de familie, daar is wel een knak begonnen. Mijn vader is één keer op bezoek geweest en dat was toen. Hij heeft twee zinnen gezegd en hij is weggegaan. Daarna heb ik hem niet meer gezien. Afwijzing kreeg ik toen.”

Gino vertelt dat het coke doorvoeren in de gevangenis gewoon doorging. Daarbij speelde de criminaliteit zich ook af binnen de muren. Een andere geïnterviewde wordt voor straf naar Curaçao gestuurd. Daar leert hij van de familie van zijn vader de kneepjes van het criminele vak: *“Ik heb daar een hoop geleerd over het straatleven, ook over hoe succesvol te zijn. Ja, en vervolgens kwam ik weer terug in Nederland. Ik wilde diezelfde levensstijl als in Curaçao verder ontwikkelen.”* (Nicholas)

In de beleving van veel geïnterviewden verschuiven hun normen en waarden door de tijd heen langzaam. In de gesprekken die we met ze voeren kunnen ze nu soms zien hoe ongemerkt en gek dat achteraf gezien soms ging. Zo vertelt een geïnterviewde dat hij zijn ouders als katvanger inzette en spullen in hun huis bewaarde. Achteraf kan hij zich niet meer voorstellen dat hij dat heeft gedaan, maar volgens hem had hij toen geen andere keuze. Ook praatten meerdere geïnterviewden het goed als ze weten dat iemand iets ergs heeft gedaan. Zo vertelt een geïnterviewde dat hij weet dat iemand een moeder heeft mishandeld en dat hij daar niet van opkeek. Normen en waarden verschuiven. Alles wordt normaal.

Het hek is van de dam. In dit hoofdstuk vertelden de geïnterviewden uit eigen ervaring over hun familie en omgeving. Ook namen ze ons mee in de stappen

die ze zetten richting georganiseerde criminaliteit en de factoren die hen daarvoor kwetsbaar maakten. Ze gaven aan dat het voor hen lastig was om het bij kleinere, minder ingrijpende criminaliteit te houden als er eenmaal aan criminaliteit geroken werd en het leven dat daar bij hoort. In hoofdstuk 4 vertellen de geïnterviewden wat ze nodig hadden gehad om het pad richting criminaliteit niet op te gaan. Hoofdstuk 5 gaat over het stoppen met een criminele levensstijl. Dat vraagt om het afwijken van de hoofdweg en het aanleggen van een geitenpad. Zeker niet makkelijk, maar er zijn opties, zo laten de geïnterviewden zien.

Intermezzo 3: leefvelden volgens de literatuur

Door: Kyra van den Akker

Om de continuïteit te waarborgen binnen de criminele organisaties is nieuwe aanwas noodzakelijk. Het betrokken raken bij georganiseerde misdaad kenmerkt zich volgens de literatuur door opportunisme, toevalligheden en een samenloop van omstandigheden. Daarmee zijn de routes die jonge aanwas afleggen vaak verschillend.⁴³ Met deze achtergrondkennis gaan we in onderstaande alinea's in op kernbevindingen van via welke leefvelden jongeren volgens de literatuur betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit (zie de matrix in het tweede intermezzo). We zagen dat de geïnterviewden deze leefvelden in hoofdstuk drie al nadrukkelijk aan de orde stelden.

Via werk of school

Sociale gelegenheid is een cruciale factor voor betrokken raken bij de georganiseerde misdaad. Bestaande contacten waaronder (school)vrienden, kennissen, en werkrelaties spelen een belangrijke rol in de eerste fase van kennismaking en betrokkenheid bij handelingen voor criminele organisaties.⁴⁴ De laatste jaren zijn er steeds meer scholen die om hulp vragen, omdat zij denken dat jongeren geronseld worden om hun eerste stappen in de criminaliteit te zetten. Uit een peiling van het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) blijkt dat de helft van de middelbare scholen en mbo's zich zorgen maakt om het feit dat leerlingen op hun school worden ingezet door criminelen. Hiervoor werden 277 scholen bevraagd.⁴⁵ Verder wordt door verschillende onderzoekers aangegeven dat de overgang van de basis- naar de middelbare school een cruciaal moment is waarop jongeren kwetsbaar zijn om de criminaliteit in de stappen.⁴⁶ Maar ook werk speelt een rol. Met name jongeren in specifieke beroepen en met specifieke bijbanen kunnen interessant zijn voor criminelen en lopen risico betrokken te raken bij georganiseerde misdaad. Denk aan (leerling)automonteurs voor het inbouwen van verborgen ruimtes of aan jongeren die maaltijden bezorgen en daar best wat extra's bij mee kunnen nemen.⁴⁷ In onze interviews (zie hoofdstuk 3) hoorden we deze weg naar misdaad niet heel nadrukkelijk terug, maar dat zegt vooral wat over de personen die wij hebben geïnterviewd en weinig over de geldigheid van de literatuur.

Via vrijetijdsbesteding (vrienden, rondhangen, sport, muziek, tijd online 'op telefoon')

Daarnaast speelt ook de vrije tijd een rol bij het betrokken raken bij georganiseerde misdaad, zo zagen we al in hoofdstuk 3. Bestaande contacten waaronder vrienden, kennissen of leeftijdsgenoten uit de buurt en sportverenigingen spelen een belangrijke rol in de eerste fase van kennismaking en betrokkenheid bij criminele handelingen voor organisaties.⁴⁸ Met name in de kickboksscene alsmede de hiphop en drillrapscene zijn voorbeelden van hoe sport en muziek het pad kunnen effenen naar georganiseerde criminaliteit, zo bleek uit weliswaar kleine lokale onderzoeken door Bureau Bervoets in Boxtel en Uithoorn maar ook grotere studies door universiteiten.⁴⁹ Jongeren worden dan bijvoorbeeld verleid om op te treden in videoclips van (criminele) rappers en worden zo langzaam aan ingepalmd doordat zij ook 'tegenprestaties' moeten leveren in de vorm van criminele klusjes. En ook naar de vechtsportscene zijn diverse onderzoeken uitgevoerd naar hoe jongeren uiteindelijk betrokken raken.⁵⁰ Maar ook de tijd online is een belangrijke als weg naar misdaad. We weten dat tegenwoordig veel jongeren via sociale media worden benaderd om drugs af te nemen of om bij te verdienen in de drugshandel. Via SnapChat, Telegram, Tiktok en Instagram worden jongeren ook online benaderd; met veelal stickers op straatmeubilair en 'tags' in de nabijheid van scholen met daarop de accountnamen van online dealers.⁵¹ Echter wordt hier nog heel weinig op ingezet door professionals.⁵²

Bij al deze vormen staan negatieve rolmodellen, ook wel '*de Nero's*' genoemd, centraal bij het natuurlijke proces van inrollen wat jonge aanwas doorloopt. *De Nero* heeft status, aanzien en geld in de wijk en is vaak gekend door familieleden. Mede door deze bovengenoemde kenmerken, kijken sommige jongeren op tegen hem of haar. Snelle doorgroeiers dienen vervolgens weer als nieuwe *nero* binnen de wijk of buurt.⁵³

Via familie

Maar ook familiebanden bieden een sociale gelegenheidsstructuur die toegang tot een criminele organisatie laagdrempelig maakt.⁵⁴ Opgroeien in een criminele thuisomgeving, of een broer die actief is, kan ervoor zorgen dat aspecten van criminaliteit genormaliseerd en geïnternaliseerd worden. Daarop wijzen nadrukkelijk ook onze interviews. Misdad is dan iets gewoons en is als gevolg van de opvoeding en familiehistorie stevig verankerd in de thuissituatie. Denk hierbij aan gebruik van geweld en het rondgaan van wapens en drugs binnen het huis waar jongeren opgroeien. Daarnaast kan er sprake zijn van

sociale druk die bestaat binnen families om de criminaliteit in te stromen en blijkt stoppen ook complex wegens de familiebanden die loyaliteit opeisen.⁵⁵ De jongeren groeien op in een cultuur van (drugs)criminaliteit die wordt gereproduceerd en voortgezet.⁵⁶ Dat doet sterk denken aan de televisieserie *The Sopranos*, waarin het draait om het dagelijks leven van de fictieve maffiabaas Tony Soprano en zijn familie. Het blijkt enorm ingewikkeld voor zijn zoon en dochter om te ontsnappen aan het milieu en een gewoon leven te leiden.⁵⁷ Maar onderzoekers Hans Moors en Toine Spapens tekenden soortgelijke 'real life' verhalen op in hun zoektocht naar soms al generatieslang actieve Brabantse criminele families.⁵⁸

4. Wie en wat had je nodig om erbij weg te blijven?

*‘Mijn schoolcarrière werd gestimuleerd vanuit thuis’
- (On)rust in huis - Aandacht voor talent -
‘School was een schadelijke omgeving’ - Uitlaatkleppen -
Voorbeelden - (Zelf)respect*

Door: Bob Schuitema

*“Mijn vrienden en ik begonnen vroeg in de criminaliteit, op ons veertiende, dat was normaal. Wij hadden helemaal niks thuis, op een gegeven moment word je ongeduldig en wil je ook iets doen om aan geld te komen.”
(Dani)*

Bovenstaande quote onderschrijft hoe armoede in combinatie met het opgroeien in een wijk waar criminaliteit genormaliseerd wordt, het moeilijk maakt om de verleidingen van het criminele pad te weerstaan. Een grote meerderheid van de geïnterviewden geeft aan in dit type omgeving te zijn grootgebracht. Het netwerk om aan spullen, contacten of ideeën te komen ligt binnen handbereik en er zijn lotgenoten genoeg om samen plannen te smeden. Door armoede thuis en het gebrek aan toezicht leven de jongeren vooral op straat en raken ze nieuwsgierig naar de verhalen die rondgaan over hoe de oudere jongens crimineel actief zijn en succes hebben. *“Op het moment dat in een wijk, een straat of gezin de criminaliteit gedoogd wordt, dan heb je een probleem”*, aldus Anouar.

Kortom, zodra een buurt verloedert, armoede zich concerteert en de gemeente zich terugtrekt of niet het vermogen heeft om de buurt of wijk een positieve stimulans te geven, is het de vraag wat voormalig criminelen, ondanks deze gemene deler, nodig hadden om de verlokkingen van misdaad te weerstaan. En specifiek, welke rol speelt school en een stabiel thuis om een kind het perspectief, geloof en vertrouwen te geven zodat zij hun dromen kunnen najagen?

“Mijn schoolcarrière werd gestimuleerd vanuit thuis”

In tegenstelling tot de meeste geïnterviewden, vertelt Dani dat voor hem school altijd belangrijk is geweest omdat hij wist dat het criminele leven niet voor eeuwig zou zijn. Hij was een zogenaamde *parttime crimineel*, die naast het

criminele leven naar school bleef gaan. Vanuit huis werd Dani gestimuleerd om zijn schoolcarrière serieus te nemen. Zijn vader hield hem strak in de gaten op dit vlak en zijn oudste broer diende als afgestudeerd psycholoog ter inspiratie. Er heerste een cultuur binnen de familie dat school koste wat het kost afgemaakt moest worden.

Dani vertelt over hoe zijn broers altijd met hem bezig waren ondanks zijn criminele activiteiten en noemt het zijn geluk dat hij uit een barmhartig gezin kwam waarbij er een duidelijke morele standaard was, criminaliteit sterk werd afgekeurd en school vanuit huis werd gestimuleerd. Het verhaal van Dani wordt door andere geïnterviewden bevestigd. Het kunnen broers en zussen zijn die als voorbeelden dienen door hun diploma's te hebben gehaald en ouders die een strak regime erop na houden om hun kinderen te zien slagen.

(On)rust in huis

Een meerderheid van de geïnterviewden geeft aan op te zijn gegroeid in een thuissituatie waar de vader niet in beeld of zelden thuis was, er armoede heerste en de moeder vaak de zorg moest dragen over het hele gezin. Het ontbreken van een stabiele thuisomgeving wordt, zoals we ook al in het vorige hoofdstuk zagen, aangedragen als een factor van onrust waarbij het in eerste instantie om overleven draait. Anthony beschrijft de impact die hij heeft ervaren toen deurwaarders aan de deur kwamen, de sloten werden vervangen en de videorecorder meenamen omdat zijn broer de rekening niet had betaald.

“Eigenlijk als ik nu terugdenk is dat best traumatisch want iemand komt gewoon jouw huis binnen, vervangt je slot. Dat doet iets met je zelfvertrouwen. Dus je groeit dan op in een soort survivalstand. Je groeit op met een bepaalde angst. Je bent een beetje op je hoede.”

Geïnterviewden noemen het zien *strugglen* van hun moeder in het huishouden als pijnlijke momenten en een reden om zelf verantwoordelijkheid te willen nemen om aan geld te komen. Emir vertelt:

“Het ging niet goed met mijn moeder en toen vond ik dat fucked up want ze heeft wel vijf kinderen om voor te zorgen. Ik ben toen puur de criminaliteit ingegaan op m'n twaalfde voor het geld, om mijn moeder te ondersteunen.”

Ook vertelt Farouk hoe de armoede binnen de familie een rol heeft gespeeld in zijn latere keuzes het criminele pad op te gaan.

“Mijn achtergrond had mij ervan kunnen weerhouden. Als er altijd eten was en mijn ouders hadden normaal geld, dat er werk was voor hun op dat moment, dan was ik niet zo geweest. Het was echt geld-gedreven.”

In dit soort thuissituaties zijn ouders of alleenstaande moeders vooral bezig met hard werken zodat er eten op tafel komt en men het financieel kan rondbreien. De focus hierop kan ten koste gaan van de psychologische en emotionele kant van opvoeden en het scheppen van een veilige thuisomgeving waar problemen aan de eettafel bespreekbaar gemaakt kunnen worden.

Aandacht voor talent

Het gebrek aan emotionele steun binnen de directe familie of omgeving wordt door meerdere geïnterviewden als een gemis ervaren. Het niet gestimuleerd worden of überhaupt geen aandacht krijgen van ouders om je talenten en interesses tot wasdom te laten komen. Zo vertelt Chamil over de band met zijn vader toen hij op hoog niveau voetbalde. *“Mijn vader hielp me niet die richting op en hij was niet bezig met me. Dan was ik denk ik niet zo snel rechtsaf geslagen. Dus dat hij echt met me bezig was, dat hij na school zei van, “kom, we gaan trainen.””* Layoum ervaarde weer dat zijn vader te streng voor hem was en conservatief. *“Ik wilde heel veel doen maar ook onmogelijke dingen. Ik was fysiek ingesteld en impulsief en school vond ik niet leuk. Ik was meer van sporten, spelen en dansen. En thuis hoefde ik niet met dansen aan te komen. Ik deed breakdance maar dat was een beetje raar voor ze.”*

Kortom, geïnterviewden spreken over een gebrek aan een vader, moeder of mentor die stimuleert hun talenten te ontdekken, kind te zijn en plezier te hebben in dingen die ze willen doen. En, niet onbelangrijk, aangemoedigd te worden om te geloven in je eigen kunnen en daarmee het meemaken van succeservaringen die een kind vertrouwen geven.

Voormalig jeugdcrimineel Anthony heeft het ook over het grote belang van geloof in eigen kunnen bij kinderen. Zo wilde zijn dochter naar de havo maar kreeg een lager advies waardoor ze teleurgesteld was. Antony motiveerde zijn dochter: *“Je kan het, ik geloof in je en ik zie dat je het kan. Bijna een jaar later zeiden ze (op school), je kan mogelijk bij havo-vwo instromen als je dat wil. Ze moet dus op een plek komen waar mensen in haar geloven. Dat vlammetje moet ontstoken worden,”* aldus Anthony. Die ervan overtuigd is dat dit soort

momenten een kind weerbaar kunnen maken en zich daarmee sterker doen ontwikkelen om later minder snel voor de criminaliteit te kiezen.

“School was een schadelijke omgeving”

“Ik zat in een klas waar twee Nederlandse jongens en meisjes zaten. Dat is op zich niet goed of fout natuurlijk maar dat zegt wel iets over de school. Er waren veel jongeren die achteraf te maken hadden met multi-problematiek of hechtingsproblematiek. Eigenlijk was het een schadelijke omgeving.” (Fouad)

Eerder is gebleken hoe onderwijs een belangrijke rol kan spelen in het wegblijven van jongeren bij criminaliteit en hoe het hebben van een diploma een springplank kan zijn in tijden van het verlaten van de criminele wereld. Persoonlijke motivatie en een thuisomgeving die het belang van school stimuleert zijn belangrijk om tot een succesvolle schoolloopbaan te komen. Maar wat als deze aspecten ontbreken bij een kwetsbaar kind? En wat als de school en de klas, ondanks alle goede bedoelingen van docenten en mentoren, juist fungeert als plek waar criminele verleidingen op de loer liggen en waar jongeren die elkaar al van de straat kennen elkaar op school opzoeken. Jawad vertelt hoe school een broeinest kan zijn waar de eerste handeltjes ontstaan. Handel in hasj, snus en vapes maar ook in het vinden van contacten en sluiten van verbonden. Gino vertelt hoe hij zich op de basisschool bezighield met winkeldiefstal maar dit tijdens zijn eerste jaar op de middelbare school een vervolg kreeg toen hij bevriend raakte met een klasgenoot die een contact in de buurt had waar ze hasj konden inkopen. Voor Gino was dit op jonge leeftijd het startschot om samen met zijn vriend als hasjdealer aan de slag te gaan en zelf ook te gaan blowen. Jawad vindt dat scholen meer initiatief kunnen nemen om toezicht te houden, te beginnen op het schoolplein. “Docenten, kijk eens op het schoolplein als je om 17.00 uur klaar bent”. Zo kom je volgens Jawad veel te weten over je leerlingen. Geïnterviewden hebben het over het gebrek aan toezicht, zowel thuis maar ook op school, en kunnen op die manier hun gang blijven gaan in het criminele circuit.

Sommige geïnterviewden suggereren dat in wijken waar armoede overheerst en kinderen vroeg complexe emotionele problemen met zich mee dragen, er in het onderwijs meer aandacht geschonken zou moeten worden aan persoonlijke en psychologische begeleiding om de jeugd weerbaarder te maken. Volgens Fouad begint dit op de basisschool waar jongeren al emotioneel beschadigd

kunnen zijn, in armoede leven en mogelijk een vaderfiguur missen. *“Ik denk dat basisscholen veel te weinig aandacht hebben voor het individu en op mijn school kwam ik daar al met drie of vier punten achter te staan.”* Deze en vergelijkbare uitspraken suggereren dat er bij de sommige geïnterviewden achteraf best behoefte was aan psychologische ondersteuning waar thuis de ruimte, interesse of een open cultuur voor ontbrak om problemen te kunnen ventileren.

“Bij mij kwamen mijn ouders er niet achter dat het mis ging. En op de middelbare school ook niet. Want ze wisten mijn situatie niet. Dat wisten ze op de basisschool wel want toen was ik klein. Maar toen ik ouder werd op de middelbare school, dan weten ze dat niet meer.” (Farouk)

Evenwel zijn geïnterviewden ook eerlijk over hun eigen rol en het mislopen van kansen tijdens hun loopbaan op school. *“Ik was toen heel moeilijk, kon niet met autoriteit omgaan en als me iets niet beviel, zoals een nieuwe stageplek, ja doe... Dan was ik gewoon weg”,* aldus Nicholas. Met andere woorden, had ik maar het inzicht gehad om de kansen op school te herkennen en die aan te grijpen, had ik maar die kans gepakt. Ook blijkt het uitoefenen van het criminele beroep ten koste te gaan van de aanwezigheid en concentratie op school. *“Ik zat in die jaren echt op het inbreken. Dus ik was de hele nacht wakker en dan zat ik in de klas helemaal afwezig, bijna te slapen”,* aldus Fouad .

Uiteindelijk is het Nicholas die vertelt hoe hij toch via stages in de keuken van de Politieschool zijn plek vond als kok en het naar zijn zin had. *“Het was een plek waar ik gewoon echt met plezier naar m’n werk ging. Dat ik zelfs op de dagen dat ik vrij was langsging om te zien of er werk was.”* Tragisch genoeg stond zijn school het uiteindelijk niet toe dat Nicholas daar kon blijven werken.

“Ik kon daar een vaste baan krijgen, maar mijn stagebegeleider vanuit school gunde het me niet terwijl het net precies m’n laatste jaar was om van school af te gaan. De chef daar wilde mij graag hebben als vaste kracht maar die vrouw van school (zijn begeleider) zei nee. Wat en waarom dat gebeurde begrijp ik nog steeds niet eigenlijk. Die vrouw heeft mij toen gelijk ter plekke weggehaald van mijn stage. Heel raar is dat gegaan. Vanaf dat moment ben ik echt op straat beland.” (Nicholas)

Het grijpen van kansen op school lijkt vanuit dit voorbeeld dus makkelijker gezegd dan gedaan, er moet ook een zekere gunfactor zijn. Diverse geïnterviewden geven aan op school een gebrek aan steun te hebben ervaren,

zich niet begrepen te voelen of uitgesloten werden. Zo heeft Bayram ervaren dat zijn docenten hem stigmatiseerden en een beeld creëerden dat hij een boef zou zijn. “Toen dacht ik ja, dan maakt het ook allemaal niet meer uit. Als ze dat toch al denken dan ja...”

Uitlaatkleppen

“Ik kon alles kwijt bij mijn ouders maar soms deed ik dat ook niet of kon het niet. Het kon wel, maar dan wil je je ouders niet in de verlegenheid brengen. Bescherming naar mijn ouders toe misschien. Ik dacht, ik vraag het wel aan iemand anders. Bijvoorbeeld als je bedreigd wordt. Ik ben zo iemand en ik dacht, dat hoeven mijn ouders niet te weten maar dan ga je het zelf oplossen met de verkeerde mensen. En dan ligt het eraan wie je om je heen hebt. Zijn dat verstandige mensen of niet?” (Bayram)

Jongeren die actief zijn in de criminaliteit leven in een geheime wereld die verborgen moet blijven voor ouders en omgeving, met als gevolg dat ze de last van het criminele bestaan vaak alleen moeten dragen. Veelvuldig spreken geïnterviewden over de druk van het criminele bestaan en het gebrek om thuis of met vrienden over je gevoelens te praten. Zo vertelt Fouad: *“Wij praatten nooit niet over gevoel in ons huishouden. Dat was taboe. Dat bestaat niet. Als dat anders was geweest dan had mij dat wel geholpen.”*

Hoe durft een jonge crimineel over de drempel te stappen om het gesprek te openen? En als dat lef is gevonden, met wie doe je dat in het geval van Fouad? Het gevaar als dit gesprek niet tot stand komt is dat jongeren zich niet begrepen gaan voelen, er een gebrek aan zelfvertrouwen groeit, ze zich gaan isoleren en de antwoorden op hun *struggle* op straat gaan zoeken. Geïnterviewden geven aan dat een broer of zus een eerste vertrouwenspersoon kan zijn die een luisterend oor biedt waar het gaat om gevoelens en angsten; bovendien kunnen zij daden veroordelen en fungeren als moreel kompas.

Ook Farouk heeft het over de vastzitten in zijn geheime criminele wereld. *“Mensen konden mij niet helpen want ze wisten het niet.”* Farouk zegt iemand nodig te hebben gehad waar hij zijn masker kon afdoen. Uiteindelijk lukt het hem om ermee te stoppen, hij kwam een jongerenwerker tegen die hem wist te raken. *“Ik kijk tegen hem op. Hij is een soort grote broer voor me. Hij kan mij tips geven over hoe ik bestand kan zijn tegen de criminaliteit, helpt bij school en we werken aan persoonlijke ontwikkeling. Daar heb ik het meest aan.”* Voor Farouk

was deze ontmoeting van cruciaal belang, iemand die hij in vertrouwen durfde te nemen, bij wie hij met volle overgave zichzelf kon zijn en met wie hij kon werken aan een leven met nieuwe perspectieven.

Voorbeelden

Meerdere geïnterviewden noemen het gebrek aan positieve rolmodellen, of sterker, de totale afwezigheid daarvan als een gemis. *“Iedereen die het maakte was gelijk de wijk uit. Alles was negatief, dat was ook de frustratie”,* zegt Dani. Een positief beeld hebben van de wereld wanneer je opgroeit in een vergiftigde omgeving waar criminaliteit aan de orde van de dag is, blijkt erg moeilijk te zijn. In tegenstelling tot positieve rolmodellen, lopen er zat zogenaamde negatieve rolmodellen rond in de buurt waar al snel tegen opgekeken wordt. De oudere jongens die succes lijken te hebben, rondlopen in dure kleding en pronken met hun auto's. De mythes die rondgaan, *“zo had iemand in de buurt een keer een kluis met anderhalve ton erin. Dan word je gek en wil je dat ook.”* Dit soort verhalen inspireren en zorgen voor sensatie- en bewijsdrang. *“En wij dachten wat jullie kunnen, dat kunnen wij ook maar dan veel erger. Dus wij wilden ons denk ik ook wel bewijzen tegenover die oudere groep”,* aldus Ignasio.

Fouad vertelt dat zijn gebrek aan voorbeelden en vertrouwenspersonen in de buurt hem heeft doen inzien dat hij er nu zelf wil zijn voor die jongeren. *“Ik wil ze laten zien dat ook als er geen uitweg lijkt te zijn, dat die er wel is.”* Perspectief bieden door te laten zien hoe het ook kan. Anthony beaamt dit door het volgende te zeggen:

“Zo veel mogelijk positieve rolmodellen laten zien maar laat ze ook zien dat wat zij willen ook cool en stoer is en dat ze niet op een ander hoeven te lijken. Rolmodellen bij ze neerzetten die niet voor de hand liggen. Niet de rapper en voetballer en degene met het dikke geld. Maar wat mij part de tandarts, groenteboer. Als jij iets cool vindt dan is het cool. Ga daarvoor. Het is wat jij de wereld brengt.”

(Zelf)respect

Hieronimo is na zijn criminele carrière als jongerenwerker actief geworden om zo te kunnen fungeren als motivator en inspiratiebron en te tonen hoe het anders kan, welke kansen de maatschappij kan bieden als je ervoor werkt en je best doet, ondanks alle tegenslagen die jongeren kunnen hebben. Hieronimo onderschrijft het belang van het hebben van vertrouwen en zelfrespect. *“Het leren dat geluk niet zomaar voor het oprapen ligt. Als je eerlijk je brood wilt*

*verdienen dan is daar gewoon een inspanning en hard werken voor nodig.” Zo begeleidde Hieronimo een jongen die net uit de gevangenis kwam en voor zijn re-integratie moest werken als vuilnisman. “Dat zag hij aanvankelijk niet zitten, maar ik vertelde hem toen dat ik dat ook heb gedaan en dat het ook een eervol beroep kan zijn. Oudere mensen die je groeten en koffiezetten of een blikje cola klaarzetten, kinderen die zwaaien. Uiteindelijk heeft hij het geprobeerd en gaf hij toe dat ik gelijk had.” Hier lijkt het cruciaal dat er iemand een ex-gedetineerde de weg wijst, tegenspreekt, op andere ideeën kan brengen en motiveert. Een jongere overtuigen om iets te proberen wat hij anders nooit had overwogen en het zelfvertrouwen te geven dat hij of zij het kan, en het dan ook lukt. Het hebben van zelfrespect en geloof in jezelf. Dat zal groeien door *het goede te doen* en door succesmomenten te ervaren, op school, sport, werk of religie. Het ontwikkelen van een breed wereldperspectief, waarin de wereld groter is dan de wijk waarin je opgroeit, waar kansen afgedwongen kunnen worden en er alternatieven zijn voor een leven als crimineel. Ongeacht afkomst en achtergrond.*

Intermezzo 4: *hoe* raken jongeren volgens de literatuur betrokken?

Door: Kyra van den Akker

In dit intermezzo gaan we op hoofdlijnen na wat de literatuur zegt over het *proces* van betrokken raken. De leefvelden via welke jongeren betrokken raken hebben we al behandeld in het vorig intermezzo. We zien drie basisvarianten: ze rollen erin, ze worden doelbewust gerekruteerd of ze raken op eigen initiatief betrokken. Deze basisvarianten zagen we ook terug in de interviews, hoewel daar toch vooral het ‘erin rollen’ dominant in beeld kwam. In het slothoofdstuk komen we daarop terug.

Ze rollen erin

Via-via zouden de meeste jongeren betrokken raken bij de georganiseerde misdaad.⁵⁹ Bestaande contacten waaronder vrienden, kennissen, werkrelaties of leeftijdsgenoten uit de buurt en vrijetijdsbesteding spelen een rol in de betrokkenheid bij criminele organisaties.

De differentiële associatietheorie van Sutherland (1937) gaat er vanuit dat we niet geboren worden als crimineel, maar dat iemand leert van zijn omgeving en de intensiteit, duur en belangrijkheid van de personen om je heen die je dat (willen) leren. Andere onderzoekers⁶⁰ concluderen dat wanneer iemand geïntroduceerd wordt door een belangrijk lid van de organisatie, nieuwkomers zich vaker aansluiten en doorgroeien. Al werkende introduceren jongeren nieuwe deelnemers door mond-tot-mondreclame. Er kan gesproken worden over een sneeuwbaaleffect of ‘besmettingsproces’, waarbij nieuwkomers weer andere personen uit hun kennissenkring binnenhalen en dit proces zich verder voortzet.⁶¹ Vaak moeten jongeren zich eerst bewijzen door klussen uit te voeren om toegelaten te worden tot de vaste kern. Aanwas met potentie groeit vaker door om zich na verloop van tijd op te werken tot de *inner circle* waardoor er nieuwe vraag ontstaat aan de onderkant van de ladder.⁶²

Via familiebanden in criminele families loopt dit vaak net iets anders. Doordat deze jongeren opgroeien in een omgeving waarin criminaliteit ‘normaal’ is zal dit ook zijn of haar beeld van het leven beïnvloeden. Zij worden langzaam klaargestoomd voor het criminele werk.⁶³ Daarnaast kan er ook sociale druk

ontstaan of blijkt het ontsnappen uit deze situatie complex in verband met loyaliteit naar familie⁶⁴. Van rekruteren is geen sprake, want eigenlijk worden deze jongeren al betrokken bij criminaliteit vanaf de geboorte. Er is dan sprake van opgroeien in een cultuur van (drugs)criminaliteit die wordt gereproduceerd en voortgezet.⁶⁵

Bewuste rekrutering

Zoals hierboven beschreven is nieuwe aanwas nodig om de vraag die ontstaat aan de onderkant van de ladder te beantwoorden.⁶⁶ Het gebruik van (soft)drugs kan een factor zijn die meespeelt bij het betrokken raken in de criminaliteit om het eigen gebruik te bekostigen. Daarnaast kan bij jongeren (voornamelijk licht verstandelijk beperkten) manipulatie en uitbuiting plaatsvinden door bijvoorbeeld een in scène gezette ‘mislukte deal’ of geweldpleging waardoor er een schuld wordt opgebouwd bij zijn opdrachtgever. Die moet afbetaald worden. Door een gebrek aan geld kunnen jongeren onder druk worden gezet om klusjes te doen tot ze schuldevrij zijn.⁶⁷ Ook gebeurt het dat rolmodellen kleine hoeveelheden geld geven aan jongeren voor het kopen van eten of verdovende middelen. Dit is een manier om loyaliteit tot stand te brengen. Geld geven aan jongeren is niet eens altijd nodig, want soms kan gewoon het gevoel van ‘erbij horen’ al meer dan voldoende zijn.⁶⁸

The Children Society beschrijft het rekruteren van kinderen/jongeren voor criminele doeleinden uit vier fases.⁶⁹ In de eerste fase, de *targeting stage* worden jongeren geselecteerd door een groep criminelen. Deze fase wordt gevolgd door de *training stage* waarin degene die rekruteert ervoor zorgt dat de jongeren zich gewaardeerd voelen en voor ze willen werken. Dit kunnen we een opleiding noemen. Daarna is er een stage van *belonging* waarin een jongere dan echt bij de groep gaat horen en een eigen identiteit krijgt. In deze stage wordt vaak een instapdelict gepleegd. Tot slot, kan de jongere in de *trapped stage* eigenlijk niet meer terug omdat hij dan bedreigend gedrag gaat ervaren en zich gevangen voelt in de groep. Organisaties zoeken vaak naar jongeren met criminele vaardigheden, die risico's durven nemen, beïnvloedbaar- en niet bang zijn om geweld te gebruiken. Ook zouden zij betrouwbaar moeten zijn en kennen ze de jongens idealiter al ergens van. Daarnaast is het hebben van een waardevolle positie (denk daarbij aan baan in de haven of transport) die gebruikt kan worden bij illegale activiteiten een pré.⁷⁰

Rekruteren gebeurt zowel offline als online. Het blijkt dat het eerste contact regelmatig offline plaatsvindt waarna online de communicatie verder wordt

gevoerd. De laatste jaren lijkt dit fenomeen zich meer te verschuiven naar het online scouten.⁷¹

Op eigen initiatief

Uit de literatuur blijkt dat rekrutering in mindere mate plaats vindt dan het vrijwillig opzoeken en aanmelden bij criminele netwerken door jongeren zelf.⁷² Zij hebben geld nodig of behoefte aan status en bieden zich aan bij beroepscriminelen. Dit gebeurt ook meer dan eens via een *nero* die status, geld en aanzien heeft. Mede door deze bovengenoemde kenmerken, gebeurt het ook dat jonge aanwas zichzelf aanbiedt bij een *nero* of lokale drugsdealer en zo over tijd vertrouwen wint en betrokken wordt⁷³.

Jongeren zouden graag bij een criminele groep willen horen vanwege het makkelijk verdienen van geld, het willen nemen van risico's of de opwindende die het met zich meebrengt. Daarnaast is de levensstijl van deze 'voorbeelden' aantrekkelijk voor de jongens die zich hierbij aan willen sluiten en willen ze er graag bij horen of zich belangrijk voelen. Vaak zitten er al vrienden of familieleden in zo'n netwerk.⁷⁴ Betrokken raken kan in de vorm van geplande rekrutering, waarbij het initiatief ligt bij de georganiseerde criminele groep, maar soms ligt het initiatief juist bij de persoon die betrokken wil raken bij de criminele groep. Bij dit ongeplande proces biedt zo'n jongen zichzelf aan.⁷⁵

5. Ermee stoppen: ‘het moeilijkste wat er is’

Stoppen is topsport - Wake-up call, ontwaken en misselijk worden van je daden - Het gezin - Het geloof- Detentie

Door: Bob Schuitema

“Ik denk dat ik nog wel actief was als ik niet gepakt was door de politie. Waarom zou je stoppen? Misschien was er iets anders gebeurd. Wie weet was ik wel dood of opgepakt. Maar ja, het is een soort van succesvol bedrijf. Waarom zou je dan ermee stoppen?” (Gino)

Stoppen is topsport

Als we een greep doen uit de verhalen van onze geïnterviewden blijkt stoppen met criminaliteit een topsport te zijn. Waarom is dit zo moeilijk? Een eenduidig antwoord hierop is niet te geven. De sleutelmomenten om tot inkeer te komen en eruit te stappen worden gevormd door een mix van plotselinge ingevingen tot radicale verandering en zijn evengoed een eruptie van jarenlange opgebouwde spanning, verdriet, chaos en onzekerheid. Het worden van een boef blijkt een *young man’s game* te zijn. Pubers die opgroeien, van welke achtergrond dan ook zijn zoekende, onzeker, beïnvloedbaar maar eveneens leergierig. In voorgaande hoofdstukken is beschreven hoe en op welke manier het adopteren van een criminele levensstijl opgebouwd wordt. Maar wat is er precies voor nodig om te stoppen?

Kort gezegd kan het proces vergeleken worden met het leven van een topsporter die zijn zinnen zet op het winnen van eremetaal, waar discipline, hard werken en omgaan met tegenslagen bij horen. Uittreden is een ingewikkeld proces van vallen en opstaan. In de regel zijn er meerdere pogingen nodig om te slagen, een weg te vinden in het ‘normale’ leven en het criminele bestaan en de manier van denken van je af te schudden.

Net als het betrokken raken bij de georganiseerde misdaad, kenmerkt een *exit* zich door een samenloop van omstandigheden en toevalligheden, zoals het tegenkomen van adequate hulpverleners of vertrouwelingen op het juiste moment. Het hebben van een vangnet waar een beroep op gedaan kan worden

is van cruciaal belang. Alléén lukt het niemand, maar evenzeer moet de uittreder zelf de overtuiging en vastberadenheid hebben om er alles voor te geven. Zo vertelt Fouad dat de wil om eruit te stappen essentieel is, maar dat er daarnaast ook opties moeten zijn om vervolgens andere keuzes te maken. Af en toe zal bij een crimineel best de wens opdoemen om te stoppen, en dan probeer je het een keer. Maar zodra er dan een of andere tegenslag voorbijkomt gaat men snel terug naar het bekende en het veilige.

Wake-up call, ontwaken en misselijk worden van je daden

Meerdere geïnterviewden bevestigen de opvatting van Fouad, dat het hebben van de wil om te stoppen cruciaal is. Het is de eerste stap die gezet moet worden. Maar op wat voor moment raakt een crimineel overtuigd van stoppen of slaat er twijfel toe bij zijn bestaan en activiteiten? Wat moet de aanleiding zijn? Hoe verloopt dit proces? De antwoorden hierop zijn divers, elke biografie van een jonge crimineel is weer anders maar een ontsnapping aan de vertrouwde criminele wereld blijkt om een harde *wake-up call* te vragen, een gebeurtenis waarin men met de neus op de feiten wordt gedrukt. Zo vertelt Dani over het moment dat een dierbare compagnon werd neergestoken door een verwarde junk. *“Hij lag drie dagen in coma en als het mes vier centimeter hoger was geplaatst dan was hij er niet meer geweest. Dat komt wel binnen ja.”* Dani besluit ermee te stoppen, ook na het aandringen van zijn gewonde vriend. *“Doe het voor mij, echt je wilt dit niet meemaken”.*

Het moment van een *wake-up call*, oftewel een *life event*, zoals het steekincident van Dani, blijkt bij meerdere geïnterviewden naar voren te komen. Het van dichtbij meemaken hoe hard het fout kan gaan, waarbij iemand het leven verliest, zwaargewond raakt of voor jaren achter de tralies belandt. Geïnterviewden bevestigen dat dit als een kantelpunt kan fungeren. Een zogenaamd moment van ontwaken, waarin het plots wel mogelijk wordt voor de crimineel om te reflecteren op zijn manier van leven en zijn. Is dit het allemaal wel waard en waar ben ik eigenlijk allemaal mee bezig?

“Ik ben er niet uitgestapt in een jaar hè. Ik ben nog steeds met een grote schoonmaak bezig, wel bijna klaar hoor. Maar sinds 2013 is dat met vallen en opstaan gegaan. De dodelijke steekpartij waar ik bij aanwezig was, dat was ook echt een kantelpunt.” (Anouar)

Aan de andere kant zijn criminelen gehard en kennen de risico's van het vak waarmee ze zullen moeten leren leven om het vol te houden. Het geweld, het continu achteromkijken, de hete adem van de politie in je nek voelen of jezelf als verdachte zien in de plaatselijke krant of op het televisieprogramma

Opsporing Verzocht... Het kan in hun wereld misschien status en aanzien opleveren, maar anderzijds kan de paranoïde toeslaan. Zo vertelt Dani dat hij niet meer kon slapen toen zijn inbraakbende in de krant stond en werd gezocht. *"Ik ben toen een week naar mijn zus in België gegaan. Ik sliep niet, ik at niet, het werd me echt te veel".*

Met Dani gaat het na zijn besluit te stoppen vrij snel de goeie kant op. Hij heeft het grote voordeel dat hij tijdens zijn criminele bestaan een hbo-opleiding is blijven volgen en een ondernemende broer heeft die hem een kans in de jeugdzorg kon aanbieden. Dani gaat hier vol voor, ontwikkelt een passie voor zijn nieuwe werk en zeven jaar later kan hij zich een stabiel en succesvol zorgondernemer noemen die *iets "terug wil geven aan de maatschappij"* en boete betalen voor de schade die hij heeft aangericht. Hierover zegt hij het volgende:

"Ik heb soms cliënten die verslaafd zijn aan de drugs. Daar kan ik echt moeite mee hebben, ik heb die shit ook ooit verkocht en flink geld mee verdiend. Dat doet mij met terugwerkende kracht pijn. Waar ben ik mee bezig geweest en wat voor schade heb ik allemaal wel niet berokkend aan mijn omgeving?"

Hieronimo heeft vergelijkbare gevoelens en vertelt over hoe hij terugkijkt op zijn criminele bestaan: *"Kijk, ik heb ook wel eens een overval gepleegd en dat soort dingen, maar het ergste vind ik dat ik mensen vergif heb gegeven. Want ik zag wat ze ervoor moesten doen en ze waren in staat om alles te doen om het te krijgen. Alles. Hun ziel verkopen. Dat vond ik het ergste."*

Discipline en bij de hand genomen worden

"Als ze zelf niet willen heeft het geen zin, iemand overtuigen heeft geen kans van slagen," aldus Jawad, een jongerenwerker die zelf door een strak regime van zijn ouders is 'ontsnapt' aan de criminele verleidingen in de buurt waar hij opgroeide. Jawad vertelt dat het geen zin heeft om eindeloos tijd te steken in boeven die niet voor een exit openstaan. *"Daar komt nooit wat uit"*. Wel is het volgens Jawad belangrijk om de harde kern altijd in de gaten te houden, relaties te onderhouden en vertrouwen te winnen zodat er adequaat gehandeld kan worden als er signalen komen dat iemand wel hulp wil. *"De kunst is om die signalen als begeleider of jongerenwerker te herkennen en dan toe te slaan"*, aldus Jawad.

De manieren waarom men tot het besluit komt te stoppen zijn divers. Duidelijk is dat stoppen gepaard kan gaan met grote risico's en gevaren. En daarnaast, hoe verbreek je de loyaliteit richting je oude makkers, hoe neem je afstand? Hoe ontdoe je je van het criminele denken en de manieren van doen? In de interviews komt veelvuldig voor dat dit vraagt om een verandering van *mindset* bij de uitstappers. Kort gezegd, een transformatie van de houding en mentaliteit, de intrinsieke motivatie, waarbij de blik op het leven verbreed wordt, men tot wasdom komt, ontwaakt en een positieve gedachtegang en visie op de toekomst weet te ontwikkelen. Deze intrinsieke motivatie geldt als het fundament of de basisvoorwaarde om ermee te stoppen en een ander leven op te bouwen. Succesverhalen van uittreders uit de buurt, jongerenwerkers of *influencers*, al dan niet op social media, kunnen inspireren om deze intrinsieke motivatie aan te wakkeren.

Zo vertelt Fouad over zijn wanhopige zoektocht naar €40.000 om een operatie aan zijn rug mogelijk te maken. *“Ik zat er zo doorheen door mijn fysieke toestand. Ik dacht, er zijn twee opties. Ik doe mezelf nu iets aan of ik ga iemand anders iets aan doen met dit pistool.”* Wonderbaarlijk genoeg kwam Fouad enkele momenten later zijn inspiratiebron op het internet tegen die alles voor hem heeft doen veranderen.

“Ik lag op bed met mijn pistool en alles klaar om dingen uit te voeren en ik scrollde naar agressieve muziek op mijn telefoon en toen kwam deze video voorbij. Ik zag daar mijn rolmodel in het leven, Eric Thomas⁷⁶ was dit. Hij komt ook uit een moeilijke jeugd en heeft op straat moeten leven tot zijn vijftiende. Heeft alles gezien en gedaan en hij heeft zichzelf opgeklommen vanuit niets. Dat motiveerde me zo dat ik die kant (de criminaliteit) heb losgelaten en me toen heb verdiept in de wereld van mindset, psychologie en persoonlijke ontwikkeling. Ik kwam in een hele andere wereld terecht en in een andere bubbel. Toen is zeven jaar geleden de bal gaan rollen in de goede richting.”

Intrinsieke motivatie lijkt dus van cruciaal belang te zijn bij de start van het proces van uittreden, maar is niet genoeg voor succes. Het moet hand in hand gaan met het krijgen en afdwingen van kansen om een nieuwe, legale en duurzame manier van leven en dagbesteding op te bouwen. Iets dat bijdraagt aan het ontwikkelen van een perspectief voor de langere termijn, en belangrijker, iets dat die persoon leuk vindt om te doen en waar hij een passie voor kan ontwikkelen. Uittreders die een opleiding hebben gevolgd, hebben een voorsprong. Dit zien we vooral bij parttime criminelen die naast hun activiteiten een opleiding genoten, al dan niet als dekmantel. Hiermee hebben

ze een vangnet waardoor er niet van onderaan af ingestroomd hoeft te worden, zijn ze bekend met het schoolsysteem en hebben een bepaald denkniveau weten te ontwikkelen waardoor bij eventueel beschikbare nieuwe opleidingen, stages of banen sneller aangehaakt kan worden.

Ook is het vasthouden van discipline een belangrijke factor tijdens het uitreden. Je kan de juiste overtuigingen hebben en een mentor die met je aan de slag gaat, kansen afdwingen en aangereikt krijgen, uiteindelijk gaat het om het kunnen vasthouden en het elke dag weer te doen. Fouad verteld hoe zwaar het is om dit proces met jezelf aan te gaan.

“Ik heb ook een grote persoonlijke ontwikkeling doorgemaakt. Om in te zien en beseffen dat wat je deed dat dat beschadigd gedrag was, en dat onder ogen zien. Dat proces is zo enorm zwaar als je met een grote achterstand begint. Ik dacht altijd, ik wil dit pad vrijmaken voor andere mensen om dit ook te doen. Maar ik weet niet of veel andere mensen dit kunnen want het pad om hier te komen is zo zwaar. Het is zo’n zwaar pad om voor jezelf iets te creëren. Doorzettingsvermogen is echt heel erg belangrijk en dat heeft mij er doorheen getrokken. Ik heb het elke dag moeten doen en dat is nu wel mijn kracht doordat ik ben waar ik nu ben.”

Verleidingen uit het oude netwerk en de angst om terug te vallen

Voor stoppen zijn vaak meerdere pogingen nodig, het verhaal van Dani is een uitzondering op de regel. Het gaat zelden in één keer goed en bij tegenslagen is het makkelijk om terug te vallen op de oude bekende wereld waar een pistool, contact in de drugswereld of een tip voor een klus snel gevonden kan worden. Vooral in het moderne tijdperk van social media en de snelle en toegankelijke manier om met elkaar in contact te komen. Degene die wil stoppen moet sterk genoeg in zijn schoenen staan om niet terug te vallen in de oude gewoontes die als tweede natuur voelen.

Naast het afscheid nemen van criminele maten is er moed nodig om uit een strak georganiseerde, discrete en mogelijk gewelddadige organisatie te stappen. Het hebben van informatie over een crimineel of een criminele organisatie, kan al een gevaar op zichzelf zijn. Ignacio spreekt over het lef dat hij heeft moeten opbrengen om tegen zijn criminele compagnons te vertellen dat het genoeg was en ermee wilde stoppen. Hij investeerde op 20-jarige leeftijd mee met een groep criminelen die grote partijen drugs liet verschepen. Een keer ging het mis, toen een partij drugs werd onderschept in Antwerpen. Ignacio zegt dat hij het geluk had dat zijn eigen geld erin zat, in tegenstelling tot andere investeerders die met (crimineel) geleend geld hadden geïnvesteerd en

“nu in het rood stonden bij mensen waar je dat niet wilt staan”. Ignasio raakt zijn volledige inleg kwijt, €80.000, maar een belangrijker gevolg van deze mislukte investering is dat hij achterdochtig en paranoia wordt. Ignasio komt tot het besef hoe erg het fout had kunnen gaan en wat voor straf hem dan wel niet boven zijn hoofd zou hebben gehangen. De muren komen op hem af en hij slaapt amper meer. Hij besluit, ondanks het relatieve succes van zijn drugsonderneming, dat hij ermee wilde stoppen.

“Ik zei; ik heb geen schulden, ik heb echt maar een paar mensen van jullie gezien. Alsjeblieft laat me stoppen. Toen was ik een jaar of twintig. Ik was echt een van de jongste die daar aan tafel zat. Het stoppen, daar deden ze mondeling wel makkelijker over. Ik moest 100% afstand nemen en nooit meer contact opnemen. Maar toen was ik thuis en werd ik de eerste paar maanden echt heel veel in de gaten gehouden. Zij checkten mij zwaar hard. Keken wat ik deed. Ze deden niks maar ze kijken constant naar je. Intimidatie. ‘Wij zien jou nog steeds. Als jij ooit praat ben je de sjaak, we weten je te vinden.’” (Ignasio)

Het gezin

“Mijn hoofd is op wat anders nu. Een belangrijk kantelpunt daarin was toen ik kinderen kreeg een paar jaar na mijn detentie. Ik wilde echt niet dat het zou gebeuren dat mijn kinderen mij ooit zouden moeten opzoeken in de gevangenis. Tegen mijn kinderen zeg ik, “Alles wat slecht is heeft papa al gedaan, dus leer mij het goeie pad te lopen. Het goeie pad moeten jullie mij leren.” (Nicholas)

Wat heb je te verliezen, staat er iets op het spel wat betreft familie, heb je een vrouw en kinderen? Dan is dit volgens enkele geïnterviewden een factor die meespeelt om je terug te trekken uit het oude netwerk, het contact te verbreken in naam van de toekomst van je kinderen. Anderzijds wordt dit beeld genuanceerd, het kan namelijk ook zo zijn dat criminelen te diep verweekt zijn in hun handel, het zogenaamde *point of no return*, en bereid zijn door te gaan met hun criminele activiteiten - met als consequentie dat het gezin in gevaar gebracht kan worden. Layoum vertelt hoe door te trouwen en het krijgen van een dochter hij bewust de keuze maakte om te stoppen als crimineel maar toch op termijn de lokroep van de criminaliteit niet kon weerstaan.

“Ik was echt verliefd en ik dacht, dit is het. In het begin kon ik ‘nee’ zeggen tegen mensen die dingen van me wilde maar op een bepaald moment niet meer. Toen ging dat in het begin goed met een masker misschien. Maar dat ging niet meer en toen kwam er een mooie deal op mijn pad. Drie kilo coke uit Suriname, dat heb ik aangenomen en dat zou ik doorstoten. Ik raakte snel in de drugswereld terug, ik raakte weer teleurgesteld in mezelf. Ik had alles en toch maakte ik weer slechte keuzes. En toen zijn we uit elkaar gegaan. Ik begon drugs te gebruiken en ik sliep met doorgetrokken wapen onder mijn kussen. Dat was in 2005 denk ik. Wij waren vijf jaar samen.”

In dit bovenstaand voorbeeld is criminaliteit een vorm van verslaving, hoe langer iemand erin heeft gezeten des te moeilijker het *afkicken* is. Layoum verkoos criminaliteit boven zijn gezin en viel terug in zijn oude gewoontes. Door zich te manifesteren in die periode als onbetrouwbare drugshandelaar, mede door een drugsverslaving, bracht hij ook zijn gezin in een dreigende en gevaarlijke positie. Hoe graag hij ook wilde stoppen, de criminaliteit en verslaving ging boven alles.

Het geloof

Opvallend is de mate waarin geïnterviewden het geloof aanhalen dat als disciplinerende factor fungeert wanneer duidelijk is dat een crimineel open staat voor uittreden. Zoals eerder benoemd hebben uittreders grote behoefte aan vertrouwen en onvoorwaardelijke steun, ze kunnen het niet alleen. Deze onvoorwaardelijke steun kan uit diverse hoeken komen: jongerenwerkers worden hierbij vaak genoemd, familieleden maar ook ‘religieuze’ broeders en zusters. Het geloof, in welke vorm dan ook, wordt ervaren door de openheid, oprechte interesse, het onbevooroordeelde, vergevingsgezindheid en het onvoorwaardelijke. Iedereen is welkom, ongeacht je verleden. Hierdoor kan het een baken van rust en vertrouwen vormen voor uittreders. Dit in tegenstelling tot de gevaarlijke en op adrenaline berustende wereld van de criminaliteit. Zo vertelt Gino hoe hij in contact kwam met jongeren van een kerk en zo het nodige vertrouwen en de inspiratie kreeg dat elke dag geldt als een nieuwe kans om het beter te doen dan gisteren - zo lang er maar niet opgegeven wordt.

“Je kan tien keer vallen en als je de elfde keer opstaat kan je het nog een keer proberen. Doordat ik gewoon eigenlijk een langere periode die positiviteit over me heen kreeg, heeft mij dat geholpen om anders naar mezelf te kijken en in mezelf te geloven dat ik ook dingen kon. Dat God

meer voor me heeft dan alle ellende in het verleden. Dat heeft mijn denken en mindset veranderd waardoor ik anders ben gaan kijken naar het leven.” (Gino)

Ook hier geldt: de wil om eruit te stappen moet gestimuleerd worden, uittreders moeten bij de hand genomen worden. Het geloof kan hierbij als anker fungeren voor een nieuwe levensvisie, zorgen voor structuur en een moreel houvast bieden voor hoe te moeten handelen in het dagelijkse leven.

Detentie

Ook detentie kan een rol spelen in het doen veranderen van levensvisie en overtuigingen. Dit lijkt zich vooral te voltrekken wanneer criminelen voor een langere periode vast komen te zitten. Sommigen geven aan dat zij in de gevangenis tot het inzicht komen wat voor dure tijd er verspild wordt en dat vrijheid het grootste goed is dat er bestaat. Dit proces heeft ook te maken met *aging*, met de jaren komt het verstand. En als een crimineel vele jaren in de bak zit, is de kans dat dit besef er komt groter.

Aan de andere kant noemen geïnterviewden detentie ook als een broeinest waar men een netwerk opbouwt en kennis ontwikkelt om na vrijlating nog beter te weten waar en hoe succes te behalen valt. Dit blijkt vooral het geval te zijn bij jongeren die een relatief kortere periode in de gevangenis moeten zitten. Zo deelt Marek zijn ervaring:

“Drie keer heb ik vastgezet. De eerste keer was voor straatroven, drie maanden lang zat ik daar in die gesloten inrichting. En toen ik daar was, zag ik jongens dingen doen waarvan ik dacht: “Als zij het kunnen, kan ik het ook.”

In een later stadium, komt Marek voor langere tijd vast te zitten. Hij typeert dit als vorm van bedrijfsschade, die weliswaar loodzwaar is.

“Het was wel zwaar. Ik zou liever gelyocht willen worden dan dat ik zulke dingen weer moet meemaken. Jarenlang heb ik gezeten, in diezelfde cel. Soms zat ik daar en keek om me heen, en dan dacht ik: “Is dit echt? Gebeurt dit echt?” Is het niet gewoon een nachtmerrie?”

Bedrijfsschade, nieuw netwerk opbouwen, criminele handigheden leren maar ook tot inzicht komen hoe zonde het is dat je vrijheid ontnomen wordt en jezelf voor je kop slaan wat allemaal wel niet fout hebt gedaan. Uiteenlopende

uitingen van de geïnterviewden wat betreft detentie, soms zelfs van dezelfde persoon zoals bij Marek het geval was, maar allemaal even waar.

Kortom, stoppen met de criminaliteit is uiterst complex. Het is een topsport voor een jonge crimineel om uit de knel van de criminaliteit te kunnen ontsnappen. Eenmaal ontsnapt vergt het een ijzeren discipline, doorzettingsvermogen en is er een stevige helpende hand nodig die onvoorwaardelijk steunt biedt om zo definitief het oude leven, inclusief kompanen, vrienden, status en het snelle geld vaarwel te zeggen.

Intermezzo 5: drie niveaus van aanpakken volgens de literatuur

Door: Kyra van den Akker

Op verschillende niveaus kan ingegrepen worden als het gaat om jongeren die in de georganiseerde misdaad belanden (persoons-, systeem en omgevingsniveau). Er bestaan databases waarin naar interventies kan worden gezocht gericht op jeugdcriminaliteit zoals de database aanpakken jeugdgroepen⁷⁷, de databank effectieve jeugd-interventies⁷⁸ en justitiële interventies⁷⁹. Zo'n lijst voor specifiek de georganiseerde misdaad bestaat niet. Door Mulder en collega's (2023) werd onderzocht welke interventies voor jongeren in de misdaad het meest worden ingezet. Zij tekenden een interventielijst op voor jongeren in de criminaliteit, maar niet gericht op georganiseerde criminaliteit. Opvallend daarvan is dat van de 124 interventies die er zijn ingezet, er 81 gericht zijn op het individu, 54 op omgevingsfactoren en 21 op het sociale netwerk van de jongeren. Op de online omgeving wordt het minst ingezet, van de 124 interventies richten er maar drie interventies zich op de onlinewereld.⁸⁰ Van de interventies die worden ingezet op de omgeving richt 33,8 procent zich op school en 28,7 procent op de wijk.

Persoonsgericht: straffen of perspectief en exitopties bieden

Een van de belangrijkste momenten om te interveniëren is het moment waarop jongeren van de basis- naar de middelbare school gaan.⁸¹ Op dit moment verandert er veel voor een jongere. Daarbij is het belangrijk om precies te weten wat er speelt op casuïstiek niveau en daarna pas te handelen.⁸² Signalen herkennen en hulp bieden is vooral belangrijk als het nog niet te laat is. Projecten als 'Pak je Kans' waar vroeg wordt ingezet om afglijdende jongeren een eerlijke kans te bieden zijn hier voorbeelden van. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat het schrijven van een plan van aanpak in samenwerking met een jongere en met commitment van die jongeren van cruciaal belang is.⁸³ Ook is het belangrijk om financiële mogelijkheden van zo'n jongere te verkennen. Als dit drijfkracht nummer één is, is dit mogelijk ook een interventie die hen persoonlijk raakt.⁸⁴ Schuldenvrij zijn of weinig verdienen met criminaliteit kan ook beschermend werken. Een baan draagt bij aan preventie en een levensgebeurtenis kan een jongere ook weerbaarder maken om niet in de criminaliteit te belanden.⁸⁵

Een therapeutische grondslag waarbij interventies gericht zijn op gedragsverandering, sociale bindingen en de sociaal cognitieve leertheorie van Bandura zouden succesvol zijn bij jeugdcriminaliteit waarbij het netwerk een rol speelt.⁸⁶ Er is een aantal beschermende factoren bij jongeren dat ontwikkeld kan worden, waardoor de kans op rekrutering afneemt. Denk aan het kunnen reflecteren op het eigen gedrag, moreel inzicht hebben, veel stress ervaren van criminaliteit of de beschikking over een betekenisvolle derde hebben. Als zo'n jongere dan erkenning krijgt voor talenten en succes, werkt dit beschermend, maar als zo'n jongere dit juist ontvangt vanuit de georganiseerde misdaad dan werkt dit natuurlijk averechts volgens de theorie van Bandura.

Systeemgericht: de omgeving telt

In onderzoek wordt gepleit voor professionals die beter moeten leren ronselen dan de straat en dat we moeten zorgen voor een sluitende aanpak.⁸⁷ Drie principes zijn leidend. Allereerst is dat systemisch werken, waarbij we breed moeten kijken naar de jongere, zijn gezin en de omgeving waarbij het belangrijk is de context goed te begrijpen. Zowel op straat, in de omgeving, in de hulpverlening, het veiligheidsdomein, maar ook die van de misdaad die aan de andere kant aan hem of haar trekt. Daarnaast is het belangrijk een helder doel voor ogen te hebben en hier de tijd voor te nemen. Inzetten op het gezin is ook van belang.⁸⁸ Soms is er binnen een criminele familie sprake van intergenerationele overdracht van criminaliteit of kunnen ouders de jongeren opvoedtechnisch gewoon niet aan.⁸⁹

Ook scholen zijn belangrijk om te betrekken. Waar onderzoekers vier jaar geleden met scholen spraken en er vaak gedacht werd aan de reputatie van de school, durven scholen tegenwoordig vaker toe te geven dat het niet altijd allemaal soepel verloopt. Er zijn speciale programma's in het land waarbij scholen werken aan de preventie van jeugdcriminaliteit, zoals met het project VIOS in Arnhem en de community school in Delft. We zien ook steeds vaker jongerenwerk, handhaving of de wijk- en jeugdagenten op school. Dit is gericht op vroege jeugdcriminaliteit.

Omgevingsgericht: rol van peers

In Nederland zijn er nog weinig als succesvol beoordeelde interventies op het vlak *peers* (leeftijdsgenoten).⁹⁰ Maar via peers raken jongeren wel vaak betrokken bij de georganiseerde misdaad, hierop wijzen ook onze interviews. Er bestaat een plus-min-mee methodiek die er op is gericht om bij jeugdgroepen plussen en minnen te benoemen en daarop in te spelen om zo de

groepsdynamiek te veranderen. Er wordt gewaarschuwd voor de inzet van communicatiecampagnes als preventiemethode voor jonge aanwas.⁹¹ Boodschappen zouden ook onbedoelde negatieve gedragsreacties op kunnen roepen. De aandacht vestigen op drugsgebruik, 'foute centen' of de code van de straat kunnen onbedoeld een norm schetsen dat iedereen het doet, je heel snel veel geld kan verdienen of dat je vooral je mannetje moet staan. En dat is precies niet het doel wat men met zo een interventie nastreeft. De meningen zijn hier desalniettemin over verdeeld. Weer anderen vinden dat deze interventies wel degelijk zin hebben als ze maar onderdeel zijn van een bredere aanpak.

Omdat interventies geïsoleerd minder goed werken, wordt door onderzoekers en professionals voor gepleit om de drie bovenstaande typen met elkaar te combineren en zo maatwerk te bieden. Daarnaast wordt de functie van het jongerenwerk tegen het licht gehouden. Zo stelt De Jong in zijn *position paper* dat het hedendaagse jongerenwerk niet bedoeld is voor de heftigste risicogroep, die hij 'de 2%' noemt.⁹² Hij pleit voor een specifieke groep jongerenwerkers die zich op die groep focust en outreachend aan de slag gaat. Daarnaast is het belangrijk om niet alleen de offline wereld van jongeren mee te nemen maar ook de online leefwereld.⁹³ Dit gebeurt nog weinig, net als interventies die specifiek gericht zijn op het halen van jongeren uit de georganiseerde criminaliteit.⁹⁴

6. Vijf keer 'W' is scheepsrecht: adviezen vanuit de doelgroep

Terug naar het ontwakingsmoment - Wilskracht en de blik op het 'nieuwe' leven - De basis voor mijn kinderen? Discipline, structuur, normen en waarden - Verwachtingen bij een helpende hand - Iets verder uitgezoomd - Al met al

Door: Kyra van den Akker

In de literatuurintermezzo's gingen we met een blik op de boekenkast al dieper in op wat we weten over jongeren die in de criminaliteit belanden en daar al dan wel of niet uit kunnen stappen. In hoofdstuk vijf kwam aan bod dat stoppen met criminaliteit topsport is dat er vaak een ontwakingsmoment nodig is om van binnenuit de motivatie en kracht te vinden om uit de georganiseerde misdaad te stappen. Dat is mooi, maar wat hebben onze geïnterviewden nou precies nodig gehad toen dat ontwakingsmoment plaatsvond en de wil er was om uit de georganiseerde misdaad te stappen? Want ook toen ging het niet vanzelf. Daarom gaan we in dit hoofdstuk in op de adviezen van onze eigen geïnterviewden. Wat denken ze dat werkt voor de jongeren van nu? Preventief, repressief. Hoe kunnen we de jongeren van nu behoeden voor de georganiseerde misdaad en als ze er al voor gevallen zijn, blijvend laten stoppen? Voor een aantal van onze geïnterviewden was dit jarenlang onderdeel van het leven en zij hebben stuk voor stuk een hele verandering moeten doormaken waardoor zij ideeën hebben over hoe we dit moeten doen.

In dit hoofdstuk kijken we iets breder dan de eigen ervaringen van onze geïnterviewden zoals in het hoofdstuk hiervoor. In dit hoofdstuk gaan we in op wat onze geïnterviewden ons adviseren rondom het tegengaan van betrokkenheid bij georganiseerde misdaad en hoe we jongeren kunnen helpen die uit een netwerk willen stappen dat zich bezighoudt met georganiseerde misdaad. Met de nadruk op willen stoppen. Willen is de vierde W die wij toevoegen aan het uitgangspunt woning, werk en wederhelpt. Wij zagen met name dat jongeren echt de wilskracht moeten vinden en hebben om uit die georganiseerde misdaad te stappen. Maar ook die vier W's zijn niet voldoende. Naast deze vier W's is de W van weten ook een hele belangrijke vijfde W. Weten

waar die stip aan de horizon staat, weten waar het licht aan het einde van de donkere tunnel is en vooral ook weten hoe je daar moet komen. En daar kunnen we volgens onze geïnterviewden nog heel veel van en over leren.

Wij hebben gevraagd of zij ons als professionals, onderzoekers, familieleden of omstanders willen adviseren over dit thema. Wij hebben aan onze geïnterviewden in het vorige hoofdstuk gevraagd: Wie of wat heeft jou geholpen te stoppen? Wat had jij daarvoor nodig? In dit hoofdstuk staat de volgende vraag centraal: Hoe vind jij dat we jongeren die stappen in de georganiseerde misdaad hebben gezet moeten helpen met stoppen of aanpakken? En hoe zou jij dit met jouw eigen kinderen, neefjes, nichtjes of jongens uit de buurt doen?

Terug naar het ontwakingsmoment

Bij veel van onze geïnterviewden heeft een *life event* plaatsgevonden. Door een specifieke indringende gebeurtenis in hun leven zijn ze wakker geschrokken. *Waar ben ik nu mee bezig?* Dat ontwakingsmoment is een moment of een gebeurtenis die indruk maakt op een jongere die op dat moment nog in het net van de georganiseerde misdaad zit. Zo vertelde Chamil:

“Je hebt mensen die leren van een verhaal, en anderen moeten hard vallen om te leren. Vallen kan van alles zijn. Een maat die dood wordt geschoten, een pak rammel, een ongeluk of de bak in. Of ze krijgen een kind. Iets waar ze over na gaan denken.”

Zo'n ontwakingsmoment kan ook een confrontatie zijn, zoals Layoum vertelt. Hij vertelde dat hij door zijn ouders een tijdje naar Curaçao werd gestuurd, omdat zij dachten dat het goed was dat hij even uit zijn omgeving zou stappen. Op het moment dat hij terugkeerde, en weer in zijn oude buurt terecht kwam, ging hij op zoek naar iemand die voorheen altijd belangrijk voor hem was geweest op straat. Hij kende deze man als een sterk persoon met dure sieraden en nette kleding. Mensen begrepen niet dat hij op zoek was naar hem en vertelden Layoum dat hij niet meer de man was van vroeger. Hij bleef doorzoeken, want hij keek nog steeds naar hem op.

“Tets later kwam ik hem op een dag tegen en hij was helemaal... Pfff.... Hij zag er uit als een junkie. Ik kreeg tranen in m'n ogen. Hij zei zelf altijd: ‘Als je dingen gaat verkopen, moet je niet zelf gaan gebruiken.’ Opeens zie ik hem en hij is zelf naar de klote gegaan. Het bleek dat zijn vrouw hem had

verlaten. Ze nam de kinderen mee en had al zijn geld meegenomen. Het hele huis was leeggehaald. Door die klap is hij hard gevallen. Dat was een belangrijk moment voor mij en ben ik toen ook na gaan denken: tot hier en niet verder."

Voor anderen kwam een ontwakingsmoment op het moment dat ze merkten dan hun vrienden helemaal geen echte vrienden waren. Geïnterviewden vertellen dat ze in de tijd dat ze in de misdaad zaten niet altijd begrepen in wat voor omgeving zij zich nu echt bevonden. Chamil probeert dat duidelijk te maken door het volgende voor te leggen aan de jongeren die hij spreekt:

"En dan zeg ik heel simpel. Die jongens waar jij elke dag mee bent. Je breekt in, en je breekt in bij de verkeerde. Een van die mensen die daarbinnen is, die wil jou afmaken en zet een pistool op je hoofd. Denk je dan dat jouw vrienden voor je gaan vechten of rennen ze weg? En toen was hij stil. En dat is niet voor niks. Zijn antwoord is: ze rennen weg. Maar met geld ook. Hij gaat naar boven en hij vindt 10.000 euro. Denk je dan dat hij jou roept? Of zou hij het stiekem in zijn zak stoppen? En zo kan je ze het wel een beetje laten begrijpen."

Professionals hebben geen invloed op het ontstaan van zo'n ontwakingsmoment. Maar waarop zij wel invloed hebben, is het moment van 'er zijn' als dit ontwakingsmoment plaatsvindt. Vaak staat een jongere in een dergelijk moment open voor een helpende hand en is de mindset zo dat zij willen proberen te stoppen. Op dat moment ontstaat wilskracht bij een jongere en dat is wat een professional nodig heeft om hem te kunnen helpen. En dan nog mogen we er niet vanuit gaan dat het in één keer lukt. Deze jongere zal vallen en opstaan. Wilskracht is een hele belangrijke factor, want met trekkracht komt een professional er niet. Jawad vertelt hierover:

"Ik denk dat de meeste mensen te helpen zijn maar het ligt ook aan het moment. Is dat juist? Soms willen jongeren echt niet geholpen worden en staan ze er niet voor open. Daar kan je veel tijd en energie in steken maar die ga je niet helpen. Het is echt mindset of externe druk van een familielid waar ze naar luisteren. Maar als ze zelf niet willen dan heeft het geen zin. Opgeven doen we niet, ze zijn altijd welkom en soms wil iemand nu niet geholpen worden en komt die in de bajes. En dan ga ik daar naar de bajes om te kijken of dat het moment is. Nee? Is hij vrij? Dan ga ik kijk of hij dan wel wil. Het belangrijkste is altijd er zijn, onvoorwaardelijk en niet

veroordelend zijn. Kijk wanneer ze verder willen en ben er voor ze als ze er klaar voor zijn.”

Is die *rush* verslavend?

Een van de criminologische theorieën die verklaart waarom criminelen stoppen met het plegen van criminaliteit, is het hebben van een stabiele (thuis)basis met een woning, een wederhelft en werk. Wij voegden daar wilskracht aan toe. Toch bleek dit alles maar tijdelijk goed te gaan bij een deel van onze geïnterviewden, omdat ze het op de een of andere manier toch moeilijk vonden om zich opeens in het ‘normale, vlakke’ leven te begeven. Zij zochten wel naar stabiliteit op dat moment en een aantal probeerde dit. Maar, zij misten op een gegeven moment spanning, een kick, die *rush* en/of adrenaline. Anouar vertelt:

“Ik dacht als ik vastzat altijd ‘ik moet het anders doen’. Maar het ging niet. En toen besloot ik maar te gaan trouwen en kreeg ik een kind. Ik dacht dat dat de oplossing was. Toen had ik een goede baan en zij ook en ze werd zwanger en toen werd het leven weer te ingewikkeld voor me. Ik zat toen even in de samenleving door haar. Maar geld is heel erg giftig. Als je daarvan geproefd hebt dan is dat lastig om los te laten. Destijds verdienden we 5000 in de maand ofzo en we hadden een sociale huurwoning en twee auto’s voor de deur. En ik was bezig met een fruithandel. Een echte dan wel want ik kende die lijnen. En toen werd mijn vrouw zwanger en ik dacht, ik moet nu meer geld gaan verdienen. En als ik terugdenk dan denk ik; we hadden het goed. We gingen twee keer per jaar op vakantie. We hadden een goed leven maar het was niet genoeg. Alsof ik paniek had dat ik meer nodig had voor mijn dochter en de spanning miste.”

Daaruit trokken de geïnterviewden de conclusie dat woning, werk, wederhelft en wilskracht onvoldoende is om uit die greep van de georganiseerde misdaad te komen en vooral ook te blijven. Sommigen beschreven het ook wel als een soort van verslaving waarop ze toch steeds terug moesten grijpen om een voldaan gevoel te hebben in het leven. *‘Ik was aan zoveel adrenaline en angst gewend geraakt dat ik dat nu nergens meer uithaalde.’* En *‘Het opleveren van geld, het is hetzelfde als cocaïne of heroïne.’* Vertellen Layoum en Bilal.

Onze geïnterviewden konden benoemen dat dit zo voelde, maar een oplossing bedenken daarvoor was moeilijk. Daarom zijn wij met deze bevinding naar een professional in de verslavingszorg gegaan. Zij vertelde dat hoge stress, veel

adrenaline en trauma's een gevoel kunnen geven dat middelen ook aan je geven. Hierin zou een neurologisch proces een rol kunnen spelen waarbij de 'high' die je krijgt van het leven in de georganiseerde misdaad in het 'gewone' leven opnieuw opgebouwd moet worden:

"Tets dat wij als gemiddeld ervaren kan voor iemand met een verslaving geen piek geven. Die processen zijn door de war gegoooid. Als iemand zo in die pieken heeft geleefd kan dat wel een rol spelen, denk ik. Je moet dat gevoel van rush weer gaan opbouwen door gezonde activiteiten die je doet."

Wilskracht en de blik op het nieuwe leven

Het goede pad moet gevonden worden en voor de meesten is dit niet vanzelfsprekend. Ze weten (de vijfde W) niet waar ze heen moeten en hoe ze daar moeten komen. Een aantal geïnterviewden vertelt dat zij het goede pad wel wilde vinden en wilde belopen maar dat ze dat gewoonweg niet konden omdat ze niet wisten waar ze moesten zoeken naar dat juiste pad, en hoe ze het moesten blijven belopen. Anthony vertelt hierover:

"Je denkt dat je Tony Montana bent maar dat ben je niet en zal je ook nooit zijn. Ik was echt zoekende in die tijd. Ik denk dat ik aan het zoeken was naar heel veel dingen. Wat wil ik wel? Wat wil ik niet? Wat kan ik? Wat moet ik? Wat heb ik nodig? Waar wil ik voor gaan? Wat komt er op mijn pad? Je zoekt naar een weg maar die weg vind je niet."

Naar eigen zeggen hadden ze erg veel aan personen die naast hen stonden zoals een begeleider of coach die 24/7 bereikbaar voor ze was. En dat kon iedereen zijn. Op de momenten dat het goed ging en op de momenten dat het slecht ging. Begeleiders die hen konden laten zien waar het goede pad was. Maar belangrijker was misschien nog wel dat de helpende hand liet zien hoe ze daar dan kwamen, zodat de jongere ook weet hoe hij daar moet komen. Dus leer de jongen wat de andere bubbel is van het goede leven en leer ze vooral ook hoe ze daar moeten komen en blijven. Gino vertelt:

"Toen was ik 20 en greep ik op dat moment weer terug naar eigenlijk het enige pad dat ik kende. Ik kon zo terugkomen want ze wisten wat ze aan me hadden. Als ik een pistool nodig had dan kon ik die meteen krijgen. De criminaliteit. Je verliest niks als je even weg bent geweest en je houdt je aan de codes. En toen ben ik weer verder de drugs in gegaan."

Als het geld roept, de verveling toeslaat of de paniek aanbreekt, grijpen geïnterviewden terug op wat hij of zij al kenden. Fouad vertelt dat hij teruggreep op dat wat hij kende omdat het onbekende pad - het juiste pad - voor hem toen nog niet te bewandelen was. Hij wist niet hoe.

“Van binnen voelen wel veel mensen dat ze er in zitten maar niet weten wat ze anders moeten doen. Die wil om eruit te stappen moet er zijn maar ook opties om andere keuzes te maken. Heel af en toe komt die wens daar en je probeert het een keer en dan komt er een tegenslag en ga je weer terug naar wat je kent. De pech voor jou is dat je uit een situatie komt waarin het bekende het slechte is. Het belangrijkste vind ik dat je perspectief moet hebben. Maar op een gegeven moment had ik perspectief, maar niet de tools en de middelen om daar te komen. Dus dat is ook belangrijk. Je moet iemand hebben die jou die tools en middelen en dat perspectief kan geven. Maar die ook onvoorwaardelijk naast jou staat in dit traject, waar je altijd op terug kan vallen en die jou kan helpen als het even niet gaat. Want het gaat niet vanzelf. Dat is voor mij een hele belangrijke geweest in de stappen die ik heb gezet.”

Maar naarmate hij goede keuzes maakte kreeg hij het gevoel dat hij iets te verliezen had, een gevoel dat hij nog niet eerder had ervaren. *“Ik heb dit ook gehad en de eerste reactie was dan; fuck die shit. Maar nu is het anders, ik word volwassen en ik maak mijn eigen keuzes. Ik heb veel te veel te verliezen nu.”* Belangrijk is, vertellen meerdere geïnterviewden, dat zij de nieuwe bubbel van het andere leven leren kennen en dat er iemand is die ze bij de hand pakt, ze de nieuwe bubbel laat zien en de weg ernaartoe met ze bewandelt.

Fouad vertelt in het vorige hoofdstuk al dat hij op een dag radeloos in bed lag, met pistool, op het punt om zelfmoord te plegen. Op het moment dat hij agressieve filmpjes opzocht kwam hij - via aanbevolen filmpjes - terecht bij een filmpje van een motiverende spreker. Hier had hij veel aan en dat heeft hem er destijds van weerhouden om zelfmoord te plegen en het goede pad te gaan zoeken. Hij vertelt dat de leefwereld van jongeren tegenwoordig veelal online is. *“Als de leefwereld van jongeren zich grotendeels online afspeelt, moeten we misschien werken naar meer preventie online en het beïnvloeden van cookies zou een stap kunnen zijn”* vertelt hij. Door de cookies (aangeraden filmpjes of pagina's op het internet op basis van jouw eigen zoekfuncties) die Fouad kreeg bleef hij in een bepaalde bubbel en sfeer hangen en door het filmpje dat daar

lijnrecht tegenover stond en wat daar opeens tevoorschijn kwam als tegenreactie, begon hij na te denken.

“Cookies zijn ook echt een gevaar. De bubbel waar je een keer op zoekt die is heel gevaarlijk. Die bubbel daar blijf je in. Je zoekt 1 keer op drillrap en het is voortaan jouw bubbel want dat is het enige wat nog voorbijkomt.”

Anderen vonden hun nieuwe wereld in het geloof, onvoorwaardelijke steun, regelmaat en rust. Een van de geïnterviewden vond geloof in de gevangenis en dat hielp hem zijn leven te verbeteren. Bayram vertelt zijn kinderen ook zo op te willen voeden:

“Ik geef hem het geloof mee en als hij het niet accepteert dan moet hij dat zelf weten. Als hij ouder is dan mag hij dat. Ik kan hem niet dwingen. Als hij denkt dat hij het beter doet zonder geloof dan komt hij er zelf wel achter waar hij zijn rust mag vinden. Geloof mag geen dwang zijn.”

Daarbij wordt gesteld dat het belangrijk is om jongeren ook zelf te laten kiezen wat het pad dan is en waaraan ze zich willen committeren. Iets zomaar opleggen werkt niet volgens de doelgroepers. ‘Doe het samen’, zeggen ze. Op basis van de wilskracht en niet op basis van trekkracht. Dus ze zeggen: wij wilden weten wat die andere wereld was, en weten hoe we daar moesten komen.

De basis voor mijn kinderen? Discipline, structuur, normen en waarden

Wat onze geïnterviewden zouden doen om hun kinderen te behoeden voor eenzelfde toekomst, is het leren van structuur en discipline in het leven. Iets waarvan zij zelf vonden dat ze dat vroeger te weinig hadden. Chamil vertelt:

“Als ze een keertje solliciteren en ze worden ontslagen dan is er geen motivatie meer. Als ze zich bij een school aanmelden en een paar dagen niet komen en er dan worden afgestuurd hebben ze ook geen motivatie meer. Als je dat meemaakt dan heb je niet echt veel discipline in je zitten als je terugvalt bij de eerste vorm van weigering. Ik leef altijd met discipline. Je moet gewoon gemotiveerd zijn. Ik heb geen motivatie zeggen ze dan. Maar als je discipline hebt dan ga je er altijd voor.”

Zij willen laten zien dat structuur in het leven belangrijk is en dat je ook met een gewone baan veel geld kan verdienen als je je aan die baan committeert en

discipline hebt om door te zetten. Zij willen hun kinderen leren dat als je iets wilt krijgen, je er ook iets voor moet doen en dat het niet erg is om ergens hard voor te moeten werken.

Veel geïnterviewden waren op zoek naar iets dat ze thuis of van hun omgeving niet kregen. De waardering die Chamil thuis niet kreeg die ging hij op straat zoeken. Hij vertelt zijn kinderen waardering te geven voor de dingen die ze doen, goed doen en graag doen, omdat dit zelfvertrouwen stimuleert. Nicholas vertelt dat hij dingen leerde van een zware crimineel op straat en dat hij hem als zijn vader ging zien. Van zijn eigen vader leerde hij niets, omdat hij alleen maar klappen kreeg thuis omdat hij niet deed wat er in het 'normale' straatje paste. Ook hij wil dit later anders doen en er onvoorwaardelijk zijn voor zijn kinderen, ze dingen leren en waardering geven.

Een andere geïnterviewde vertelt dat hij een groep onder zijn hoede kreeg. Deze groep klaagde steen en been dat ze steeds 'gezeik' hadden met de buurt. Dat kwam omdat ze zich misdroegen en niet wilde snitchen over elkaar, dus er kwam ook geen oplossing. Deze begeleider heeft de jongens (met vallen en opstaan) geleerd om elkaar aan te spreken op slecht gedrag. Zodat ze in ieder geval op de plek konden blijven waar ze graag wilden zijn, zonder 'gezeik' van de buurt en zonder dat ze over elkaar hoefde te snitchen. *'Maar leer met elkaar te praten en elkaar aan te spreken'*. Ook dat zijn normen en waarden.

Verwachtingen bij een helpende hand

Zet in op de sterke kanten

In de preventieve zin is het voor jongeren belangrijk om succeservaringen te hebben in het leven. Ook kleine successen moeten als een groot succes worden gezien en kunnen gevierd worden door en met familie of professionals. Want kleine successen kunnen meer betekenen voor de jongeren dan dat ze laten merken. Succeservaringen leiden ertoe dat mensen beseffen dat ze ook de goede dingen kunnen. Positieve aandacht krijgen lijkt voor deze jongens veel moeilijker dan negatieve aandacht krijgen. Anthony vertelt daarover:

"Ik was net vrij en ik had een paar maanden in de jeugdgevangenis gezeten. En daar kwam mijn schoolmeester, ik mocht op school blijven maar het moest nooit meer gebeuren. En toen zei hij, we hebben het wel aan de hele school verteld. En ik weet nog dat ik terug naar school kwam

en in de aula kwam, en ik werd als een held onthaald. Jij zat in de gevangenis? Is het net als in de film? Ik merkte dat zonder dat ik er moeite voor deed dat gasten zoals mij wilde zijn. En onbewust ging ik daar misbruik van maken. Ik ging anderen negatief stimuleren. Eigenlijk hoef je niets te doen, je kan je talenten negatief en positief gebruiken. Het kostte meer moeite om positief door te breken dan negatief. Wat ik daarin later zag, als jongeren positief in een project naar voren komen, gaan ze dat talent ook ergens anders laten zien.”

Geïnterviewden vertellen namelijk ook dat je echt talenten hebt als je een drugstransport kan coördineren en organiseren. Deze talenten kunnen ook voor positieve dingen ingezet worden. Inzetten op deze talenten zoals plannen, netwerken, regelen en coördineren kan een groot verschil maken als ze dit op een positieve manier in kunnen zetten volgens Anouar.

Praat met ze

Veel van de geïnterviewden vertellen dat naasten belangrijk zijn geweest. Dat ze een goede relatie hadden met een broer die tegen ze zei *“kom op man, wordt nou eens volwassen”*, of een vader die een van de gesproken jongens wees op het feit dat alle gangsters die ze van vroeger kenden er nu bijlopen als junks. De gesproken jongens vertelden dat dit uiteindelijk toch wel wat met ze deed op een bepaald moment en dat deze gesprekken zijn blijven hangen. Ook al leidden ze op dat moment niet direct tot het gewenste resultaat.

Anderen vertellen juist dat ze met hun problemen niet bij hun ouders terecht wilden omdat zij hun ouders niet in verlegenheid wilde brengen. *“En dan ging ik het zelf oplossen, maar de mensen waar ik dit tegen kon vertellen waren verkeerde mensen en die kwamen met verkeerde oplossingen,”* vertelde Anthony.

Zij vertellen dat het belangrijk is dat zo’n jongere een positief persoon heeft die hij kan vertrouwen. Zelf noemen geïnterviewden als voorbeelden hiervan iemand bij de moskee, een soort loopbaanbegeleider en een coach van de straat die jongeren nu op een positieve manier helpt. Het is volgens Ignasio dan ook belangrijk dat deze persoon weet waar hij of zij over praat.

“Ik geef ze een veilig gevoel. Namen kan je niet gebruiken, snitchen ook niet. Dat mag gewoon niet. Ik wil ze laten zien dat ook al als er geen uitweg lijkt te zijn, dat die er wel is. En soms vraag ik dan iets en krijg ik

een klein beetje informatie. Het is dan belangrijk dat ze gewend raken aan het feit dat ik weet hoe het werkt, en merken dat ik te vertrouwen ben. En dat ik besef dat ik misschien de enige ben waarmee ze dit echt kunnen delen.”

De geïnterviewden vertellen dat niet iedereen een goede hulpverlener is. De kracht zit hem in de oprechtheid van de hulpverleners en het betrouwbaar zijn: ‘Zeggen wat je doet en doen wat je zegt’. Daarnaast het belangrijk dat je deze jongen wil helpen vanuit een intrinsieke motivatie ‘zoals een familielid dat zou doen.’ Bayram vertelt:

“Er zijn genoeg jongerenwerkers die zeggen; je kan me bellen als je wil, als er wat is. Maar dan is het 5 uur geweest en dan zet die zijn telefoon uit. En ja, dan wordt die gebeld en dat is 99% van de keren.. Maar er zijn wel mensen die om 4 uur ‘s nachts de telefoon oppakken en dat maakt het verschil.”

Hou ze bezig

Jongeren in de georganiseerde misdaad zijn druk. Ze zijn veel bezig in de praktijk, maar denken ook veel na en maken zich zorgen. Ze hebben dan een verantwoordelijkheid. Wanneer jongeren geholpen worden om uit de criminaliteit te stappen en een groot deel van de week thuis zitten, voelen ze zich nutteloos. Ze zijn zo’n druk leven gewend. Gino adviseerde om de jongens juist een hele drukke dagbesteding te geven zodat ze zich nuttig voelen en die drukte die ze ervaren kunnen blijven behouden. Nu is een dagbesteding soms een of twee dagen per week. Op de andere dagen verveelt de jongere zich snel en de kans dat hij teruggrijpt naar het verleden om ‘toch maar ergens druk mee te zijn’ is dan aanwezig.

Iets verder uitgezoomd

Maatschappij

Voor betrokkenen die iets verder van de praktijk af staan, is relevant dat veel geïnterviewden zeggen dat de drijfveer om in de criminaliteit te gaan armoede was. Hier zijn we eerder al op ingegaan. Ze wilden zelf geld verdienen en het ruige leven naspelen. Maar ook toen er veel geld binnen kwam en er veel geld binnen was, was dit voor veel jongens niet de reden om te stoppen. Ook al verloren ze veel geld, toch gingen ze door. Ook al hadden ze veel geld, toch

gingen ze door. Geld verdienen lijkt in eerste instantie wél een trigger om te beginnen, maar is niet per direct een trigger om te stoppen voor deze jongens. Meer geld willen is vaak een manier om juist weer dieper in de criminaliteit te belanden. Die jonge dealer op straat die de politie op straat aanhoudt en zijn drugs in beslag neemt. Helpen we die? Of brengen we die met een schuld richting zijn groothandelaar waardoor hij harder moet werken om het terug te verdienen? Dani vertelt:

“Het ging ons echt om het geld, later was het de spanning. Dan had je genoeg geld maar ging je alsnog.”

Verandert de drijfveer naarmate de jongeren meer geld verdienen? Het lijkt erop dat we preventief meer interventies in kunnen zetten op armoede in gezinnen, zodat deze voedingsbodan al in een eerder stadium weggenomen kan worden. Als een jongere al in de georganiseerde misdaad zit lijkt het niet per definitie een trigger om te stoppen als het geld er even niet meer is. Dan telt nog steeds de adrenaline.

De armoede lijkt bij families soms te ontstaan doordat zij de maatschappij niet altijd snappen en dit ook niet aan hun kinderen kunnen leren. Een van de geïnterviewden vertelt dat hij een schuld opbouwde van 17.000 euro, omdat hij niet wist dat hij recht had op studietoelage en een zorgverzekering. Hij leerde dit niet van zijn ouders. Fouad vertelt:

“Je leert op school rekenen en taal, maar niet hoe je moet leven. Belastingaangifte, skills, keuzes. En als je ouders het niet aan je leren, en je omgeving en vrienden niet. Wie dan wel?”

Een deel van de geïnterviewden ziet ook een verandering in de maatschappij die ze benoemen. Sommige ouders besteden weinig aandacht aan hun kinderen om uiteenlopende redenen. Zij vertellen dat ouders hun kinderen geen tijd moeten geven om criminaliteit te plegen en doelloos rond te hangen op straat. Bayram vertelt hierover:

“Maar mensen verwachten dat leraren opvoeders zijn en dat zijn ze niet. Een leraar moet jou dingen leren en educatie geven. Opvoeden moeten ouders doen. Maar nu gaan de kinderen nadat ze naar school zijn geweest naar de naschoolse opvang, en dan haal je ze om 5 uur op en heb je nog

twee uur met je kind. Wat ga je in 2 uur een kind leren dan? Geen moer. Maar dat is het systeem nu en daarom blijft mijn vrouw nu thuis."

Scholen

Veelal wordt spijbelen van school bestempeld als een van eerste signalen dat een jongere in de (georganiseerde) misdaad belandt. Gino vertelt ons zelf dat dat eigenlijk al te laat is als we daarnaar vragen:

"Spijbelen is eigenlijk al wel te laat hoor. Toen dealde ik al. Maar niemand wist helemaal dat ik dealde. Het is altijd een mix van meerdere dingen. Ik kwam niet opdagen, ik blowde en daarom stond ik ook wel bekend. Stoned in de klas, afgeleid. Dat gebeurt eerder."

Ignasio vertelt dat signalen juist te zien zijn aan het begin van proces. *"Ik begon meer te skippen, blowen om je shit te verwerken en lam te leggen zodat je er niet aan denkt. Ik denk wel dat mensen het hadden kunnen zien maar als je slim genoeg bent om het te verbloemen is het bijna niet te zien misschien."*

Geef slechte rolmodellen geen podium

Zowel negatieve als positieve rolmodellen hebben invloed op jongeren. Echter, merken sommige geïnterviewden dat zij helemaal geen positieve rolmodellen in de wijk hadden. *"Iedereen die het wel maakte was gelijk de wijk uit"*. Er was volgens hen geen positief beeld van mensen uit de wijk. Anthony vertelt dat positieve rolmodellen belangrijk zijn:

"Mensen die tastbaar zijn. Als het mensen zijn die uit dezelfde buurt komen of dezelfde moeilijkheden hebben gehad en die hebben overwonnen dan kunnen ze zich daar mee identificeren. En dan kunnen ze trots zijn op dat, als ze dat ook bereiken. Een vaste baan, een eigen huisje, een gezinnetje bijvoorbeeld. Haalbare doelen waarvan ze denken van he, deze persoon had ook afwijzingen of hier en hier moeite mee en is toch ergens gekomen."

Daarnaast heerst het gevoel dat negatieve rolmodellen een te groot podium krijgen. Rappers die over de straat rappen, producers die met drugsgeld platenlabels hebben opgericht of gevaarlijke teksten vormen vaak nog de boventoon van bekende rapnummers in Nederland. Denk daarbij aan artiesten op de Nederlandse radio die op hun eigen manier drugs(criminaliteit) verheerlijken of een verleden of link hebben met criminaliteit.

Tijdelijke hulp

Tot slot vertelt Fouad dat hij tegen het probleem aanloopt dat alles in tijdelijke gelden wordt gegoten. Ieder project dat wordt gefinancierd is vaak tijdelijk en wordt tijdelijk betaald. Verschillende respondenten die we hebben gesproken zijn ervan overtuigd dat je jongeren structureel begeleiding moet bieden en niet in de vorm van een tijdelijk project. Sommigen misschien zelfs wel het grootste deel van hun leven. Echter worden er toch steeds maar projecten tijdelijk gefinancierd. Je hebt de jongens even in beeld, en dan stopt het. Fouad vertelt:

“Waar ik zelf heel erg tegenaan ben gelopen als professional: potjes moeten leeg en het zijn vaak losse flodders. En dan is het kabinet weer een andere koers gaan varen. Het gaat alle kanten op en er is geen consistentie daarin. Ik vind dat langere aanpakken werken. Maar het is moeilijk om me daartussen te positioneren, tussen de mensen die wel van die potjes willen leven. Potje hier, potje daar. Ik vind het belangrijk om een systeem te betrekken en iets neerzetten dat duurzaam en werkzaam is, ook op de lange termijn. Niet alleen iemand inspireren en een losse flodder geven. Maar iets creëren dat het verschil maakt. En dat heeft tijd nodig.”

Al met al

Al met al komen onze gesprekspartners met veel aanbevelingen en denkrichtingen waar we wat mee kunnen. Het begint allemaal met het ontwakingsmoment, dat is wel een rode draad in de verhalen. De gedachte dat het plegen van criminaliteit iets weg zou kunnen hebben van een verslaving is ook een weg die de moeite waard zou kunnen zijn om verder uit te lopen. Twee geïnterviewden vertellen te zijn gestopt met criminaliteit toen ze hun verslaving onder ogen zagen en een afkickprogramma startten (het 12-stappenprogramma). Wat heeft criminaliteit gemeen met verslaving en wat zijn noemenswaardige verschillen? Wat kunnen we daardoor ook leren van de huidige verslavingszorg?

Als we kijken naar individuele jongeren zeggen onze geïnterviewden vaak: luister naar ze, praat met ze en zet in op de sterke kanten die ze laten zien. Maar ook dat het goed is om jongeren een drukke dagbesteding te geven, zodat ze minder snel starten en minder snel terugvallen. De twee w's die we toe kunnen voegen zijn mooi om in gedachten te houden. Woning, werk, wederhelft, wilskracht en weten waar je naartoe wilt en hoe je daar moet komen.

Kijkend naar andere adviezen uit deze gesprekken die gebruikt kunnen worden bij het ontwikkelen van beleid, kunnen we zeggen dat de jongeren zelf adviseren om stevig in te zetten op de maatschappij met zijn normen en waarden en armoede voor preventieve effecten. Maar ook scholen kunnen een steentje bijdragen. En het is nodig om na te denken over digitale interventies zoals positief omzetten van cookies (aanbevolen pagina's, filmpjes, sociale media voor jou) op het internet. Tot slot: zet in op langdurige projecten en interventies, zodat dat wat de jongeren leren ook routine gaat worden in plaats van tijdelijke acties die uiteindelijk vervliegen als de tijdelijke projecten aflopen.

7. Alles overziend

Terugblik - Erin rollen en in de knel zitten - Voorkomen en stoppen – Vijf principes voor een aanpak - Nog verder uit te zoeken - Misdaad als dopaminerush

Door: Eric Bervoets

Terugblik

In dit boek ging het om de betrokkenheid van jongeren en jongvolwassenen bij de georganiseerde misdaad vanuit het gezichtspunt van 23 personen die op basis van hun eigen levenservaring wat konden vertellen over hoe dat gaat. Met daarbij ook de vraag: wat gebeurt er als je eenmaal klem zit in de greep van de misdaad en hoe kom je daar dan weer uit, als je er al uitkomt. Zoals aangegeven ging het ons niet om een representatief beeld. Wel wilden we de patronen in de gesprekken met de doelgroep waar mogelijk vergelijken met wat we over dit thema aantreffen in onze (zeker niet uitputtende) bestudering van literatuur.

Wat ten eerste opviel was dat de meeste personen die we hebben geïnterviewd na een korte gespreksfase waarin het ijs moest worden gebroken veel met ons deelden. Precies daarom hebben we hen beloofd om alleen pseudoniemen te gebruiken en geprobeerd om herleidbaarheid te voorkomen. Dat hielp met het winnen van vertrouwen. Het tweede wat ons opviel was dat de geïnterviewden vrijwel geen wrok leken te koesteren tegenover anderen of bepaalde instituties in de samenleving zoals politie, justitie en de hulpverlening. Wel gaven zij desgevraagd aan wat ze verstandig en minder verstandig vonden van hun sociale omgeving om jongeren weg te houden bij georganiseerde misdaad en het stoppen te bevorderen. Dan blijken de geïnterviewden behoorlijk te sombermannen: georganiseerde misdaad werkt voor sommige jeugd als een magneet en stoppen is ontzettend lastig. Daar moeten we het dan mee doen, maar we legden ons niet neer bij een dergelijke fatalistische conclusie. Zoals aangegeven in het eerste hoofdstuk hadden we, om te bekijken wat er allemaal wel mogelijk is, een dialoogsessie met professionals in ons netwerk om onze bevindingen en (voorlopige) beantwoording van de onderzoeksvragen eens goed door te nemen. Hieronder geven we aan welk antwoord wij op grond van ons onderzoek bieden op de drie onderzoeksvragen, eventueel aangevuld met bevindingen en reacties uit de dialoogsessie. Vervolgens vertalen we de conclusies naar vijf principes voor een aanpak. De conclusies en principes

vatten we omwille van de leesbaarheid ook samen in een tekstkader aan het eind van dit hoofdstuk.

Erin rollen en knel zitten

In dit boek wilden we ten eerste weten welke scenario's volgens de recente Nederlandse onderzoeksliteratuur en de geïnterviewden worden onderscheiden bij het betrokken raken van jongeren bij georganiseerde criminaliteit. Dat leverde het overzicht (de matrix) op van het tweede literatuurintermezzo met daarin negen wegen naar betrokken raken bij georganiseerde misdaad. Daarbij maakten we op basis van literatuur een onderscheid naar hoe de jongeren betrokken raken – hoe het proces van betrokken raken verliep - en via wat precies zij betrokken raakten. Bij dat laatste betrof het dan voornamelijk de leefvelden zoals school, werk, vrij tijd waaronder ook het gebruik van sociale media. Zoals we al opmerkten lijkt de werkelijkheid zoals die wordt beleefd door onze 23 geïnterviewden een stuk organischer en diffuser en niet goed in hokjes te stoppen. Was de dagelijkse werkelijkheid maar zo overzichtelijk.

Wat opvalt is dat de geïnterviewden nauwelijks doelbewuste rekrutering hebben waargenomen of ondervonden. Maar bij nader aanzien kan het volgens de in de dialoogsessie geraadpleegde professionals goed zijn dat zij die vaak subtiele beïnvloeding moeilijk hebben kunnen herkennen of schaamden onze geïnterviewden zich voor het gegeven dat ze er ooit zijn bijgelapt. Toegeven dat je dit ooit is overkomen is niet gemakkelijk. We weten immers van de professionals (en die baseren zich op strafdossiers) dat met name bij uithalers en liquidaties wel zeker sprake is van doelbewuste rekrutering. Het gaat dan veelal om misdrijven ('klussen') waarbij heel specifieke vaardigheden, een bepaald fysiek (sterk) of een bepaalde persoonlijkheid (niet bang, betrouwbaar) nodig is om het werk met succes te kunnen volbrengen. Wel zagen we in onze interviews net als in de literatuur voorbeelden waarin personen zichzelf aanboden (zelfselectie) aan de georganiseerde misdaad. Letterlijk door met de zware jongens uit de buurt aan te pappen of gewoon door zelf te starten met een handeltje in verdovende middelen. Daarbij blijft het de vraag hoe vrijwillig die keuze dan is geweest. Jongeren geven soms ook zelf aan dat ze daaraan twijfelden. Volgens de professionals is er altijd wel een element van criminele uitbuiting.

Hoe dan ook zijn er meerdere hoofdwegen en zijpaden naar de georganiseerde misdaad en is het onverstandig om het zicht te verengen tot doelbewuste

rekrutering of de wat ons betreft voorbarige conclusies te trekken dat het betrokken raken steeds een geleidelijk proces is. In de praktijk lijkt er desalniettemin een meer organische manier van beïnvloeding, de negen wegen lijken een soort ideaaltypen. Wat wil zeggen dat het in werkelijkheid zelden precies op die manier gaat. Wel is de matrix een goed hulpmiddel voor professionals om breed te kijken en niet teveel nadruk te leggen op een specifieke weg naar georganiseerde criminaliteit. Het betrokken raken is een samenspel en een samenloop van vraag en aanbod.

Wat wel opvalt is dat het erin rollen vaak een leerproces is waarbij afkijken van anderen in het echt en via (social) media of films een belangrijke rol speelt. Wat toch weer doet denken aan de in het literatuurintermezzo aangehaalde leertheorieën in de criminologie. Zien plegen doet plegen en gecombineerd met bijvoorbeeld een schuld (of geldpaniek) of verslaving is het voor sommige jeugd dan wel heel moeilijk om niet betrokken te raken bij georganiseerde misdaad. Het eruit halen door professionals of er zelf mee stoppen door betrokkenen is dan nog eens extra moeilijk. Onze geïnterviewden en professionals geven in de dialoogsessie aan dat de angst voor de dealer of andere criminele ‘baas’ veelal groter is dan de angst voor politie of justitie. Het Wetboek van *Straatrecht* kent vaak forsere straffen en boezemt meer angst in. Hierdoor komen jongeren in de knel te zitten en blijven ze vaak langdurig in de greep van de georganiseerde misdaad. Geïnterviewden gaven somber aan: alleen de gevangenis of dood is dan nog een weg uit de georganiseerde criminaliteit. En zoals we zagen in de vorige hoofdstukken zet de gevangenis mensen geregeld aan tot nadenken. Dan doet zich af en toe een ‘ontwakingsmoment’ voor. Het is dan volgens professionals zaak om zogeheten exitopties te bieden zodat jongeren de weg vinden naar de uitgang.

Voorkomen en stoppen: leren kijken en tijdigheid

Ten tweede zochten we naar een antwoord op de vraag wat en wie er volgens de geïnterviewden zelf nodig was geweest om de betrokkenheid bij georganiseerde criminele netwerken tegen te gaan. En wie of wat er nodig was geweest om de betrokkenheid te doorbreken toen die er eenmaal was. Met andere woorden: hoe stop je er weer mee?

Voorkomen is heel erg moeilijk, stoppen is daarentegen regelrechte topsport. Bij het onvermogen om de verleiding van misdaad te weerstaan of ermee te stoppen speelt ook het reflectievermogen een rol. Met name de jongere geïnterviewden vonden het vaak erg moeilijk om met afstand naar de situatie te

kijken waarbij ongetwijfeld volgens de professionals in de dialoogsessie ook het puberbrein een rol speelt. Het brein is nog onvoldoende ontwikkeld om te reflecteren op het eigen handelen en de gevolgen daarvan. Zoals aangegeven vinden onze geïnterviewden stoppen heel erg moeilijk, hoewel ze er wel degelijk bepaalde beelden bij hadden. Zo blijkt uit hun adviezen die we optekenden in hoofdstuk zes.

Professionals zijn minder somber, maar geven tegelijkertijd aan dat er twee grote struikelblokken zijn bij het tegengaan van betrokkenheid bij georganiseerde misdaad: een matige informatiepositie bij organisaties (dus een slecht waarnemend vermogen)⁹⁵ en een beperkt vermogen om tijdig informatie te kunnen uitwisselen om doortastend en met effect iemand weg te houden bij misdaad of een 'uitstapper' in een zogeheten ontwakingssituatie te signaleren en op weg te helpen naar de goede uitgang met exitopties. Zoals beschreven in hoofdstuk vijf speelt de 'wake-up call' een grote rol bij de poging en de wil om te stoppen met georganiseerde misdaad. Vaak gaat het dan om een zogeheten life event als de dood van een naaste, of het besef dat ze helemaal vast zijn gelopen en niet het leven leiden dat ze hadden gewild. Meer dan eens schamen geïnterviewden zich dan heel erg. Als gevolg van een ontwakingsmoment kan de wil om ermee te stoppen ongelofelijk groot zijn en helpt het volgens de doelgroepers als professionals toegewijd zijn, heel goed kunnen luisteren en het besef hebben dat het mentale proces bij de 'stoppers' minstens zo belangrijk is als het afstrepen van het lijstje met 'woning', 'wederhelft' en 'werk'. Met alleen een aanbodgerichte benadering die veelal ingegeven is door de wijze van financiering en werkprocessen in de hulpverlening, blijven effecten geregeld beperkt of achterwege. En is de kans op terugvallen levensgroot. Met een boog om het mentale proces van de 'stopper' heen lopen is daarom wel het minst verstandige dat professionals kunnen doen.

Stoppen met georganiseerde misdaad is extra moeilijk, omdat mensen een leven achter zich hebben vol permanente stress, gevaar en zeker ook de adrenalinerush kennen die hoort bij het slagen van bijvoorbeeld een overval. Deskundigen uit de verslavingszorg verzekerden ons dat het brein dan echt zal moeten wennen aan een meer conventioneel, burgerlijk leventje. Een oud-militair (nu werkzaam met criminele jeugd) vergeleek het in de dialoogsessie met een lang verblijf in een oorlogsgebied, inclusief de kans op trauma's wegens een voortdurende stress en (kans op) geweld. Dan is de stap naar een rustig leven en met je partner boodschappen doen bij de supermarkt ook veel te groot. Zoals aangegeven vinden sommige geïnterviewden dat zij echt

moesten 'afkicken' van hun criminele leven en zich meer dan eens erg schamen voor wat ze hebben gedaan. Toch gaat stoppen niet zomaar.

Voorkomen blijft hoe dan ook beter en effectiever dan genezen. Je kunt er dan volgens de professional niet vroeg genoeg bij zijn, zo geeft met name een geïnterviewde wijkagent aan die zijn kaarten zet op een project als *Polietiekids* om al vroeg als jeugd en politie met elkaar bekend te raken. Dat is een project waarbij kinderen van 6 tot en met 10 jaar met hun ouders betrokken worden bij het politiewerk. Deze kinderen helpen de politie met speciale acties en worden vooraf – net als echte politiemensen – beëdigd door een politiechef. De kinderen dragen tijdens de acties een opvallend tenue met de opdruk 'Politiekid' en een speciale Politiekids-batch.

Professionals geven aan dat het delen van informatie soms in het hoofd van mensen ook wel een groter struikelblok is dan het hoeft te zijn. Vaak is het delen minder ingewikkeld - maar niet meteen makkelijk - om de zorg over een bepaalde jongere of kind als basis te nemen, omdat dan eerder informatie mag worden gedeeld. En voor het delen van informatie bestaat in onder andere Almere tegenwoordig ook een goed werkend schoolconvenant.

Vijf krachtige principes voor een doorbraak

Tenslotte wilden we weten hoe de scenario's en de ervaringen van de geïnterviewden kunnen worden vertaald naar uitgangspunten (principes) voor een aanpak. Wat er feitelijk op neer komt dat we hebben geprobeerd om enkele principes af te leiden uit de beantwoording van de hiervoor beantwoorde eerste twee onderzoeksvragen. Samengevat zien we dat het cruciaal is om het beoogde effect voor ogen te hebben (terug opnemen in de samenleving, blijvend weghouden van criminele netwerken). En daarvoor als professional ook samen met de betreffende persoon de weg te plaveien door een netwerk te bieden en de betrokkene effectieve netwerkvaardigheden aan te leren. Dat gaat echt niet zomaar. Het is door ons makkelijker opgeschreven dan door professionals gedaan. Onmisbaar voor succes zijn een gedeelde toewijding van jongere en de professional (er echt voor gaan, geen 'lijstjes afstrepen', geen nine to five-aanpak) en de betrokken jongere echt (maar dan echt!) leren kennen door stevig doorvragen en de leefomgeving van deze persoon door en door te kennen vanuit een perfecte informatiepositie. Is dat wat al te intensief? Dan brengen we in herinnering dat het hier niet gaat om de bulk van 'gewone' jeugdcriminelen of risicojeugd, maar om personen die in de greep zijn geraakt van criminele netwerken; deels de '2 procenters' van De Jong. Dan moeten alle

zeilen worden bijgezet met een stevige, intensieve en persoonlijke aanpak. Met een meer uniforme, aanbodgerichte standaardaanpak dreigt de plank behoorlijk te worden misgeslagen. We lopen hierna de principes voor een volgens ons effectieve doorbraakaanpak nog eens langs.

Exitopties bieden: terug opnemen in de samenleving

Uit wat hiervoor is gezegd blijkt al dat het raadzaam is om bij een beleid of aanpak te voorzien in het aanbieden van concrete exitopties om daadwerkelijk in staat te zijn afscheid te nemen van het criminele leven. Die opties kunnen per persoon verschillen, maar kunnen bijvoorbeeld te maken hebben met de financiën op orde (zeker in een situatie van armoede en schulden), wellicht nog het uitzitten van een bepaalde straf en het helpen vinden van werk. Er is volgens professionals bij elke casus wel een cruciale hendel die je in figuurlijke zin kunt omzetten om iemand (alleen als die zelf gemotiveerd is) de uitgang te wijzen op weg naar een niet-crimineel bestaan. Daarbij is het dan zoals gezegd zeer van belang om ook het mentale proces (tussen de oren) van het afscheid nemen van misdaad in ogenschouw wordt genomen. Bijvoorbeeld door er ook een psycholoog en voor sommigen wellicht zelfs een verslavingsdeskundige bij te betrekken. Criminaliteit kan verslavend werken en stoppen heeft dan tot op bepaalde hoogte veel weg van afkicken. Dit principe is vooral gericht op een aanpak van personen die eenmaal betrokken zijn geraakt bij georganiseerde misdaad. De navolgende principes hebben zeker ook nut bij het (blijvend) weghouden van jongeren bij deze misdaad.

Netwerk(vaardigheden) bieden

Uit de verhalen van onze 23 blijkt dat zij vrijwel zonder uitzondering echte netwerkers zijn. Zij beschikken over grote sociale vaardigheden; alleen hebben zij die in het verleden ingezet voor de georganiseerde misdaad. Iemand die een drugslijn opzet heeft deels dezelfde kwaliteiten als een legale ondernemer. Zonder overigens daarin naïef te zijn. Want uiteraard is het runnen van een winkel nog net even wat anders dan betrokken zijn bij drugshandel waarbij ook veel intimidatie en geweld bij komt kijken. En zijn de netwerken die dat opleverde toch vaak niet de netwerken die je nodig hebt om je draai te vinden in de samenleving met een niet-crimineel pad. En we zijn ons bewust, nogmaals, van de mogelijke vertekening in onze groep van geïnterviewden. De meesten van hen waren slim, spraakzaam (soms na wat te zijn ontdood) en sociaal handig waar - als we ons baseren op de professionals in de dialoogsessie - zeker niet alle personen die betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit zo zijn. Ook uit eerdere onderzoeken van onszelf en anderen (zie de

literatuurintermezzo's) weten we dat een deel van de jeugd die betrokken raakt bij georganiseerde misdaad bepaald niet stevig in de schoenen staat en soms ook heel essentiële sociale vaardigheden mist. Voor hen kan het dan belangrijk zijn om ze te leren netwerken en zo de kans te vergroten dat zij aan een passende baan zouden kunnen komen en - vooral ook - helpende contacten. Voor onze geïnterviewden zou het betekenen: de netwerkvaardigheden verder ontwikkelen alleen nu in een niet-criminele context en zo te werken aan nuttige netwerkcontacten. Niet alleen bij het afscheid nemen van een crimineel bestaan. Want netwerkvaardigheden en een goed netwerk helpen ook bij het wegblijven van jongeren bij criminaliteit. Daar zijn oude criminologische theorieën over ontwikkeld rondom sociale bindingen.

Gedeelde toewijding: van zowel jongere als professional

Vasthoudendheid in de aanpak is volgens de professionals in de dialoogsessie doorslaggevend. Hiervoor is eerlijk gezegd een topsportmentaliteit nodig. Opgeven is echt geen optie en waar een wil is, is altijd wel een weg. Wat niet hetzelfde is als concluderen dat iemand die het niet lukt om te stoppen dan vast onvoldoende wilskracht heeft getoond. Andere factoren kunnen natuurlijk evengoed een rol hebben gespeeld bij het niet kunnen stoppen, denk ook aan het beperkte vermogen tot (zelf)reflectie van jongeren die nog midden in de scene zitten. Zelf hadden we op basis van ons veldwerk ook al bedacht dat het belangrijk is dat niet alleen de jongere zelf wilskracht en doorzettingsvermogen moet tonen. Toewijding wordt zeker ook gevraagd van de professional die bijvoorbeeld als hulpverlener of als mentor aan de slag gaat met iemand die echt aangeeft graag te willen stoppen met georganiseerde misdaad. Als een soort voetbaltrainer of coach zal die professional dan soms ook met wat minder conventionele ideeën en aanpak moeten komen. Het mentale proces van zichzelf losweken van de zware criminaliteit stopt niet na vijf uur in de middag en gaat ook in het weekend door. Daarom blijft het erg raadzaam om te zien welke mogelijkheden de eigen sociale omgeving van een jongere biedt om met dezelfde toewijding iemand weg te houden bij misdaad.

Doorvragen: de vraag achter de vraag op tafel

Bij het opsporen van 'het juiste hendeltje' en het nagaan van de oprechtheid van de stopper is het ook belangrijk om na te gaan wat de vraag achter de vraag is en heel precies te weten hoe iemand in elkaar zit en wat dan werkt bij het afscheid nemen van criminaliteit en wat zeker niet. Hulpverleners geven zelf aan in de dialoogsessie dat een valkuil is om teveel aan te bieden en zelf al in te vullen terwijl het eigenlijk niet helder is hoe iemand het best kan worden

ondersteund of gecoacht met het wegblijven van georganiseerde misdaad. Onze 23 merkten dat veel hulpverleners veel slechter luisteren dan dat deze professionals zelf zouden willen. Met luisteren wordt door de doelgroep ook bedoeld: goed aanvoelen, prima tussen de regels door kunnen luisteren en lezen en – inderdaad – voldoende kunnen doorvragen om de situatie, de persoon en diens motivatie scherper in beeld te krijgen om zo effectiever aan de slag te kunnen.

Ken de context: let op de (leef)omgeving (o.a. armoede)

Uit de interviews en de literatuur blijkt wel hoe voornaam de leefomgeving is waarin jongeren zich bevinden. Daarmee bedoelen we de bredere sociale omgeving waarin iemand opgroeit en zeker ook de buurt of wijk waarin iemand zijn of haar jeugd doorbrengt. Denk aan buurten waar als het ware een cultuur van armoede heerst. We hebben gezien dat armoede in veel levensverhalen een belangrijke rol speelde. In sommige buurten stapelen risicofactoren zich op en lijkt misdaad volstrekt genormaliseerd en geaccepteerd. Hoewel in de literatuur de feitelijke invloed van de buurt op crimineel gedrag toch vooral als indirect wordt gezien.⁹⁶ Hoe het ook zij: bij een aanpak is het belangrijk om niet alleen naar de persoon te kijken, maar zeker ook de sociale omgeving, de rol van armoede en de buurt in beeld te houden. Precies daarom gaven we al aan dat een aanpak van schulden vaak een goede start is.

Nog verder uit te zoeken

Aan het einde van dit boek blijft zoals altijd met onderzoek een aantal vragen over. Zo heeft dit onderzoek geen bevredigend antwoord gegeven op de vraag hoe het nu zit met het aandeel van vrouwen en meiden, waar het gaat om betrokken raken bij georganiseerde misdaad.⁹⁷ Gaat het betrokken raken bij meiden echt wezenlijk anders dan bij jongens? We hebben echt te weinig interviewmateriaal om daarover in dit onderzoek wat zinnigs te kunnen zeggen. We hebben er simpelweg te weinig gesproken. Naar ons idee is er zeker alle reden toe om de betrokkenheid van vrouwen en meisjes verder uit te zoeken. Ook het door ons aangehaalde recente onderzoek naar meisjescriminaliteit levert geen duidelijk antwoord op.⁹⁸ Volgens criminologen Meintje van Dijk, Edward Kleemans en Veroni Eichelsheim spelen vrouwen toch echt een prominentere rol dan vaak wordt verondersteld. Het standaardidee is dat georganiseerde criminaliteit hoofdzakelijk een mannelijk fenomeen is. Vrouwen in de georganiseerde misdaad houden zich echter bezig met diverse criminele activiteiten: van drugshandel tot fraude en witwassen. Het aantal vrouwelijke verdachten is volgens deze drie onderzoekers het

hoogst bij mensenhandel en seksuele uitbuiting. Zij baseren zich dan op de Monitor Georganiseerde Misdad.⁹⁹

Interessant is ook om eens in gesprek te gaan met ouders en verzorgers van personen die betrokken zijn geraakt bij georganiseerde misdaad: wat viel hen op aan hun kind? Wat zouden ze een volgende keer anders aanpakken? Wat raden zij andere ouders aan? In de interviews met onze 23 geïnterviewden merkten wij welke cruciale rol ouders (kunnen) spelen. En dat er een groot verschil is tussen ouders die profiteren van de misdaad van hun kind en ouders die machteloos en met veel verdriet hun kroost het verkeerde pad op zien gaan.

Iets anders om verder uit te zoeken is de vraag of er nu wel of geen doelbewuste rekrutering is. Het lijkt er op grond van onze interviews op dat dit helemaal afhangt van het soort misdaad. Bij uithalen van drugs en bij liquidaties blijkt eerder sprake van doelbewust rekruteren dan bij bijvoorbeeld het betrokken raken bij dealen. Hoewel we zoals gezegd ook kampen met geïnterviewden die aangeven dat de rekrutering zo subtiel verloopt, dat deze voor jongeren niet altijd goed wordt opgemerkt. Laten we het er voorlopig maar op houden dat de mate van doelbewuste rekrutering afhankelijk is van het type misdaad.

Tot slot de term jonge aanwas. Zoals aangegeven in het eerste hoofdstuk hebben wij geen bezwaar tegen het gebruik deze term, maar is het wel zaak om dan heel precies aan te geven wat en wie daar dan mee worden bedoeld. Onze definitie van jonge aanwas is toch echt een stuk smaller dan de brede definitie die vandaag de dag wordt gehanteerd. Het gaat volgens ons om jonge nieuwelingen in criminele samenwerkingsverbanden en niet – in algemene zin – om risicojeugd die eventueel kans loopt om betrokken te raken bij georganiseerde misdaad. Precies om aan de discussie voorbij te gaan, legden wij in dit onderzoek de nadruk op het proces van betrokken raken. Met name dat stond centraal.

Misdad als dopaminerush

In breder perspectief bekeken kan het nuttig zijn om criminaliteit te zien als een verslaving of toch in elk geval als iets waarvan betrokkenen zich maar heel lastig kunnen losmaken. En ook voor zij het zich beseffen in beknelde kunnen raken. Dus daarom onze aandacht in dit laatste hoofdstuk nog eens voor de mentaal-psychische kant van criminaliteit. Misdad kan ook volgens een verslavingsdeskundige die we daarover apart interviewden worden vergeleken

met het verslaafd zijn aan verdovende middelen. Nog los van het gegeven dat sommige van onze 23 geïnterviewden inderdaad (ooit) een leven hadden van soms ernstig middelengebruik en hierdoor extra kwetsbaar waren voor het inrollen in de georganiseerde criminaliteit. Je zult toch op een bepaald moment je drugsschulden weer terug moeten verdienen bij je dealer. De deskundige gaf aan dat de stress die gepaard gaat met een leven in de georganiseerde misdaad een rush aan stoffen oproept in het brein – waaronder dopamine- en dat hiermee de vergelijking met drugsverslaving helemaal niet zo ver gezocht is. Daarom – zeker niet op de laatste plaats – het advies om te leren van methodieken uit de verslavingszorg om mensen los te maken. Zo vertelden enkele geïnterviewden ons dat zij pas echt beseften wat ze als crimineel te weeg hadden gebracht toen ze werden geconfronteerd met slachtoffers van soortgelijke misdrijven als die zij hadden begaan. Dit confronteren, als principe, komt ook voor in afkickprogramma's waarbij een verslaafde wordt geconfronteerd met het leed dat hij berokkent bij anderen, zij het dan vooral zijn eigen familie en vrienden. En zo is het volgens ons het onderzoeken waard om te zien waar nog meer effectieve kenmerken uit afkickprogramma's ook zouden kunnen worden vertaald naar een programma om mensen te laten ophouden met misdaad. Werk aan de winkel.

Erin rollen en knel zitten:

1. We zien op grond van de literatuur negen (basis)wegen naar georganiseerde misdaad (zie matrix).
2. De alledaagse werkelijkheid kent hoofdwegen en zijpaden en hangt van grilligheid en toevalligheden aan elkaar (interviews).
3. Erin rollen heeft kenmerken van een leerproces: zien plegen doet plegen.
4. Intimidatie door het milieu boezemt meer angst in dan politie en justitie.

Voorkomen en stoppen:

1. Voorkomen is heel erg moeilijk, stoppen is zelfs regelrechte topsport. Geïnterviewden zijn somber, professionals zien meer kansen.
2. Zelfinzicht (reflectievermogen) speelt een belangrijke rol bij hoe mensen zelf kijken naar betrokken raken en mogelijkheden zien om te stoppen. Met name bij de jonge geïnterviewden is dat inzicht erg beperkt. Bij de wat ouderen speelt ook vaak schaamte een rol.
3. Misdad is soms te vergelijken met een verslaving; stoppen heeft dan weg van 'afkicken'.
4. Tijdig kunnen zien en ingrijpen is cruciaal (preventie), bijvoorbeeld door zorgmelding;

Bronnen

- Adjiembaks, S.D. (2018). Waarom opgroeien in een risicovol, crimineel milieu niet altijd tot een criminele carrière leidt. *Strafblad*, 31(4), 6-11.
- Adjiembaks, S.D., Boer, A.H. & Oude Lansink, M.J. (2022). *(On)zichtbare beelden van jonge aanwas in de drugscriminaliteit. Een meta-analyse van tien deelonderzoeken in de regio Midden-Nederland*. Utrecht: ESSA Research/Programma Straatwaarde(n) van het RIEC Midden-Nederland.
- Beerthuizen M. e.a (2023). *Meisjescriminaliteit: Een onderzoek naar de kenmerken en risicofactoren van delinquente meisjes en jongvolwassen vrouwen in algemene, politie- en justitiële populaties*. Den Haag: WODC.
- Bekkers, L., J. Schiks & R. Leukfeldt. (2020). *Naar een interventie tegen geldezels. Een pilot in de gemeente Haarlem*. De Haagse Hoge School: Den Haag.
- Bemmel, S. van; T.L.M. Leito & F. Noteboom (2022). *Kijken met andere ogen Deel II: Een onderzoek naar de strafrechtelijke aanpak van criminele uitbuiting*. Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- Berghuis, A.C. & Waard, J. de (2017). Verdampende jeugdcriminaliteit. Verklaringen van de internationale daling. *Justitiële verkenningen*, 43(1), 10-27.
- Bervoets, E. (2014). *Vlindermessen en Djonko's: jeugdcriminaliteit, hangjongeren en een praktijkverhaal uit West*. Boom Criminologie.
- Bervoets, E. K. van den Akker en R. van Bohemen. (2022a). *Overlast in Boxtel: een factsheet*. Bureau Bervoets.
- Bervoets, E. K van den Akker, N. Bijl, B. Schuitema. (2022b) *Wie de jeugd heeft: drugsgebruik en drugsgebruik onder schoolgaande jeugd in Uithoorn*. Bureau Bervoets.
- Bervoets, E. & Sandy de Haan. (2022) *Handelingskader zicht op jonge aanwas*. Tastforce Riec Brabant Zeeland.
- Bervoets, E., & Wijk, A. van (2016). Drie drugsnetwerken in een kleine stad. *Tijdschrift voor Criminologie*, 58(3), 3-19.
- Boer, A., Ceulen, R., Moors, H., Spapens, A. (2020). *Interveniëren in criminele families*. SDU-Uitgevers.
- Boer, H. de, Ferwerda H. & Kuppens, J. (2022). *Do or Don't. Kennissynthese ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit*. Arnhem: Bureau Beke (in opdracht van Ministerie van Justitie en Veiligheid, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

- Bos, A.; Loyens, K.M.; Nagy, Veronika; Oude Breuil, B.C.M. (2016). *Uitbuiting van minderjarigen in de criminaliteit in Nederland: onderzoek naar de signalering aanpak en de samenwerking door professionals*, Utrecht University Repository.
- Bruinsma, M. & Pieter Tops. (2022). Jong ontspoord in het drugsmilieu. *En wat wij daar als samenleving tegenover moeten zetten*. Geraadpleegd op: https://maatschappijenveiligheid.nl/wordpress/wp-content/uploads/2022/04/Downloadversie_Jong_ontspoord_in_het_drugsmilieu.pdf
- Broekhuizen, J., & Driessen, F. (2006). *Criminele jongeren aan het woord over vrienden, normen en waarden en de politie*. Politie & Wetenschap.
- Bruinsma, M. & Pieter Tops. (2022). *Jong ontspoord in het drugsmilieu. En wat wij daar als samenleving tegenover moeten zetten*. Geraadpleegd op: https://maatschappijenveiligheid.nl/wordpress/wp-content/uploads/2022/04/Downloadversie_Jong_ontspoord_in_het_drugsmilieu.pdf.
- Data politie (2023, 21 juni) Geregistreerde misdrijven en aangiften; soorten misdrijf, gemeente 2023. Geraadpleegd op: <https://data.politie.nl/#/Politie/nl/dataset/47013NED/table?ts=1687335729176>.
- Dijk, J. J. M. van (2012). Deuren op slot. *Naar een verklaring voor de internationale daling van criminaliteit*. WODC.
- Dijk, M., E. Kleemans & V. Eichelsheim (2019). De moeder als facilitator van intergenerationele overdracht binnen de georganiseerde misdaad *Tijdschrift voor Criminologie*, (61) 2, 187- 202.
- Dorp, M. van (2019). *Jeugdige delinquenten: praktijk en achtergrond*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Farrell, G. A. Tseloni, J. Mailley & N. Tilley, 'The crime drop and the security hypothesis', *Journal of Research in Crime and Delinquency* (48) 2011, p. 147-175.
- Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review of Public Health*, 26, 399-419.
- Ferwerda, H. (1998). Loopbanen in het kwaad. Criminele carrières van allochtone jongvolwassenen. *Justitiële Verkenningen – Vroegcriminele carrières*, 24(6), 57-69.
- Ferwerda, H. (2017). *Aanpak criminele families in Amsterdam*. Bureau Beke.

- Ferwerda, H., Beke, B., & Bervoets, E. (2013). *Jeugdgroepen van toen. Een casuonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw*. Politie & Wetenschap.
- Ferwerda, H., Beke, B., & Bervoets, E. (2017). De onzichtbare invloed van bovenlokale criminele netwerken op de wijk. *Tijdschrift voor de Politie*, 79(9/10), 6-11.
- Grinsven, S. van, & Verwest, A. D. (2017). Vijf jaar Aanpak Top600: waar staan we nu? *Justitiële Verkenningen*, 43(1), 127-145.
- Groot, I. de, Steketee, M., Boutellier, H., Braam, H., & Tierolf, B. (2007). *Greep op jeugdcriminaliteit. 'Evidence based' methodiek voor aanpak en preventie*. Verwey-Jonker Instituut.
- Ham, T. van, & Ferwerda, H. (2017). *Duiding van problematisch jeugdgroepgedrag*. Bureau Beke, Arnhem.
- Hoeben, E., & Weerman, F.M. (2014). Situational conditions and adolescent offending: Does the impact of unstructured socializing depend on its location? *European Journal of Criminology*, 11(4), 481-499.
- Hoeve, M., Dubas, J.S., Eichelsheim, V.I., Laan, P. H. van der, Smeenk, W., & Gerris, J.R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of abnormal child psychology*, 37(6), 749-775.
- Home Office. (2021). *Working with young people to prevent involvement in Serious and Organised Crime: a practitioner toolkit*. Home Office.
- Janssen, H. J., Weerman, F.M., & Eichelsheim, V. I. (2017). Parenting as a protective factor against criminogenic settings? Interaction effects between three aspects of parenting and unstructured socializing in disordered areas. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 54(2), 181-207.
- Jennissen, R.P.W., & Blom, M. (2007). *Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken*. WODC.
- Jong, J.D. de, (2014). *Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen*. De Denktank: Rolmodellen en Jeugdgroepen.
- De Jong, J.D. (2022). position paper 'Jongerenwerk voor de 2%'. Over 'wat werkt' en 'wie werkt' in jongerenwerk om recidive te voorkomen en sociale problematiek te verminderen. Geraapleegd via:
<https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/aanpak-jeugdcriminaliteit/jongerenwerk-voor-de-2-procent-jan-dirk-de-jong-hogeschool-leiden-31-10-2022.pdf>.
- Kleemans, E., & Koppen, V. van der. (2020). Organized Crime and Criminal Careers. *Crime and Justice*, 49, 352-423.

- Koppen, M.V. van, Geest, V.R. van der, & Kleemans, E.R. (2017). *Doorgroei in de misdaad: De criminele carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict*. Politie & Wetenschap.
- Kruisbergen, E., Roks, R.A., & Kleemans, E. R. (2019). *Georganiseerde Criminaliteit in Nederland: daders, verwevenheid en opsporing: Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*. WODC.
- Laan, A.M. van der & Beerthuizen, M.G.C.J. (2018). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2017*. Den Haag: WODC/CBS.
- Laan, A.M. van der, Beerthuizen, M.G.C.J. & Goudriaan, H. (2017). Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit, 1997 tot 2015. *Justitiële verkenningen*, 43(1), 28-49.
- Laan, A. van der & Weijters, G. (2015). Daling in geregistreeerde jeugdcriminaliteit. Enkele mogelijke verklaringen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(2), 203-228.
- Lagendijk, E., & Deelen, I. (2018). *Waard om te vechten*. DSP-Groep.
- Leito, T.L.M.; S.R. van Bommel F. Noteboom (2022). *Kijken met andere ogen Deel I: Een landelijke verkenning naar criminele uitbuiting in dertien (middel)grote gemeenten in Nederland*; Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- Loef, L., & Lagendijk, E. (2015). *Bad boys network. Over de relatie tussen full contact vechtsport en criminaliteit*.
- Moors, H., & Spapens, A. (2017). *Criminele families in Noord-Brabant: Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad*. Politie en Wetenschap, Reed Business.
- Mulder, E., E. Becking, M. Suiker, S. Geraads & C. Hendriks. (2023). *Jongeren in de georganiseerde misdaad*. Inventarisatie van bestaande kennis rond interventies ter preventie van georganiseerde misdaad onder jongeren.
- Noteboom, F., S. Landers, S. Ceuleers en S. Van Bommel (2020). *Dader of slachtoffer? Criminele uitbuiting; verkenning onder Nederlandse scholen*. CKM! Centrum Kinderhandel Mensenhandel.
- Pappas, Lacey N & Amy L. Dent (June 2021). The 40-year debate: A meta-review on what works for juvenile offenders. *Journal of Experimental Criminology*, 12 June, pp. 1-30.
- Peeck, V. & Zora Witteveen (2021): *Dealers in de dop. Een onderzoek naar jonge aanwas in de drugscriminaliteit*. Geraadpleegd via: <https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/actueel/dealers-in-de-dop-onderzoek-naar-jonge-aanwas-in-de-drugscriminaliteit>.

- Politie. (2023, 25 februari). *Doorgroeiers in de drugsgelateerde criminaliteit*. Geraadpleegd op:
<https://www.politie.nl/nieuws/2023/februari/24/05-doorgroeiers-in-de-drugsgelateerde-criminaliteit.html>.
- Programma Straatwaarde(n). (2021). *Signalen Drugs & Jonge Aanwas*.
<https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:6765304072980459520/>.
- Put, C. E. van der, Deković, M., Stams, G.J.J., Hoeve, M., & van der Laan, P.H. (2012). Het belang van vroegtijdig ingrijpen bij jeugdcriminaliteit. *Kind & Adolescent*, 33(1), 2-20.
- Reiss, A. J., & Farrington, D. P. (1991). Advancing knowledge about co-offending: Results from a prospective longitudinal survey of London males. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 82(2), 360-395.
- Rijksoverheid (2022, 23 juni) *Extra geld voor aanpak jonge aanwas criminaliteit in 15 gemeenten*. Geraadpleegd via:
<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/04/26/extra-geld-voor-aanpak-jonge-aanwas-criminaliteit-in-15-gemeenten>.
- Roks, R. (2016). *In de h200d : een eigentijdse etnografie over de inbedding van criminaliteit en identiteit*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Roks, R. A., Leukfeldt, E. R., & Densley, J. A. (2020). The hybridization of street offending in the Netherlands. *The British Journal of Criminology*, 1-20.
- Shaw en McKay (1931). Report on the Causes of Crime: Volume II. Government Printing Office.
- Rovers, B. (1997). De buurt een broeinest: een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit. *Ars Aequi Libri*.
- Van San, M (1998). *Stelen en steken : delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Spinhuis.
- Sergi, A. (2021) *De 'disposable army' van georganiseerde misdaadgroepen. Onderlinge relaties en weerbaarheid in de onderwereld*. Geraadpleegd via:
<https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3149/JV202104-artikel3.pdf?sequence=6&isAllowed=y>.
- Simons, I., Mulder, E., Breuk, R., Mos, K., Rigter, H., Domburgh, L. van, & Vermeiren, R. (2017). A program of family-centered care for adolescents in short-term stay groups of juvenile justice institutions. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 11(1), 1-8.
- Stone, N. (2018). Child criminal exploitation: 'County Lines', trafficking and cuckooing. *Youth Justice*, 18(3), 285-293.

- Spapens, T. (2012). Netwerken op niveau: Criminele micro-, meso- en macronetwerken, Rede uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de criminologie aan de Universiteit van Tilburg op 28 september 2012.
- Sutherland (1937) *The Professional Thief*. University of Chicago Press.
- Terpstra, J (2021). *Dealen met drugs: een verkennend fenomeenonderzoek naar jongeren in de drugscriminaliteit in Noord-Holland*. DSP Amsterdam.
- Thijssen, J., Vink, G., Muris, P., & Ruiter, C. de (2017). The effectiveness of parent management training—Oregon model in clinically referred children with externalizing behavior problems in The Netherlands. *Child Psychiatry & Human Development*, 48(1), 136-150.
- Vries, S.L.A. de, Assink, M., & Put, C. E. van der (2020). Wat werkt in het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag bij risicjongeren? In Hendriks, J., Stams, G. J., & Asscher, J. (Eds.), *Handboek Forensische Orthopedagogiek*. Lemniscaat.
- Weerman, F. (2011). Delinquent peers in context: a longitudinal network analysis of selection and influence effects. *Criminology*, 49(1), 253–286.
- Weerman, F. M., & Van der Laan, P. H. (2006). Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. *Justitiële verkenningen*, 4(6), 39-53.
- Wijk, A. van, J. van Esseveldt, J. Broekhuizen & E. Bervoets. (2022). *Jongeren en georganiseerde drugscriminaliteit in de regio Den Haag. Een onderzoek naar de aard, omvang, voedingsbodem en preventie*. Bureau Beke.
- Wissink, I., & R. Quint (2021). *If it's too good to be true, it's too good to be true. Een verkenning van de literatuur over de kenmerken van jonge geldezels*. Geraadpleegd op: <https://www.halt.nl/actueel/if-it-s-too-good-to-be-true-it-s-too-good-to-be-true>.
- Weijers, I., Ferwerda, H. en Roks, R. (2021b). 'Te groot voor de wijkagent, te klein voor de recherche'. *PROCES*, 100(5): 264-275.
- Weijters, G., Verweij, S., Tollenaar, N. & Hill, J.L. (2019). *Recidive onder justitiabelen in Nederland. Verslag over de periode 2006-2018*. Den Haag: WODC.
- Zichtopondermijning (2023, 21 juni) Jonge aanwas – risico jongeren. Geraadpleegd op: <https://www.zichtopondermijning.nl>.
- Zichtopondermijning (2023, 21 juni) Jonge aanwas – sociaal netwerk. Geraadpleegd op: <https://www.zichtopondermijning.nl>.

Noten

¹ Met georganiseerde misdaad bedoelen we criminaliteit die wordt gepleegd in samenwerkingsverbanden en netwerken die zijn gericht op geldelijk gewin. Vaak met daarbij de toepassing van geweld. We hanteren hiermee een gangbare definitie in de criminologische literatuur, o.a. Kruisbergen, E., Roks, R.A., & Kleemans, E. R. (2019).

² Toegankelijk en leesbaar houden betekent in ons geval dat we een min of meer (onderzoeks)journalistieke schrijfstijl probeerden te benaderen zonder na elke punt een hele serie literatuurverwijzingen en paginalange discussies over definities en methoden. Voor een peer reviewed wetenschappelijke publicaties absoluut noodzakelijk, maar deze elementen gaan vaak ten koste van de leesbaarheid voor een wat breder publiek.

³ Zie het overzicht van geïnterviewde personen in de bijlage.

⁴ Zie de intermezzo's voor een literatuurbespreking.

⁵ De echte namen zijn bekend bij de auteurs.

⁶ Beerthuizen e.a. (2023). *Meisjescriminaliteit: Een onderzoek naar de kenmerken en risicofactoren van delinquente meisjes en jongvolwassen vrouwen in algemene, politie- en justitiële populaties*. Den Haag: WODC.

⁷ Wij danken onze opdrachtgever Taskforce-RIEC Brabant-Zeeland voor het vertrouwen en de begeleidingscommissie voor hun reacties en commentaar. De commissie bestond uit Sandy den Haan (Taskforce RIEC Brabant Zeeland), Hans Moors (onderzoeker EMMA+), Laura Nijkamp (onderzoeker Verslavingsreclassering), Frank Smilda (Politie) en Jolien Terpstra (RIEC Noord Holland). Verder danken we uiteraard de geïnterviewden en iedereen die ons op welke manier dan ook heeft geholpen met het onderzoek en maken van dit boek.

⁸ Dat doen we niet willekeurig, doordat we onze zoektocht naar literatuur lieten leiden door de selectiecriteria die we al noemden in het eerste hoofdstuk.

⁹ Van de Bunt & Kleemans, 2007; Bervoets en van Wijk, 2016;

¹⁰ Van de Bunt & Kleemans, 2007, p. 21

¹¹ Ferwerda e.a., 2013.

¹² Leito et al., 2022; Adjiembaks, 2018; De Boer, Ferwerda en Kuppens, 2022

¹³ Sergi, 2021

¹⁴ Broekhuizen, 2006; Sergi, 2021

¹⁵ De Jong, 2007, 2022; Adjiembaks et al., 2022.

¹⁶ Bervoets en van Wijk, 2016; Kleemans en Van Koppen 2020.

¹⁷ Bervoets en van Wijk, 2016; Bauman, geciteerd in Sergi., 2021

¹⁸ Spapens (2012) maakt terecht een onderscheid tussen het bredere netwerk waarin personen zich bevinden en de meer concrete samenwerkingsverbanden. Waar wij in dit boek 'netwerken' gebruiken, betreft het eigenlijk samenwerkingsverbanden in het verlengde van Spapens.

¹⁹ Wijers et al., 2022; politie, 2023;

²⁰ Broekhuizen, 2006; Bos, Loyens, Nagy, Oude Breuil, 2016.

-
- ²¹ Beerthuizen e.a., 2023.. *Meisjescriminaliteit: Een onderzoek naar de kenmerken en risicofactoren van delinquente meisjes en jongvolwassen vrouwen in algemene, politie- en justitiële populaties*. Den Haag: WODC.
- ²² Beerthuizen et al., 2023
- ²³ Beerthuizen et al., 2023
- ²⁴ Beerthuizen et al., 2023
- ²⁵ Beerthuizen et al., 2023
- ²⁶ Beerthuizen et al., 2023
- ²⁷ Skolnick, 1966 geciteerd in Beerthuizen et al., 2023
- ²⁸ Raaphorst & van der Walle, 2017 geciteerd in Beerthuizen et al., 2023
- ²⁹ In deze publicatie gebruiken we criminaliteit en misdaad door elkaar als synoniemen.
- ³⁰ Zie de Monitor Georganiseerde Criminaliteit door Kruisbergen, E., Roks, R.A., & Kleemans, E. R. (2019).
- ³¹ Het strafproces tegen Redouan Taghi en zijn netwerk.
- ³² Wat mogelijk volgens een van de geïnterviewden aangeeft dat onze geïnterviewden ook weer niet tot de absolute top van de georganiseerde misdaad hoorden. In de top is het volgens hem immers gebruikelijk om het criminele geld wit te wassen of elkaar helemaal niet in geld uit te betalen maar in onroerend goed en luxeartikelen.
- ³³ WODC, 2023; Van der Laan en Weijters, 2015
- ³⁴ Van Dijk e.a., 2012; Farrell e.a., 2011
- ³⁵ Van der Laan e.a., 2017
- ³⁶ WODC, 2023; CBS, 2020; Politie, 2020
- ³⁷ Data.politie.nl, 2023
- ³⁸ www.zichtopondermijning.nl.
- ³⁹ Driessen en Koerntjes, 2023
- ⁴⁰ zichtopondermijning.nl, 21 juni 2023
- ⁴¹ Adjimbaks, 2018; De Boer, Ferwerda en Kuppens, 2022
- ⁴² In de rest van dit hoofdstuk gaan we alleen uit van wat mensen vanuit hun eigen ervaring in de criminaliteit kunnen vertellen. Omdat social media onderbelicht is hebben we ervoor gekozen dit citaat toch toe te voegen.
- ⁴³ Van Wijk et al, 2021: 25, De Boer et al 2022
- ⁴⁴ Bervoets & van Wijk, 2016; Ferwerda et al., 2017; Peeck, Witteveen & Sikkens-Dokter, 2021
- ⁴⁵ Noteboom, F., S. Landers, S. Ceuleers en S. Van Bommel, 2020
- ⁴⁶ Peeck, V. & Zora Witteveen, 2021; Adjimbaks et al. 2022
- ⁴⁷ Van Wijk et al, 2021
- ⁴⁸ Bervoets & van Wijk, 2016; Ferwerda et al., 2017; Peeck, Witteveen & Sikkens-Dokter, 2021
- ⁴⁹ Bervoets e.a. 2022a; Bervoets e.a. 2022b; Roks en Van den Broek, 2020.
- ⁵⁰ Loef en Lagendijk, 2015; Van Gemert 2018.
- ⁵¹ Janssen et al., 2019; Bervoets e.a. 2022.
- ⁵² Mulder et al, 2023
- ⁵³ Adjimbaks, 2022; De Boer et al., 2022; Ferwerda et al., 2017; Weijers et al., 2021

-
- ⁵⁴ Moors en Spapens, 2017; Boer, Ceulen, Moors en Spapens, 2020; Hoeve et al., 2009; Weijers et al. 2021
- ⁵⁵ Adjimbaks, 2022; Van Wijk et al. 2021; Peeck en Witteveen, 2021
- ⁵⁶ De Boer et al., 2022
- ⁵⁷ De verhalen waren fictief, maar schetsten desondanks toch wel een (zij het soms karikaturaal) beeld van de Amerikaans-Italiaanse onderwereld in New Jersey. Er gaat zelfs een anekdote rond dat de maffia van die plaats veronderstelde dat er lekken waren, omdat de vertellingen wel heel erg in de buurt kwamen van de werkelijkheid.
- ⁵⁸ Moors en Spapens, 2017
- ⁵⁹ Bervoets & van Wijk, 2016; Ferwerda et al., 2017; Peeck, Witteveen & Sikkens-Dokter, 2021
- ⁶⁰ De Boer et al., 2021
- ⁶¹ Adjimbaks, 2022; de Boer et al., 2021; Peecke et al., 2021; Van Wijk et al., 2021
- ⁶² Van Wijk et al., 2021
- ⁶³ Ferwerda et al., 2017; Van Wijk et al., 2021
- ⁶⁴ Adjimbaks, 2022; Van Wijk et al. 2021; Peeck en Witteveen, 2021
- ⁶⁵ De Boer et al., 2022
- ⁶⁶ Wijers et al., 2022
- ⁶⁷ Peeck, 2021; Van Wijk, 2021; De Boer et al., 2022
- ⁶⁸ Peeck en Witteveen, 2021
- ⁶⁹ Stone, 2018; <https://www.northlincscmars.co.uk/wp-content/uploads/2021/02/Childrens-society.pdf>
- ⁷⁰ Boer et al., 2022
- ⁷¹ De Boer et al., 2022
- ⁷² Smith, 2014; Wijers et al., 2022
- ⁷³ Adjimbaks, 2022; De Boer et al., 2022; Ferwerda et al., 2017; Weijers et al., 2021
- ⁷⁴ Boer et al., 2022
- ⁷⁵ Smith, 2014; Boer e.a. 2022.
- ⁷⁶ Een motivational speaker die een videokanaal heeft op Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=7Oxz060iedY>
- ⁷⁷ <https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/instrumenten/database-aanpakken-jeugdgroepen>
- ⁷⁸ <https://www.nji.nl/interventies>
- ⁷⁹ <https://www.nji.nl/nieuws/websitejustitieleinterventies-stopt>
- ⁸⁰ NWO, 2023
- ⁸¹ Adjimbaks et al., 2022
- ⁸² Bervoets en de Haan, 2022
- ⁸³ Bruinsma en Tops, 2022
- ⁸⁴ Van Wijk et al., 2022
- ⁸⁵ Boer et al., 2022
- ⁸⁶ De Vries et al., 2020
- ⁸⁷ Bruinsma en Tops, 2022
- ⁸⁸ Boer et al., 2022; Van Wijk et al., 2022

⁸⁹ Boer et al., 2022

⁹⁰ Van wijk et al., 2022

⁹¹ Kruisbergen en de Jonge, 2023

⁹² De Jong, 2022

⁹³ Adjiembaks et al., 2022

⁹⁴ NWO, 2023

⁹⁵ Zie ook Bervoets, 2014.

⁹⁶ Rover, 1997; Bervoets, 2016.

⁹⁷ Beerthuizen e.a. 2023.

⁹⁸ Beerthuizen e.a. (2023). Meisjescriminaliteit: Een onderzoek naar de kenmerken en risicofactoren van delinquente meisjes en jongvolwassen vrouwen in algemene, politie- en justitiële populaties. Den Haag: WODC.

⁹⁹ En dan meer specifiek de versie van Kleemans e.a., 2013.